

ЧД-252/8

С Р П С К А А К А Д Е М И Ј А Н А У К А

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
КЊИГА CCLXXI

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
КЊИГА 8

Уредник

Дописник ВОЈИСЛАВ С. РАДОВАНОВИЋ
Управник Етнографског института САН

ЉУБИЦА С. ЈАНКОВИЋ
и
ДАНИЦА С. ЈАНКОВИЋ

Прилог проучавању
остатака орских обредних игара
у Југославији

Б Е О Г Р А Д

1957

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
СРЕДЊЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УЧЕШЋОВА
И. бр. 26 (МБ)

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
Књига CCLXXI

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
Књига 8

Уредник

Дописник ВОЈИСЛАВ С. РАДОВАНОВИЋ
Управник Етнографског института САН

љубица с. јанковић
и
даница с. јанковић

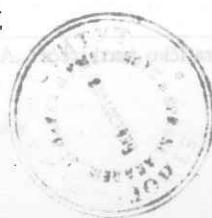
Прилог проучавању
остатака орских обредних игара
у Југославији

Примљено на VI скупу Одељења друштвених наука САН
1 X 1955 год.

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

1957

S E R B I A N   A C A D E M Y   O F   S C I E N C E S

M O N O G R A P H S

Volume CCLXXI

ETHNOGRAPHICAL INSTITUTE
№ 8

Redactor

Corresponding Member of the Academy
VOJISLAV RADOVANOVIC

LJUBICA and DANICA JANKOVIC

A CONTRIBUTION TO THE
STUDY OF THE SURVIVAL OF RITUAL DANCES IN
JUGOSLAVIA

Submitted to the Meeting of the Section of Social Sciences
on the 1st October, 1955

B E O G R A D

1957

Štampa Grafičko preduzeće „Akademija“, Beograd, Kosmajska ul. br. 28

С А Д Р Ж А Ј
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ОСТАТАКА ОРСКИХ ОБРЕДНИХ ИГАРА
У ЈУГОСЛАВИЈИ

	Страна
Увод	1
I. Однос између преживелих остатака орских обреда и компонената игре	3—26
1. Обреди и кораци орских игара	3
2. Обреди и шапкови орских игара	4
3. Обреди и начин играња (Обредни стилови и технике традиционалних играча)	4
4. Обреди и драмско-мимички елементи орских игара	5
5. Обреди и облици орских игара (Види и дијаграме)	6
6. Обреди и фигуре орских игара	7
7. Обреди и музичка пратња орских игара	8
8. Обреди и орске песме	20
9. Обреди и међо извођења	21
10. Обреди и обредна средства	22
а) Одећа и накит	22
б) Оружје	22
в) Маске	22
г) Барјаци	23
д) Мађиско биље и плодови	23
ђ) Акустична обредна средства	24
е) Светлосна обредна средства	24
ж) Стални бројеви (pom̄bres sacrés)	24
11. Обреди и време извођења	25
12. Дефиниција превивелог остатка орске обредне игре	25
II. Преглед орских обреда у Југославији и њихове промене	27—39
1. Обреди за људност	27
2. Кулш предака	28
3. Раздавање орских од вишеских обреда	29
4. Обреди са сукцесивно сложеним назенама	30
5. Обреди са истовремено сложеним назенама	31
6. Иницијација	32
7. Обреди за здравље	33
8. Зашишни обреди	33
9. Обреди са култним примесама	34
10. Свечане игре	34
11. Орске церемоније са почасном улогом	35

12 Орске церемоније са привредном улогом	36
13. Шаљиве и дечје игре	36
14. Осталае промене	37
III. Историски осврт на неке орске обичаје	40—51
1. Комарашивно и генетничко проучавање	40
2. Друштвене функције неких преживелих орских обреда	43
Додоле	43
Жетвени обичаји	44
Краљице	45
Остатак обредне потпуности	46
Витешко бацање камена	46
И'те, и'те, два јунака	46
Крош крошињице	46
Јеко	46
Кетуша, Фицко (Бирмајско)	47
Ој, Стамено	48
Коледа	48
Русалије	48
Амамске свадбене игре	49
3. Симболи	49
Састављање младенаца	49
Опасивање старог и новог кума истим појасом	50
Бријање младожење	50
Играње са свекрвним запаљеним димијама и марамом на свадби	50
Буктиње	50
Имитативне еснафске игре	50
О символизму и орској мађији	50
Summary (Извод на енглеском)	52
Индекс	61
Дијаграми	53—59
Фотографије	61—68

У В О Д

У нашој науци XIX и почетком XX века помињале су се *Додоле*, *Краљице*, *Лазарице*, понекад *Приоруша*, *Коледа*, *Букара*.¹ То су били само етнографски помени, ређе етнографски описи орских обичаја који садрже неке преживеле остатке прадавних обреда.

У збиркама народних песама и мелодија² могле су се наћи орске обредне песме и музички записи орских обредних мелодија.

У новије време, од 1934 године до данас, поред етнографских помена и описа, и поред музичких записа, јављају се и кореографски описи преживелих остатака орских обредних игара у виду типских образца и кореографских анализа који су делом већ објављени.³ Уколико још нису дошли на ред да се објаве, биће објављени у идућим нашим збиркама. Тако исто, било је речи о оскудици у изворима за историско проучавање орског предања и о неким променама обредних игара.⁴ Због тога нам није намера да у овом раду исцрпно описујемо орске обреде. Овде не долазе у обзир ни етнографски описи, ни типски обрасци и кореографске анализе орских обредних игара, нити њихове песме и нотни записи као збирка.

Што се тиче библиографије и терминологије предмета, у *Одељењу за музички фолклор и Оштаку народних игара Етнографског музеја* у Београду, које је водила Љубица Јанковић, прикупљана је једанаест година *Терминолошко-енциклопедиска* и *Терминолошко-библиографска грађа* о народним играма, народној музизи и свему што је с тиме у вези. Због тога овде не дајемо ни терминолошке податке, ни библиографски преглед обичајних игара.

Ово је наш први покушај да обухватимо, испитамо и средимо сву грађу о преживелим остатцима обредних игара како из своје рукописне збирке, тако и из својих објављених радова. Највећим делом ту грађу прикупљале смо, записивале и проучавале у разним крајевима Југославије у времену између два светска рата. Године 1946 наставиле смо испитивања у Војводини.

¹ Тихомир Р. Ђорђевић: *Српске народне игре*, Српски етнографски зборник СКА, књ. IX, Београд, 1907, стр. 41—45, 83—88, ²⁰ 27.

² Владимира Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије*, изд. Скопског научног друштва, Скопље, 1928; Београд, 1931.

³ Љубица и Даница С. Јанковић: *Народне игре*, I—VII књига, Београд, 1934—1952 године. (Види Индекс).

⁴ Љубица С. Јанковић: *Неки проблеми историског и теориског проучавања наше орске игре и орске музике*, Музика, бр. 5, год. III, Београд, 1951. стр. 24—35. Види и под З VIIкњигу, Београд, 1952, стр. 25—36; ⁴¹ Исто; ⁴⁵ Исто.

Д О В

Французский язык в XIX и XX веках в свете языка и языковедения
и языковедения в контексте французской культуры и общества

Французский язык в XIX и XX веках в свете языка и языковедения
и языковедения в контексте французской культуры и общества

Французский язык в XIX и XX веках в свете языка и языковедения
и языковедения в контексте французской культуры и общества

Французский язык в XIX и XX веках в свете языка и языковедения
и языковедения в контексте французской культуры и общества

установи. Када се употребија за обредне игре, то је често у складу са наменом обреда, али не увек. У неким случајевима, обредни скокови су веома високи, а у другим, скакају се само највећи скокови. У неким случајевима, скокови су веома ниски, али не увек. У неким случајевима, скокови су веома високи, али не увек. У неким случајевима, скокови су веома високи, али не увек.

I

ОДНОС ИЗМЕЂУ ПРЕЖИВЕЛИХ ОСТАТКА ОРСКИХ ОБРЕДА И КОМПОНЕНАТА ИГРЕ

Преживели остатци орских обреда не показују своје намене увек јасно, јер се из народног сећања најчешће изгубила мотивација чина. Објашњење да се нешто тако „ваља“ ништа не казује, а историски ток и нови животни услови чине своје: многе се ствари из основа мењају, па и намене орских обреда, и њихова друштвена функција. Јавља се мешање, укрштање, замењивање. Ствар се често измиче расветљавању проблема, јер народни живот тече даље. Због тога при проучавању обредних игара искрсава читав сплет сложених и замршених питања на која је тешко, а некад и немогуће, одмах одговорити.

Када се мало више зађе у народ и народни живот и почну да траже одговори на та многобројна питања, све се више наилази на јаче или слабије везе преживелих остатака обреда са играма које нису обредне; исто тако наилази се на везе неких обичаја који немају обредне намене са орским играма у којих се, по неким елементима, може утврдити или бар наслутити обредно порекло.

Због свега тога, покушаћемо да најпре испитамо какав је узајамни однос између обреда и компонената обредних игара, како бисмо могли доћи до дефиниције обредне игре. Затим, на основу те дефиниције идентификоваћемо материјал, даћемо пре-глед намена орских обреда у време бележења, и видећемо какве су се све промене на њима десиле. Најзад, покушаћемо да сагледамо у којим су условима неки обреди могли настati и зашто су се одржали до данас.

1. ОБРЕДИ И КОРАЦИ ОРСКИХ ИГАРА

У науци се сматра да су високи скокови и тапкање обележја неких обредних игара.

Високи скокови за које се мисли да су остатци обреда за рашћење,⁵ јављају се при игрању око пања у поречкој обредној

⁵ Curt Sachs: *Histoire de la Danse*, Paris, 1938, стр. 53; ⁹ 31; ³⁹ 76 (Dances à pas boités, Le Rite de Passage: „la Jeune épousée boîte pour la danse qui doit l'introduire dans son nouvel état“); ⁵⁵ 36; ⁶² 45; ⁷² 45—46; ⁷⁷ 34; ⁷⁸ 48. —

Цемс Џорџ Фрезер: *Златина грана* (скраћено издање), Београд, 1937, стр. 49; ¹⁷ 159; ³⁸ 405; ⁴⁰ 115; ⁵⁵ 92—109; ⁵⁶ 24; ⁷⁸ 834.

игри *Ошошо*. Казивали су нам да се у Дебру чувају и *Лазарице*, у чијем се извођењу доста скаче. У неродимској ускршињој игри *Јејко*, мада је она у данашњем извођењу већ шаљива, високи скокови одају њено обредно порекло. У *Скокама* (Херцегнови), скокови су можда исто тако остатак из времена када је та игра била ритуална борба.

Тапкање, тупкање или набијање земље у играма *Краљице*, *Лазарице*, затим у *Свекрвинском колу* играње младожење (Лазаропоље), најзад у црногорској игри *Танац*, остаци су играња за плодност. И наглашени кораци у дечјој игри *Ја йосејах лубенице* могли би се тако узети.

Друге врсте корака и покрета, далеко многобројније, нису условљене обредом, и јављају се у народним играма у свакој прилици. Али ако се народне игре обредно намене, што се дешава — као што ће се из даљег излагања видети — онда и друге врсте корака и покрета могу ући у састав орских обреда.

2. ОБРЕДИ И ТИПОВИ ОРСКИХ ИГАРА

Мало је обреда који имају своје типове игара. То су, колико нам је познато, *Краљице* у Власотинцу и Суботици, *Лазарице* у Средској и Врању, и игре типа *Велигденско оро* у Лазаропољу. Гњиланске *заошке* и нека поречка и кичевска ускршиња ора изводе се обичним кораком, стално у десном правцу.

Иначе, најчешћи је случај да се уз остатке обреда веже игра кореографског типа народне игре који је у том крају најраспрострањенији. Велики број обреда изводи се уз кола типа *Лако коло* (два десно, један лево). *Оро* у Ранилугу припада кореографском типу *Паштуна*. *Леса*, завршно коло о свадбама у Крепољину, припада типу *Влахиња*, само се изводи за појас. Уз обред *Привель* у Хомољу се игра коло типа *Кокоњешше*, а може и друго коло да се намени за душу (обред *Помана*). Уз сремске *Краљице*, док су се изводиле, играло се два десно, два лево, тип који је најчешће заступљен у војвођанским колима.

Изгледа да су игре везане за календарске датуме једноставније, свадбене игре сложеније, са изузетком кола које се игра око сваће (свадбеног колача), кумовог кола (Скопска Црна Гора) и заотки „на чињење жито“ у гњиланском крају.

Обред, при свем том, не условљава нарочити тип игре, најмање обредни. Напротив, кад народна игра уђе у састав обреда, она добија обредну намену.

3. ОБРЕДИ И НАЧИН ИГРАЊА

(Обредни стилови и технике традиционалних играча)

Свечано, мирно, штавише развучено корачање у мијачким и брсјачким обредним играма, косовским ускршињим играма, гњилanskim заоткама и метохиским свадбеним колима највише одговара

свечаним приликама у којима се ове игре изводе. У Нишави и Власотинцу каже се за *Лазарице* да шетају.

При свему томе, у обредним играма може се играти и ситно, у месту (*Краљице* у Суботици).

Иначе, локални животни и друштвени услови, који се огледају у стиловима и техникама народних игара, могу се осетити и на играма које, уз орске обреде, привремено добијају обредну намену, као што је случај са свима оним играма које могу имати обредну и другу друштвену функцију (*Кокоњешће* у саставу обреда *Привељ* у Хомољу за покој душе, и *Кокоњешће* у свакој другој прилици, невезано за обред. *Оро — Свекрвино коло* — свадбарска игра у Ранилугу код Гњилана, која припада типу *Паштуна*, изводи се и у другим приликама. Итд.). Исти је случај и са свечаним играма које имају моралну или индивидуално привредну улогу да се у начину на који се оне играју више осећају друштвени услови времена у коме су бележене него обредни карактер игре који припада примитивној друштвеној заједници. Преко стилова и техника, живот новог времена и новијих друштвених односа све више продире у преживеле остатке обредних игара и врши на њима промене. Зато се начин играња не слаже увек са примарном обредном наменом. Судећи по многобројним играма типа *Влахиња*, изгледа нам да би се могла реконструисати еволуција од њеног првобитног обредног до новијег народног начина играња: *Стара Влахиња*, свечана игра са почасном улогом, играла се ситно, с привлачењем, мирно. Таквом игром се, у турско време, српска млада, „*Влахиња*“, опраштала од родитељског дома каде је, на растанку, одавала почаст обигравајући овим колом три пута кућу и клањајући се увек када дође према вратима. *Чачанка* се игра истим корацима, одмерено, али са поклецивањем. *И Тасино коло* има кораке с привлачењем, као *Стара Влахиња*, али се игра живље и са треперењем тела. *Нова Влахиња* и *Девојачко коло* изводе се са полетом; поред корака с привлачењем, ту се јављају и укрштени кораци с малим потскоцима. У *Омольки* и *Срби* исто тако, али је начин играња још живљи, и са наглашеним последњим корацима. Тако су игре истога типа, са наведеним разликама у начину играња, изишле из обредног друштвеног обруча, ушли у разне манифестације новијега друштвеног живота, и са већом народном слободом после ослобођења од Турака, постале су народне игре у правом смислу речи, невезане за неку нарочиту прилику, као што је и матично коло *Стара Влахиња* од свадбене игре са промењеном друштвеном функцијом постало народна игра невезана за опраштање младе од родитељског дома.

4. ОБРЕДИ И ДРАМСКОМИМИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ ОРСКИХ ИГАРА

На другом месту било је више речи о драмском изражавању⁶ и драмским елементима⁷ у нашим орским играма и о њиховој вези са обредним играњем. Овде ћемо додати још неколико примера.

⁶ Ј. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, VI књ., Београд, 1951, стр. 35—45.

⁷ Даница С. Јанковић: *Драмски елементи у нашим народним орским играма и народна орска игра као драмски елеменат народних обичаја*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. XV, Београд, 1940. Посебан отисак 1940. Стр. 75—94.

У Дужи код Требиња изводи се сватовска игра *Терзије* са мотивом отмице девојке.

Словеначке игре с маскама *Кораншовање* са зеленим Ђорђем, и српске *Коледарске игре* са оалама (маскираним играчима) имају драмскомимичку радњу као саставни део орског обреда.

Дакле, драмско-мимички елементи, који су у давнини већином улазили у састав орског обреда, и у новије време су се задржали у не малом броју орских обредних, односно обичајних игара, мада није увек могуће ухватити везу између драмскомимичког надживелог оквира и ишчезле обредно-друштвене функције.

5. ОБРЕДИ И ОБЛИЦИ ОРСКИХ ИГАРА

(Види и дијаграме)

Овде неће бити речи о облицима у општој еволуцији функција орских игара, нити о класификацији орских облика.⁸ Нас овде интересује наша посебна обредна орска традиција и узајамна условљеност између обредних намена и орских облика, поглавито да ли се обредне игре у нашој земљи јављају увек у истом облику.

Као народне игре, и игре са обредном наменом јављају се претежно у кругу, па била то кружна отворена или затворена поворка, био то ланац повезаних играча у затвореном или отвореном колу. Из многих примера може се видети да се поворком или колом обредно опасује или заокружава: хлеб, погача, сваћа (свадбени колач), црепуља, трпеза, ибрик с цвећем, корпа с јајима, кућа, црква, манастир, село, родно дрво, пањ, ватра, огњиште, стадо на премлазу, дете о стрижби, вереница на камену у амаму за време купања и чешљања, младожења који се брије о свадби, млада кад јој се скине венац и стави на главу капа, балтација са сикиром, болесник, најмилији члан породице, девојка о чијању (чешљању), перја. А може се колом и пар заокружавати (Игра коло на десет и два, — У том колу лепо двоје игра), и младенци који се венчавају. У мајско-обредном смислу је заокружавање предмета, или животиње, или човека, плодоносно, здравствено, или борбено-заштитно. У култно-обредном смислу то је, као што је познато, мистично прожимање. Мајско-обредне игре јављају се више у поворкама него у ланцу, са изузетком неких свадбених кола, док се култно-обредне игре јављају више у везаном кружном облику, дакле у отвореном или затвореном колу.

Круг је обично издубљен (лица окренута ка средишту круга). Али у амамским свадбеним играма се јавља и пупчаст круг (лица окренута у поље).

На острву Пагу и у Хомољу обичај је да се обредне игре изводе прво у отвореном колу, док се не покупе играчи, па се коло затвори.

⁸ О томе се говори у нашој V књ. *Народних игара*, Београд, 1949, стр. 5—44.

Дешава се да се комбинују два круга, било у хоризонталном правцу (коло у колу), било у вертикалном правцу (коло на колу, или коло „на кат“), као у црногорским и херцеговачким играма, и у Посавини. Сматра се да је то остатак обреда иницијације када су дечаци који треба да пређу из пубертета у младићко доба, пошто се уморе од играња, образовали коло на раменима одраслијих играча, да не би играње престало, а тиме и замишљено дејство обреда. То Курт Сакс⁹ назива „être dansé“ — бити игран. У Посавини код Нове Градишке (место Орубица), коло „на кат“ игра се у време Божића, и сложено је не само у вертикалном правцу (мушки коло на мушком колу), него и у хоризонталном правцу (женско коло око мушких кола „на кат“).

Од других облика у обредним играма могу бити заступљени и парови: четири пара (или тројке) унакрсно (*Самовили* у Поречу, *Сунце ми је на заходак* на Косову), утроје и у паровима (*Пешачки — Божица*), или у наспрамним врстама (*Краљичке игре* у Суботици, *Таноц по стваринску — Паг, Ђурђево лешо — Гњилане*).

У *Лазарицама* из Лесковца две наспрамне играчице играју, четири остале певају.

У *Краљицама* из Власотинаца два барјактара заштитно укрштају барјаке док се краљ и краљица играјући размишомазе испод укрштених барјака; остале девојчице певају.

Облик тетовске игре *Сишно оро женско* потсећа унеколико на астралне појаве: у поворци се играчице окрећу прво једна, па две, па три (сунце, месец, земља). У овом случају, као и у још неким случајевима, тешко би се могло рећи где престаје облик, а где почиње фигура.

6. ОБРЕДИ И ФИГУРЕ ОРСКИХ ИГАРА

Фигуре окретања као део ритуалне борбе и одбране, заступљене су често у разним обредним играма (*Русалије* у околини Ђевђелије, *Лазарице* у Врању). У Лазаропољу, Циганке на Лазареву суботу играју по кућама *Лесношто* са окретањем и пущањем прстију певајући уз дайре. За то време, деца напољу кувају жито у великим котловима и ударажу у звона. — Има помена да су се у Срему за време куге 1795 и 1798 године многи близим окретањем бранили од ње.¹⁰ Фигура окретања у *Додолама* треба, вероватно, да растера демоне и да произведе ветрове који ће донети кишне облаке.

Честа је и фигура провлачења која се назива „Мост“ и за коју се сматра да означава обнављање живота. Различита провлачења у нашем народу и празноверице везиване некада за њих показују да се томе обреду раније придавао велики значај. Та провлачења вршила су се не само као знак поновног рађања и обнављања живота, већ и као профилакса, и као средство за исцељење, за здравље, за чишћење од чини, итд. Није искључено

⁹ Види под 5.

¹⁰ Павле С[офрић]: *О игри, с нарочитим погледом на играње у колу*, Ниш, 1910.

да и фигуре обредног провлачења у играма могу да се протумаче на сличан начин.¹¹ Провлачење у обредним играма може бити испод мачева, испод марама, испод подигнутих руку које се држе (*Крош, крошиће* на Косову; *Марко ћроси* у гњиланским селима; *Калин број* у Поречу; *Коло Бокељске морнарице* у Котору; *Кум-панија* на Корчули; *Калинчиће* у Кичеву и околини; *Кроз влакале* у Нинчићеву; *Чрномељско коло — мост* и *Мешлишки мост* у Белој Крајини).

Пошто се исти облици и фигуре данас могу наћи и у народним играма невезаним за нарочите прилике, наведени облици и фигуре не спадају у пресудне услове за извођење орских обреда. При свем том, уз остале услове, играју важну улогу при одређивању да ли је игра обредног порекла.

7. ОБРЕДИ И МУЗИЧКА ПРАТЊА ОРСКИХ ИГАРА

Пре него што пређемо на разматрање односа и узајамне условљености између обреда с једне стране и музичке пратње с друге стране, осврнућемо се на саме мелодије везане за обреде. Њих у овоме прегледу има око сто четрнаест. Бележене су истовремено са речима песама, корацима игара и осталим састојцима орских обреда. Наглашавамо да ће закључци до којих ћемо доћи при испитивању мелодија у оквиру орских обреда бити засновани искључиво на нашој грађи, пошто смо ми уз орску мелодију и песму увек записивале истовремено све компоненте. Једино записи који обухватају обредне пратиоце у потпуности могу да пруже свеукупну слику о њиховој међусобној зависности и о њиховом односу према самоме обреду.

Највећи број игара у саставу обреда прате вокалне мелодије. Оне се певају или колективно унисоном, или унисоном удвоје са променом певачке двојке после сваког отпеваног стиха (Косово), или двогласно (Пашко коло I, II, III — Паг). У пашкој покладној мелодији *Найцијмо се вина црвенога* двогласно певање почиње у терци, па се у последња два такта слива у унисону. У пашкој покладној мелодији *Под бцијелим Шибеником* двогласно певање опет почиње у терци, тренутно се изводи у сексти, опет се наставља у терци и завршава унисоном. У пашкој покладној мелодији *Играј коло наоколо* однос првог и другог гласа је исти као у претходном примеру.

Инструменталне мелодије уз игре у саставу преживелих обреда изводе се или на зурлама уз тупан (русалиске), или на гајдама (неке русалиске, и мелодије из Драчева), или на зурлама уз гоч (гњиланске), или на гудачком инструменту са пет жица — „ћемане“ (Божица), или на фрули (Крепољин), или на тамбурарама (Рума и околина), или на виолини у новије време (Србија).

¹¹ Тихомир Р. Ђорђевић: *Седмоврашна Жича*, Етнологија, св. 1, год. I, Скопље, 1940, стр. 3—18.

У неколико косовских ускршњих мелодија (које су међу собом варијанте) јавља се синкопа: Ђурђево лешо пролећо I; Засила Света Тројица; Јелено, Санџак девојко; Оре, Којо, Кошадине.

Веома упадљив и не редак музички састојак мелодија у оквиру обреда јесте триола. Пада у очи да се ова неправилна тонска група јавља чак и у оним примерцима који несумњиво показују највише архаичних музичких својстава. (О тим својствима ће доцније бити више речи). У некима од тих мелодија триола се јавља само једнпут, у некима два пута, док је у појединима триола главни и готово једини састојак. У свима случајевима без разлике триола у склопу осталих музичких састојака звучи природно, складно и ненаметљиво. Те мелодије прате следеће игре: Друго по оро; Ђурђево лешо II; Игра коња Јован Сарајлија; Излагајте се кметоши; Изникнало конопљиче; Илијана сарај саградила; Јорговане сунце огрејало; Кавадар аваси; И'ште, и'ште, два јунака; Кинисал ми; Крош, кројњице; Леса; Море, Косто, Костадине II; Ој, боре, боре, саборе; Оп се, бер'се; По оро; Развијај се гором цвет; Свекрвинско; Стара Влахиња; У госпође мајке; Шарено оро. — Триола није једина неправилна тонска група која се јавља у нашим мелодијама у саставу обреда. Постоји и квантола у неоспорно старој гњиланској мелодији Перунико, девојко.

У погледу врсте такта, мелодије везане за обреде показују велику разноврсност.

У такту $\frac{2}{4}$ има их највише — педесет и четири; у $\frac{3}{4}$ — двадесет и седам; у $\frac{3}{8}$ — једна; у $\frac{4}{4}$ — десет; у $\frac{4}{8}$ — пет; у $\frac{6}{8}$ — једна; у $\frac{2}{4} + \frac{3}{4}$ — две; $\frac{3}{8} + \frac{5}{8}$ — једна; $\frac{5}{8} + \frac{3}{8}$ — једна; $\frac{7}{8} + \frac{4}{8}$ — једна; $\frac{7}{8} + \frac{11}{8}$ — једна; $\frac{9}{8} + \frac{11}{8}$ — једна.

Осим тога, две четвротактне мелодије: Змија из Кичева и Кинисал ми I из Лазаропоља имају само трећи такт у $\frac{4}{4}$, док су први, други и четврти у такту $\frac{5}{4}$. Ова структурална подударност је нарочито интересантна стога што поменуте мелодије немају иначе никакве сличности, — нису, дакле, варијанте једна према другој. — Четвротактна мелодија Танац из Крушја само је у другом такту троделна, док је у првом, трећем и четвртом двodelна. — Лазаропољска мелодија Велигденско у два узастопна такта је двodelна, а у трећем троделна. — Најзад, неке су мелодије делимично у једној, делимично у другој врсти такта: Изникнало конопљиче из Лешка код Тетова у првих дванаест тактова је у двodelном, а у последња три у троделном такту. Скопска

свадбена мелодија *Ела, Ленче* у своја прва два такта (са понављањем) има сложени тakt $\frac{6}{8} + \frac{8}{8}$, док је у наставку, од трећег до четрнаестог такта у $\frac{4}{8}$. Најзад, прилепска амамска свадбена орска мелодија *Дафино* у прва четири такта је у $\frac{6}{8}$, док је у друга четири такта сложенога ритма $\frac{7}{8} + \frac{3}{8}$.

Поред побројаних група са метричким одређеним вредностима, има и мелодија са мање строгим ритмом, о којима ће се доцније више говорити (види даље под А).

Покушаћемо да извршимо преглед мелодија у саставу обреда по њиховим музичким особинама, у тежњи да утврдимо које од њих имају највише, односно најмање архаичних својстава; тако исто, за које су обреде и за која географска подручја оне везане у свакој установљеној групи. Тад преглед може помоћи да се одговори и на питање истакнуто у самом почетку о односу и узајамној условљености обреда и музичке пратње, што нас, у оквиру постављене теме, највише интересује.

За релативно најстарије мелодије сматрамо:

A — parlando-glibato мелодије. Пошто се оне не одвијају у строгом ритму, и редослед акценатских и нотних вредности у њима није потчињен захтевима рационалних ритмичких формула, а служе као вокална пратња игара строгога ритма, са структурално, метрички и ритмички одређеним вредностима корака, — оне за проматрања у овом раду пружају занимљив материјал. Ту се поставља питање: откуда такав спој строгога ритма у корацима и слободнога ритма у мелодијама у оквиру надживелих остатака орских обреда, кад се иначе у народној пракси при игрању акценти игре и мелодије подударају? Другим речима, откуда то да се типске групе корака са сталним, правилно распоређеним акцентима вежу за мелодије са неравномерно распоређеним акцентима и хронос протосима, неускладивим са строгим ритмом дате игре, кад се зна да су кораци као интегрални део плеса пресудни за такт у орским мелодијама? — Кључ за одговор на ово питање може се наћи у запажањима која смо изложиле приликом разматрања орских типова у оквиру остатака обреда (види одељак: 2. *Обреди и типови орских игара*). Упадљив феномен о коме је тамо било речи, да се уз остатке обреда најчешће везује игра кореографског типа који је у дотичном крају најраспрострањенији, може се уочити и у обредима у чији састав улазе игре праћене *parlando-glibato* мелодијама. Проматрајући у народу безброј игара у вези са старијом музичком пратњом, уочиле смо да су, уопште узвеши, кореографски типови подложни не само мењању, него и замењивању другим типовима у већој мери него што је то случај са орским мелодијама, код којих, приликом преношења, чешће наступају варијације него замене. Ова појава, примењена на корео-

графске типове уз мелодије *parlando-rubato*, даје подлогу за закључак да такву мелодију с пуним правом можемо сматрати као заостатак из релативно даље прошлости него што је њен кореографски пратилац извесног одређеног типа, виђен у склопу тог и тог обреда у то и то време.

За релативно најстарије мелодије у оквиру обреда сматрамо даље:

Б — оне које се крећу у најмањем обиму (амбитусу), тј. код којих је у току низања различитих тонова растојање између најнижег и највишег тона најмање.¹²

В — оне које су у погледу конструкције неправилне и асиметричне, јер сматрамо да је правилност народне мелодије знак њене релативно веће удаљености од примарног мелодиског облика. Као што се зна, вокалне народне мелодије Јужних Словена имају често неправилну конструкцију.¹³ То је нарочито важно за проматрања која ми овде вршимо, јер показује да је мелодија са том цртом не само релативно стара, него и да носи једно изразито словенско обележје које се у јужнословенским народним попевкама још дosta добро очувало.

Г — вокалне мелодије које садрже једну врсту предаха усред речи или на ком другом месту; тај предах понекад добија вид мерљиве паузе, дуже или краће, и чест је састојак орских мелодија уопште у крајевима до којих су утицаји са стране теже допирали.

Д — вокалне мелодије које садрже узвик „И!“ на крају, или и у средини и на крају, или можда и у почетку. Тај узвик, неодређене висине и различите дужине, карактерише народне мелодије читавих подручја уопште, и, по начину како се изводи, одаје нешто заиста архаично (пиротски крај, Косово, кумановска област. Скопска Црна Гора и др.). Као саставак вокалне музичке пратње у оквиру обреда, то даје мелодијама печат не само велике стварине, него и нечег истинитог и аутентичног.

Неке орске мелодије у саставу обреда испуњавају, као што ће се видети, и по два, а можда и по више од наведених услова.

Прелазимо на детаљан преглед мелодија по групама како смо их средиле према њиховим музичким својствима, у складу са напред изложеним начелним поставкама.

А — Мелодија *parlando-rubato* које улазе у састав обреда, у нашој колекцији има пет: 1) *Oj, боре, боре, саборе*; 2) *Развијај се гором цвеш* (обе из Горњег Неродимља на Косову); 3) *Излагајаше се кметоши* (Грешница — Пореч); 4) *Девојка се Богу*

¹² Упореди: Миодраг Ваšиљевић: *Југословенски музички фолклор*, I, Београд, 1950, стр. 366: „У категорију најпримитивнијих народних мелодија спадају, без сумње, оне народне мелодије које имају мали обим: дихорд, трихорд или тетрахорд“. — Бела Барток сматра да су мелодије малога обима „остаци једног уједначеног и старог стила“, „остаци једног заједничког словенског стила“ — Béla Bartók, Albert Lord: *Serbo-Croatian Folk Songs*, New York, 1951, стр. 54 (ова књига дошла нам је до руку 1953. г., а прва два дела нашег рада били су већ завршени, прекуцани, и о томе поднесен извештај ЕИ САН 1952); г. ¹⁴ 76.

¹³ Марко Тайчевић: *Одшта наука о музici*, Београд, 1949, стр. 83.

помолила (Кичево); 5) *Ori, сваће* (Дебар). Прве четири прате ускршње женске игре, пета свадбену мешовиту. Трећа и четврта служе као позиви у игру. У утврђеном редоследу, *Oj, боре* изводи се као друга, а *Развијај се* као последња по реду.

Изражено у процентима, 80% мелодија из ове групе прате пролећне обредне игре.

B — У погледу обима, две мелодије су у амбитусу од једне секунде; двадесет једна имају обим терце; тридесет осам — кварте; осамнаест — квинте; једанаест — сексте; пет — септиме; седам — октаве; седам — ноне; једна — дециме; једна — ундециме; и једна — дуодекиме.

а) Мелодије у секунди: 1) *Стојане, море* из Гњилана и 2) *Oj, горо* из Пасјана код Гњилана, прате ускршње женске игре.

б) И од мелодија у терци највећи их је број које прате ускршње женске игре: 1) *Ђурђево лешо, пролећо I*; 2) *Заспала Света Тројица*; 3) *И'ше, и'ше*, два јунака; 4) *Јелено, Санџак девојко*; 5) *Крош, крошиће*; 6) *Ore, Којо, Костадине* — све из Горњег Неродимља на Косову; 7) *Оп се, бер' се* — Гњилане; 8) *Девојка се Богу помолила*; 9) *Оштрашил не* — обе из Кичева; 10) *Излагаш се кметашу*; 11) *Калин број*; 12) *Самовили* — све три из Грешнице (Пореч); 13) *Која билка је порано* — Смиљево.

Даље, једна је богојављенска: 14) *Кинисал ми I* из Лазаропоља; једна светојованска мушка: 15) *Ошото* из Крушја (Пореч); једна лазаричка: 16) *Лазарице I* из Гњилана.

Најзад, пет је свадбених: 17) *Љиљан оро, љиљан горо* и 18) *Паун пође на венчање* — обе из Рудара (код Косовске Митровице); 19) *Поведи коло, Бојано* — из саме Косовске Митровице; 20) *Што се сија* и 21) *Шешало се Станче* — обе из Ранилуга (Гњилане).

Упадљива је црта мелодија у терци да су претежно компоненте пролећних обреда — 66%, а затим свадбених — око 23%.

Од мелодија у терци има их две (под бр. 8 и 10), које су се јавиле и у првој (A) групи мелодија *parlando-tutu* (под бр. 4 и 3).

в) Од мелодија у амбитусу кварте следеће прате ускршње женске игре: 1) *Ajše, друге, да играмо*; 2) *Mope, Коло, Костадине* — обе из Косовске Митровице; 3) *Игра коња Јован Сарајлија*; 4) *Илијана сарај саградила*; 5) *Јорговане сунце огрејало* — све три из Вучитрна; 6) *Oj, боре, боре, саборе*; 7) *O'ше, друге*; 8) *Развијај се гором цвеш*; 9) *Сунце ми је на заходак* — све четири из Горњаг Неродимља на Косову; 10) *Веће слунце на заоду*; 11) *Заигра ми дивно коло*; 12) *Камен мосћу*; 13) *Милка лојзе садила*; 14) *Mope, Косто, Костадине I*; 15) *Oj, овчиће, калушиће*; 16) *Перу нико, девојко*; 17) *Тужинче, девојче* — све из Гњилана и околине (села: Ранилуг, Пасјане, Горњи Ливоч, Церница); 18) *Велигденско коло или Седнала Десија* — Лазаропоље; 19) *Змија или Изникнала конойљника* — Кичево; једна прати мешовиту ускршњу игру: 20) *Под ноћ пођох* — Вучитрин.

Даље, једна је богојављенска: 21) *Кинисал ми II* — Лазаропоље; једна светојованска: 22) *Сам Свешти Јован* — Смиљево; три

су лазаричке: 23) *Лазарице III* — Врање; 24) *Лазарице IV* — Лесковац и 25) *Лазарице V* — Призрен; једна је ћурђевданска: 26) *Ђурђево лешо II* — Гњилане; једна видовданска: 27) *Свешти Пешар цркву гради* из Доње Гуштерице и Горњег Неродимља на Косову. (Последњих пет мелодија, као и већина ускршњих, прате женске обредне игре).

Најзад, ту су и мелодије које прате свадбене игре, од којих су пет женских, остале мешовите: 28) *Идеши ли, лешиш ли* — Рударе (Косовска Митровица); 29) *Кишка ми њаде* — Ранилуг (Гњилане); 30) *Кујус козе ћојасоше* — Пећ; 31) *Нишна се блага јабука* — Ранилуг; 32) *Ори, сваће* — Дебар; 33) *Пешачка* — Божица (Босиљград); 34) *Рамно* — Драчево, Кучевиште (околина Скопља); 35) *Расла ружса румена* — Ранилуг; 36) *Синоћ се лудо женило* — Ранилуг; 37) *Танац* — Крушје (Пореч); 38) *У госпође мајке* — Пећ.

И у овој групи су мелодије које прате пролећне обредне игре најмногобројније — око 63%, док на свадбене пада око 28%.

Од мелодија у обиму кварте има их три (под бр. 6, 8, 32) које су се јавиле и у првој (A) групи мелодија *parlando-rubato* (под бр. 1, 2, 5).

Изузев две инструменталне (под бр. 33 и 34), све остале су вокалне.

Уз ову групу мелодија први пут се јавља облик игре у мешовитим двојкама, односно у тројкама (под бр. 33).

г) Мелодије у обиму квинте, као што смо раније видели, нису тако многобројне као мелодије у кварту, а нешто их је мање и од мелодија у терци. У овој групи број ускршњих, односно пролећних орских мелодија знатно опада, док број свадбених расте; остатак прати игре везане за друге календарске датуме и обреде.

Ускршње орске мелодије, уколико их овде има, прате, као и у претходним групама, женске игре: 1) *Море, куде ћемо ноћи на конака* — Гњилане; 2) *Удадо се дванајес године* и 3) *Цавшај, ружко румена* — обе из Цернице (Гњилане); 4) *Огрејала месечина Грешница* (Пореч).

Даље, свадбене орске мелодије у обиму квинте јесу: 5) *Подуна, мори, ћодуна* — Призрен; 6) *Цоко, Цоко* — Призрен, Ђаковица; 7) *Васо, ћеро*; 8) *Царица се с цара договора* и 9) *Лешн'о голуб* — све три из Ранилуга (Гњилане); 10) *Оре* — Вршац и околина; 11) *Свекрвинско* — Лазаропоље; 12) *Бел' божо* — Скопље, Тетово. Вредно је напоменути да су од ових осам свадбених игара пет женских, а три мешовите (под бр. 6, 10 и 11).

Ево и осталих мелодија у обиму квинте. Покладна: 13) *Изникнало конојиљиче* — Лешак (Тетово); русалиска, између Божића и Богојављења: 14) *Карајисуф аваси* — Мировче (Бељеница); ћурђевданска: 15) *Краљице* — Власотинце; духовска: 16) *Краљичке игре* — Суботица; лазаричка: 17) *Лазарице IV* — Лесковац; најзад, орска мелодија уз комишање: 18) *Пијан ида* — Кичево. Од ових мелодија две (под бр. 13 и 14) прате мушкие игре.

Мелодије у обиму квинте, претстављене у процентима, изгледају овако: на пролећне обредне игре отпада око 38%, а на свадбене око 44%. Остале се јављају у сасвим малом проценту.

Изузев две инструменталне (под бр. 11 и 14) све остale су вокалне.

Од мелодија у обиму квинте нема ни једне која се јавила и у првој (A) групи мелодија *parlando-rubato*, што се може објаснити чињеницом да је квinta као амбитус у коме се креће мелодија, релативно далеко од најпримитивнијег типа мелодије.

Пада у очи да је са мелодијама у обиму квинте иссрпен највећи део мелодија које улазе у састав обреда. Са секстом, септимом и даљим већим амбитусима, њихов број се знатно смањује. Ми смо склони да квинту узмемо као природну границу, између ускога и развијенога у погледу мелодискога опсега. Додуше, строга граница се ту не може постављати: има мелодија малога обима које звуче не само архаично и обредно, него и пуно, богато, — и обратно: има их са опсегом и већим од квинте, које остављају утисак нечег примитивног. Томе, наравно, доприносе друга својства мелодије. Зато се може говорити само о релативној, а не апсолутној граници између уског и широког, скученог и развијеног у мелодијама.

Да погледамо и остale мелодије с друге стране те границе.

д) Међу мелодијама у обиму секте свега једна је ускршња:
1) *Oj, Стамено* — Гњилане.

Сразмерно много више је свадбених орских мелодија — шест: 2) *Скочи коло да скочимо* — Лесковац; 3) *Леса* — Крепољин (Омочје); 4) *Оро или Свекрвино коло* — Ранилуг (Гњилане); 5) *Анђелино, белолико момиче* — Скопље и околина; 6) *Ме свршија* — Охрид; 7) *Станци, Ђоѓадијо* — Тетово. Од овога броја само две (под бр. 4 и 7) прате женске игре, а остale четири мешовите.

Даље, три мелодије су покладне („месопуст“), уз мешовите игре са острва Пага: 8) *Найјмо се вина црвенога*; 9) *Под бијелим Шибеником* и 10) *Играј, коло, наоколо*.

Најзад, једна је русалиска, уз мушки игру, између Божића и Богојављења: 11) *Уменско или Рука* — Хум, Мировче (Ђевђелија).

Проценат свадбених орских мелодија у овој групи порастао је на око 54%, док је проценат ускршњих, односно пролећних пао на 36%.

Од укупног броја, три су инструменталне (под бр. 3, 4 и 11), док су остale вокалне.

Ниједна мелодија из ове групе (у обиму секте) није се јавила и у првој (A) групи мелодија *parlando-rubato*, што се може објаснити истим аргументом којим је објашњена та чињеница у групи са квинтом.

Најзад, овде се опажа прираштај мелодија које звуче световно, чак и несташно, шаљиво.

ћ) Прелазимо на мелодије у обиму септиме. Њих је пет, од којих су четири свадбене: 1) *Мене мајка једну има* — Косовска Митровица; 2) *Друго по оро* — Ранилуг (Гњилане); 3) *Кешуша* — Рума (Срем) и 4) *Ела Ленче* — Скопље. Од њих, мелодије под бр. 1. и 4 прате женске игре, под бр. 2 мешовиту игру, а под бр. 3 паровну, у којој је млада стални женски учесник, док се мушки играчи смењују. — Пета мелодија из групе у септими, 5) *Дјевојачко коло* — Велики Буковец (Вараждин), прати женску девојачку игру уз чешљање перја.

Као што се види, док је у групи мелодија у обиму септиме проценат ускршњих, односно пролећних, пао на 0%, дотле се проценат свадбених попео на 80%. Ту се по други пут јавља и мешовит облик игре удвоје (под бр. 3; први пут смо га имали у групи мелодија у кварти, под бр. 33).

Ни међу овим мелодијама нема ниједне која се јавила у првој (A) групи мелодија *parlando-rubato*, из разлога који смо навели код мелодија у квинти и сексти.

У овој групи, као и у претходној, опажа се прираштај мелодија које звуче световно.

е) У групи мелодија у обиму октаве знатно расте број оних које прате русалиске мушки мајиско-обредне игре са мачевима: 1) *Гајде аваси*; 2) *Карађова* или *Сарићол аваси*; 3) *Пећарска* или *Рамно* и 4) *Тодоре, биро кайидан* — све четири из Мировче (Ђевђелија), изводе се између Божића и Богојављења. Од њих су три инструменталне, а једна вокална. Остале су свадбене: 5) *Дафино* — Прилеп; 6) *Кадри бефне* — Охрид и 7) *Стара Владиња* — Србија. Од њих једна прати женску игру (под бр. 5), а остале мешовите игре, од којих је последња (под бр. 7) имала обавезно младу као коловођу и била праћена инструментима, док су друге биле праћене певањем.

У групи мелодија у обиму октаве, као што се види, нема ниједне уз пролећну игру; проценат пролећних пао је, дакле, на 0%, док је проценат русалиских порастао на 50%, а свадбених је још прилично висок, око 42%.

Ни овде нема примера који су се јавили и у првој (A) групи мелодија *parlando-rubato* — из раније наведених разлога.

Прираштај мелодија које звуче световно опажа се и у овој групи.

ж) Међу мелодијама у облику ионе јавља се после дуже паузе, опет једна ускршња, али она прати мушки игру (а не више женску као што је био случај код мелодија у обиму секунде, терце, кварте и квинте): 1) *Јежко, јежко* — Горње Неродимље на Косову; једна је покладна уз мешовиту игру; 2) *Oро око ватре* — Крепољин (Хомоље). Три су свадбене уз мешовите игре: 3) *Игра коло* — Велики Буковец (Вараждин); 4) *Треће по оро* — Ранилуг (Гњилане) и 5) *Шарено оро* — Србија. Најзад, две су русалиске уз мушки мајиско-обредне игре са мачевима, које се

изводе између Божића и Богојављења: 6) *Злашка*; 7) *Каћешан аваси* — обе из Мировче код Ђевђелије.

Као што се види, женских игара у овој групи мелодија нема. На ускршње пада свега 14%, на покладне исто толико, на русалске око 28%, а на свадбене 42%.

Разуме се да ни међу овим мелодијама нема ниједне која се јавила и у првој (A) групи мелодија *parlando-rubato*, из раније наведених разлога.

По утиску који остављају, већи је број оних које звуче световно.

з) Једина мелодија у обиму дециме, *Лено на големо* из Скопља, прати девојачку свадбену игру. Изгледа као да је то неки позни, залутали примерак чисто женске игре. Мелодија звучи световно.

и) Једина мелодија у обиму ундециме, *По оро* из Ранилуга (Гњилане) прати мешовиту свадбену игру. Звучи световно.

ј) Најзад, једина мелодија у обиму дуодециме, *Кавадар аваси* из Мировче (Ђевђелија), прати русалску мушку мајиско-бредну игру с мачевима. Звучи световно.

Ако пажљиво размотримо све чињенице изнете у овом прегледу мелодија с обзиром на њихов обим, можемо извући неке опште закључке:

1) да број ускршњих, односно пролећних мелодија углавном опада после обима у кварти; другим речима, што је обим мелодија шире, то је све већи проценат свадбених и русалиских игара за које су те мелодије везане;

2) да мелодије са изразито малим обимом прате претежно женске игре; да се постепено све више јављају мелодије уз мешовите игре уколико се обим мелодија проширује; да се, са још већим повећањем обима, јављају мушки игре;

3) да се мешовит облик игре удвоје у саставу обреда јавља тек уз мелодију у кварти (под бр. 33) и у септими (под бр. 3);

4) да међу мелодијама најмањег обима нема уопште инструменталних, које се јављају тек од кварте;

5) да се мелодије у оквиру обреда северозападних крајева јављају тек од септиме;

6) да русалиске мелодије спадају у најразвијеније;

7) да, уколико се у мелодијама већега опсега (нона) јави понека ускршња, она прати мушку игру;

8) да је чисто женска игра уз мелодију великога обима (децима) само изузетак.

В — Прелазимо на мелодије које су у погледу конструкције асиметричне и неправилне. Разлог што тим мелодијама поклањамо нарочиту пажњу поменут је раније.

Мелодије од пет тактова: 3) *И'ше, и'ше, два јунака* — Ускрс (Горње Неродимље); 4) *Јежо, јежо* — Ускрс (Горње Неродимље); 5) *Камен мосту* — Ускрс (Гњилане); 6) *Стани, йојадијо* — свадба (Тетово).

Мелодије од седам тактова: 7) *Веће слунце на заоду* — Ускрс (Пасјане код Гњилана); 8) *Јорговане сунце огрејало* — Ускрс (Вучитрн); 9) *Игра коња Јован Сарајлија* — Ускрс (Вучитрн); 10) *Илијана сарај саградила* — Ускрс (Вучитрн); 11) *Море Костио, Кошадине I* — Ускрс (Ранилуг код Гњилана); 12) *Пашко коло III: Играј коло наоколо* — Покладе (Паг); 13) *Скочи коло да скочимо* — свадба (Лесковац).

Мелодије од девет тактова: 14) *Oj, горо* — Ускрс (Пасјане код Гњилана); 15) *Тужинче, девојче* — Ускрс (Церница код Гњилана); 16) *Шешало се Станче* — свадба (Ранилуг код Гњилана); 17) *Што се сија* — свадба (Ранилуг код Гњилана).

Мелодије од једанаест тактова: 18) *Море, Кољо, Косташалине* — Ускрс (Косовска Митровица); 19) *Oj, овчице, калушице* — Ускрс (Горњи Ливоч код Гњилана); 20) *Пијан ида од града* — уз комишање (Кичево).

Мелодије од тринаест тактова: 21) *Пашко коло II: Под бијелим Шибеником* — Покладе (Паг).

Мелодије од петнаест тактова: 22) *Изникнало конојљиче* — Покладе (Лешак код Тетова); 23) *Ошошо* — Св. Јован (Крушје, Пореч).

Укупно: 12 ускршњих, 4 свадбене, 3 покладне, 1 светојованска и 1 уз комишање.

Од ових су се у ранијој (Б) групи, са амбитусима закључно до квинте, јавиле мелодије под бројевима: 14 (у секунди); 3, 15, 16, 17 (у терци); 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 18, 19 (у кврти); 20, 22 (у квинти). Као што се може запазити, само четири из ове групе асиметричних и неправилних мелодија нису заступљене у групама са мањим амбитусом.

Г — Прелазимо на вокалне мелодије са предахом¹⁴ усред неке речи или на ком другом неочекиваном месту у стиху. Њих има осам, од којих су четири из Србије, четири из Македоније.

Од македонских, две су из Грешнице (Пореч): 1) *Излагајше се кметои* и 2) *Огрејала месечина*. Прва припада групи *parlando-gravato*; служи као позив у игру. Има два предаха: први усред речи „изла|гјате“ при понављању стиха, а други врло необичан на крају мелодије, где је последњи слог „и“ из речи „кметои“ потпуно откинут и одбачен, тако да корона пада на претпоследњи слог „то“, који на тај начин постаје последњи и завршни, дакле: „кмето“. Друга је у такту $\frac{3}{4}$ и има дужи предах у речи „огреја|ла“ при понављању стиха. Обе прате ускршње женске игре. — Трећа македонска из Лазаропоља: 3) *Кинисал ми II* $\left(\frac{2}{4}\right)$ прати богојављен-

¹⁴ Бела Барток то назива „interruption“ — „interrupting rest“ — прекид — прекид са одмором. Претпоставља да је тај феномен старословенски и врло велике старине — види под¹²

ску мешовиту игру, и има два кратка предаха, у почетку и у средини (у првом и у четвртом такту); оба предаха, или у овом случају боље рећи прекида, падају усред једног самогласника који се пева на три ноте, те је легато на тај начин прекинуто паузом од једне осмине. — Четврта македонска је дебарска свадбена орска мелодија: 4) *Ori, сваће*, са једним предахом, односно прекидом усред самогласника „и“ у речи „Томоице“, слично претходном случају. И она припада групи *Parlando-rubato*. — Од мелодија са предахом из Србије, две су из Гњилана: 5) *Oj, Стамено I* $\left(\frac{2}{4}\right)$ и 6) *Стојане, море* $\left(\frac{3}{4}\right)$; обе прате ускршње женске игре (прва и Ђурђевданску). У мелодији *Oj, Стамено I* дужи предах налази се у средини стиха (на крају четвртог такта) и има вредност једне осмине са короном: „Стамено“. У мелодији *Стојане, море* дуг предах се налази у осмом такту, и има вредност једне четвртине са короном: „мо $\ddot{\text{o}}$ ре“. — Трећа мелодија са предахом из Србије јесте: 7) *Море, Косто, Костадине I* $\left(\frac{3}{4}\right)$ из Ранилуга код Гњилана. Ту се предах налази на крају четвртог такта, и има вредност једне осмине: „мо γ ре“. — Најзад, лесковачка мелодија за обредну игру 8) *Лазарице IV* $\left(\frac{2}{4}\right)$ има мало необичан предах, који, иако не пада усред једне речи као у ранијим примерима, већ између две речи, ипак делује сасвим неочекивано, јер се њиме нагло прекида недоречена мисао у песми и зауставља мало захуктани ток мелодије, састављене највећим делом од ситних нота (осмине у доста брзом темпу: м. м. $\text{J} \text{ J} = 126$). Тај предах има вредност три осмине.

Све наведене мелодије са предахом несумњиво остављају утисак велике старости. Као што се могло запазити, две од њих (под бр. 1 и 4) јавиле су се већ раније (А) у групи мелодија *Parlando-rubato* (в. А-3, 5). Даље једна (под бр. 6) јавила се (Б) у групи мелодија у обиму секунде (в. Б-а-1); једна (под бр. 1) у групи са терцом (в. Б-б-10); три (под бр. 3, 4, 7) у групи са квартом (в. Б-в- 21, 32, 14); две (под бр. 2 и 8) у групи са квинтом (в. Б-г- 4, 17); и једна (под бр. 5) у групи са секстом (в. Б-д-1). Највећи их је број, dakле, у групама са мањим обимом.

Затим од њих се једна (под бр. 7) јавила и у одељку В мелодија са асиметричном и неправилном конструкцијом, у групи од седам тактова.

Д — Остаје нам још да погледамо мелодије које садрже узвик „И!“ неодређене висине и различите дужине. Од њих је свега једна македонска из Смиљева: 1) *Koja билка је порано*, са дугим узвиком „И!“ на крају. Тај узвик почиње високим, неодређеним тоном, па се постепено спушта. — Све остале мелодије су из Србије, са Косова. Четири из Горњег Неродимља имају на крају дуго „И!“ које се изводи на исти начин као у поменутом примеру из Смиљева. Те су мелодије: 2) *И'ше, и'ше, два јунака;* 3) *Крош, крошиће;* 4) *Ore, Kojo, Костадине;* 5) *Сунце ми је на*

заходак. Једна гњиланска мелодија има на крају високи узвик средње дужине: 6) *Камен мосту*. Две мелодије из Горњег Неродимља имају по два висока узвика, у средини и на крају, али са извесним разликама: док је у мелодији 7) *Бурђево леш*, пролеће I, узвик у средини дужи од узвика на крају, дотле је у мелодији 8) *Oj, боре, боре, саборе* узвик у средини краћи од узвика на крају. У мелодији из Доње Гуштерице и Горњег Неродимља: 9) *Свети Петар цркву гради* јавља се дуги високи узвик: „И-их!“ на крају. — Затим има и кратких нискких узвика „И!“ у почетку и у средини, као у мелодији 10) *Веће слунце на заоду*, (A), из Пасјана. — Најзад, постоје и комбинације дугих и кратких узвика, високих и нискких, периодично удруженых, као у мелодији из Горњег Неродимља: 11) *Развијај се гором цвеш*, која почиње кратким ниским узвиком „И!“. У даљем току два пута се јављају удруженые, у комбинацији од дугог високог и кратког ниског узвика „И!“ Мелодија се завршава дугим високим узвиком, који постепено пада, као у раније наведеним примерима. У вези са овим узвицима ваља нагласити да је ниско „И!“ обично тонски одређеније од високога.

Од побројаних једанаест мелодија, десет прате ускршње женске игре, а једна видовданску (под бр. 9).

Неке од мелодија са узвиком „И!“ јавиле су се и у ранијим групама. Тако су у А групи мелодија *parlando-rubato* (в. А-1, 2) заступљене две од ових (под бр. 8 и 11). Пет (под бр. 1, 2, 3, 4, 7) јавиле су се у Б групи мелодија у обиму терце (в. Б-6-13, 3, 5, 6, 1); осталих шест (под бр. 5, 6, 8, 9, 10, 11) у обиму кварте (в. Б-в-9, 12, 6, 27, 10, 8).

Неколико од ових мелодија са узвиком „И!“ јавиле су се и у групи В мелодија несиметричне и неправилне конструкције, и то: две (под бр. 2 и 6) — међу мелодијама од пет тактова (в. В, 3), и једна (под бр. 10) међу мелодијама од седам тактова (в. В, 7).

Јасно је да ниједан од наведених услова не одлучује сам за себе. Састојци и карактеристике мелодија су у узајамној зависности. Тек збир свих особености и карактеристичних својстава даје пуну слику о свима њима и право место свакој понаособ. Исто тако је јасно да се ови закључци не односе на старост наших народних мелодија уопште. То је посебно питање које чека да му наши музиколози нађу одговор.

*

Овај преглед музичких карактеристика орских мелодија у оквиру обреда показао је да мелодије са највише архаичних својстава служе као пратња ускршњих, и уопште пролећних обредних игара, и да припадају највећим делом косовском подручју, затим македонском Поречу и мијачким селима. То су оне области (нарочито косовска) где смо нашле уопште и највише сачувану стару обредну потпуност, о којој ће бити више говора у другом и трећем одељку овога рада (в. II, 2: *Култ предака* и III, 2: *Друштвене функције неких орских обреда*).

С друге стране, велики број мелодија не покazuје ниједну од карактеристика по којима би се могле сматрати као врло старе.

Поставља се питање, откуда то да су најразвијеније, најбогатије, најправилније мелодије оне које улазе у састав непобитно врло стarih обреда као што су, на пример, русалиски, или неки свадбени, или неки календарски обреди и церемоније. Одговор је да су данашње мелодије у таквим случајевима новијега датума од самих обреда, да су накнадно створене или пресачене, и већоватно потиснуле и замениле старије мелодије. Оне мањом имају световни свечани карактер (на пр. *Лено на големо* и *Ела, Ленче* — свадбене из Скопља; *Дафина* — свадбена амамска из Прилепа; *Шарено оро* — свадбена из Србије; *Кешуша* — свадбена из Срема; већина русалиских мелодија из Ђевђелиског села Мировче и друге). Поред тога, поједине од ових имају донекле и оријенталску боју. Што се тиче русалиских мелодија, имамо податак да су оне у Јегејској Македонији друкчије и да се певају, те се може сматрати да је инструментална музичка пратња *Русалија* у околини Ђевђелије новија и да је потиснула старију вокалну музичку пратњу. Није искључено да су свирачи из околине Ђевђелије, турски Цигани, у процесу замене мелодија и устаљивања инструменталне пратње за игре у оквиру русалиских обреда, одиграли главну улогу, као што су играчи везали за старе обреде оне типове игара које иначе играју у другим приликама.

Орски обреди, дакле, не условљавају увек и орску обредну мелодију. Значи, компоненте орских обредних игара у међусобном односу и променама тих односа, мењају се не само географски — хоризонтално, и историски — вертикално, него се и међусобно раздвајају и састављају са другим необредним компонентама. То ново мешање, састављање и растављање све више доводи и до промене обредне игре, пошто у вези са променама у условима живота, са променама у друштвеном садржају и форми, све скупа води радикалнијем мењању функција орских игара па и мењању самог обреда. Али то спада у питања која се расправљају у другом делу овога рада.

8. ОБРЕДИ И ОРСКЕ ПЕСМЕ

Проматрање односа између обреда и орских песама доводи нас до сазнања да ни ту не постоји тесна обредна условљеност; штавише, сразмерно је мало песама које имају обредни карактер. Припеви „ладо“ и „љељо“ у краљичким орским песмама показују трагове старе словенске религије. Орске обредне песме могу бити и са верским и култним примесама: једна ускршња орска песма на Косову има чак и припев: „Господи помилуј!“ (*Свешти Петар цркву гради*). Неколико ускршњих поречких и косовских орских песама садрже отмицу или погађање око просидбе. Неке орске песме односе се на свеце (мијачка *Светојованска игра* и косовско оро *Заспала Света Троица*). Обредно сађење паприке опева се у орској поречкој песми *Ошото*. Садржина лазаричких и орских свадбених песама је обично пригодна моменту за који је везана. у Призрену се у лазаричкој песми каже Лазару да се обрне и поклони. Песама са кореографским појединостима које се певају уз орске обреде има још неколико.

Иначе, садржај орских песама је у већини случајева без везе са обредом. У песмама се опевају љубавна и породична осећања, буђење природе у пролеће, цвеће, добра девојка, месечина. Опис природе је редак. Има једна песма која би се можда могла уврстити у обаде (*Синоћ се лудо женило*). Може да се нађе чак и по нека шаљива песма (*Лежо; Под ноћ пођох*, и др.). Коло уз песму *Oro се вије крај манастира* има у начину извођења сву обредну озбиљност када се њиме три пута обиграва манастир Св. Пречиста Кичевска, иако је песма шаљива.

Дакле, судећи по стању у коме су се обичајне орске игре код нас налазиле у времену између два светска рата, преживели остаци обреда у њима не условљавају обредну песму: народне песме најразноврснијег садржаја везују се за обреде.

Исто тако, обред не условљава ни одређен број слогова у песми која га прати. Број се обично креће од осам до дванаест слогова, у појединим песмама је променљив.

9. ОБРЕДИ И МЕСТО ИЗВОЂЕЊА

Поставља се питање: да ли су обреди условљени увек истим местом извођења?

Одмах се може одговорити да сталног места за извођење свих обреда нема. Обреди се изводе или у кући, или пред кућом, или код цркве, или на пољу, итд.

Међутим, узети појединачно, обреди су махом топографски одређени, јер се обично зна где који обред треба да буде изведен. Некада је то код места везаног легендом за култно дрво (бор — по легенди рукосад краља Милутина у Неродимљу), некада код родног дрвета, некад код дрвника, некад код записа, некад код софре, некад код цркве (Гуштерица на Косову), некад код манастира (Света Пречиста Кичевска) итд. Нарочито за обреде са култним примесама условљена су и култна места на којима се игра.¹⁵ На јавном месту, у околини Ваљева, игра се код воденице. Да ли је то случајно, или је остатак неког обреда за добар род, нисмо могле сазнати.

¹⁵ У народном предању и игре замишљених бића могу бити везане за извесна места. У ваљевском крају, у селу Јаутини, постоји грм са великим хладом, и празноверица да су ту виле ноћу играле. Верује се да онај ко нагази на вилинско коло, и ко се на тај начин *намери*, мора да се разболи. Сличних празноверица има и у другим местима и крајевима. Види: Персида Томић: „*Виларке и вилари*“ код влашког Цигана у Темнићу и Белици, Зборник радова САН, књ. IV, Етнографски институт САН, књ. 1, Београд, 1950, стр. 237—262. — Више о вилинским намерама и о игрању вила: Тихомир Р. Ђорђевић: *Вештице и виле у нашем народном веровању и предању*, Српски етнографски зборник САН, књ. LXVI, Живот и обичаји народни, књ. 30, Београд, 1953, стр. 64—65 и 110—115. — За извесне хумке везана су веровања да су ту краљичка, или сватовска, или коледарска, или русалиска гробља. Види: Љ. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, IV књ., Београд, 1948, Русалије, стр. 188;¹⁹ „*Мијаци и мијачке народне игре*“, стр. 33—35;²⁴ 36—55; ²⁹ 130; ³² 29—32; ⁴⁵ 25; ⁶⁶ 183—212 и 277—282; ⁶⁹ 30; ⁷⁰ 49; ⁷¹ 53.

10. ОБРЕДИ И ОБРЕДНА СРЕДСТВА

Да би један обредни акт могао одговорити својој намени, потребно је да се испуни извесни услови. Који су ти услови? Да ли је орски обред условљен нарочитим обредним средствима и нарочитом обредном опремом?

Примери ће нам показати какав је тај узајамни однос, тј. каква је условљеност између орских обреда, компонената игре и опреме играча.

а) Одећа и накит. — Да пођемо од опреме русалиских играча. Пре свега, они се облаче у нарочиту обредну одећу: на-брани кошуљу са много бочника, чакшире, памуклију, цамадан. Носе прекрштене мараме на грудима (раније и сребрни накит са урезаним Христом и крстичем на капама). — *Бокељска морнарица* се изводи у старинском оделу, суботичке *Краљице* са калпацима од цвећа, са иконицом на калпаку, са кога висе две пантљике. У Србији, раније су *Краљице* носиле пауново перо; млада у Шумадији — смиљевац на глави. *Лазар* у Врању је обучен у белу тоску — јако набрану кошуљу, са прекрштеним пешкирима на грудима. И врањске *Лазарице* имају нарочите јелеке и мараме на глави. На острву Пагу се за време поклада за игру облачи народна ношња и међе старински накит.

б) Од оружја, у Морихову Русалије имају праве старе јатагане, у околини Ђевђелије дрвене сабље и секире. — За Русаље из Хомоља, мушки играчи који падалице враћају из транса, употребљавају праве ножеве. — И ресавске и млавске *Краљице* имале су раније први нож. — Играчи у *Бокељској морнарици* играју са старијим оружјем и марамама између себе. Свекрва у *Лазаропољу* игра са пиштољем. *Лазар* у призренским *Лазарицама* игра држећи топуз.

Сваке две играчице у обредној поворци суботичких *Краљица*, држе мараме између себе. И појас може служити мађиским орским обредима. У научи све више преовлађује мишљење В. Алфордове да су појасеви, палице и мараме дошли као замена оружју, нарочито мачевима, сабљама, јатаганима и ножевима. Појас можда више служи за вршење символичних радњи у колу (опасивање старога и новога кума истим појасом у Мијака о св. Јовану). У завршном свадбеном *Шареном ору* у Нишу и Лесковцу оптрчава се коло са марамом везаном у чвор.

в) И маскирање играча може бити условљено орским обредом. Мађиске маске о свадбама и разна прерушавања имали су за циљ да на себе скрену пажњу демона и одврате њихов поглед од младенаца, или од свадбеног колача, или од домаћих животиња. Бојење косе млади за свадбу и играње „на боју“ на-мењено је било заварања демона. У Поречу о свадби *кривач* (човек који тобоже рамље, намаскиран и прерушен), унесе сваћу (свадбени колач) и поведе коло уз песму. (Постоје игре *Шаншави Мађарац* у Војводини, данас шаљива игра, *Крива Влахиња* у околини Рибарске Бање и *Кривка* из гњиланског краја). — у Нинчи-

ћеву, у Банату, прерушени младићи (Срби) о Божићу чисте штале и клепећу. Преруше се и у женско одело, намажу брашном или чађу, узму преслицу, метну кудељу, па тобоже преду. Ујутру се маскирају, па пошто се провозају, играју сред улице. Тако испраћају Божић. – У Панчеву и ближој околини, на Бадњи дан праве *мачкаре*, па их изводе у оквиру народног обичаја који се зове *коринђање*. Направи се јагњећа или јарећа глава која се наставља кожом. Коринђаши певају нарочите песме, а у кућама где има девојака, играју, и помоћу канапа изводе клоцање покретне доње вилице на јарећој глави. У околини Лесковца, чувају се још *Коледарске обредне игре* с маскама које се изводе од 2–6 јануара. Учесници су две оале које народ још назива *лесницима* (шумске немани) — маскирани играчи с роговима, са овновом главом и са грбом; даље снашка која је уствари прерушени мушкарац (човек-жене), са преслицом, и четири певача. Уз пратњу гајда, коледари иду од куће до куће. Кад дођу у двориште, *шакмиче се ко ће први да узјаше дрвеног коња*. Улазе у кућу, певају коледарске песме, машу сабљом, звоне звонцима и клепетушом која им је причвршћена за десну ногу и лупкају топузом. Тако плаше и терају демоне од куће. Обред за плодност изводе око тањира с плодовима, а домаћина брију дрвеним сабљом. – У састав словеначког обреда *Кораншовање* улазе маскирани играчи: коњ (Руса), медвед и друге животиње — *коранши* са звонцима и топузима; затим орачи са плугом на коме се налазе две окићене јеле, са *Покачем* који иде напред и терајући демоне пуца великим бичем.

г) И барјак спада у обредна мајиска средства било за ритуалну борбу против злих духова, било за заштиту од њих (Пореч, мијачка, брсјачка, косовска и србијанска свадба, свадба у Хрватској Дубици, Јасеновцу и селима тага краја, *Пашко коло*, власотиначке *Краљице* и др.).

д) Поред прерушавања, маскирања и разних направљених борбених средстава, и природна средства као што је вегетација у виду *мајиског биља* и разни *плодови* (јаја, поморанџа, јабука и др.) могу бити услов да се замишљена обредна намена испуни. У Власотинцу при извођењу обредних игара *Краљица* верује се да мајиско биље има важну улогу. Здравац доноси здравље; *обршен* се узима да се момци обрђу за девојкама; *пукнеж* — да би пуцали за девојкама; *коиштијак* — да би копнели за девојкама. Играчице носе жуте мараме на глави закићене с леве стране. Мајиско дејство десног окићеног барјака састоји се у томе што ће девојка која се њиме обрише „зацело“ бити лепа и здрава. Леви окићени барјак служи за добар род винограда и да га „градушка не бије“. – На Ђурђевдан, када се бере биље за здравље, игра се. У Нишави се од тога оплету венци, па један стави на врат овци или јагњету који први изађу на загон (пролаз кроз који се пуштају овце ради муже). И тада се игра. – На Ђурђевдан у Врању настаје играње пошто се присутни умију водом у којој је било црвено јаје, врба, црвена врвца, као и разне траве са мајиским дејством (здравац, зафаћенка, бас трубице за грло). Ваља се да се тада пије млека. – У Врању девојке су играле са китама

цвећа над којима им се прорицала судбина. — У Лазаропољу, о Ускрсу, невестама се цео дан даје јаје да су целе и веселе. Јаје се даје и Лазарицама у Врањској Бањи. — У Суботици, поворка жетелаца на челу са главним жетеоцем који има круну од класја на глави креће са жетве и код куће игра. Играчи се узајамно поливају водом. — На острву Пагу, за време Поклада, на барјак се стави слатки колач и поморанџа. У току свечаности, барјак је, као плодоносно средство и заштитник час на сред пијаце, час у рукама коловође или кога другог учесника у весељу; или се обредно обноси око затвореног кола. У Дубици се, на врх свадбеног барјака набоде јабука, коју млада по повратку са венчања скине и баци кроз прозор у кућу.

Могло би се навести дosta примера из којих би се видело да и хлеб, и вино (Лазаропоље), и кондирче с ракијом (Гњилане), спадају у мајиска обредна средства за ритуално обезбеђење плодности и напретка.

Има и других мајиских средстава у вези са духом вегетације и разним празноверицама. То су: родно дрво, пањ, дрвник, кита босиљка, вараклаисана посребрена шимширова грана у амамским играма, брашно, пшеница, и др.

ћ) Акустична обредна средства која треба да уплаше демоне, као што су у раније наведеним примерима клоцилица и клепетуша, могу се наћи и у другим орским обредима са прaporцима (*Краљице*), са звонцима и клепетушом (*Коледа*), са заглушном свирком (*Русалије*), са пуцкетањем прстију (амамске претсвадбене игре у Скопљу и Тетову; *Лазарице* у Лазаропољу), са пуцањем великим бичем у рукама *Покача* (у словеначком обреду *Кораншовање*), са икањем (ускршње игре на Косову; свадбене у Поречу).

е) И светлосна обредна средства као што су лампе приликом обредног бријања младожење, букиње, ватре, служе растеривању демона и чишћењу од њих. Играње око ватре врши се у Хрватској о летњој солистицији, у Србији и Македонији о св. Јовану, о покладама и задушницама.

ж) Стални бројеви (*Nombres sacrés*). — У мајиска средства спадају и одређени, стални бројеви (*nombres sacrés*), који играју важну улогу у извођењу обреда. Као што је у нашим народним епским песмама сталан број *три*, тако је и у нашим орским обредним играма сталан број *три*. У Лазаропољу о свадби свекрва завије три пута *Свекрванско коло* са ситом на глави, хлебом у ситу, бокалом вина у руци и кубуром за појасом. — У Ранилугу код Гњилана свекрва три пута поведе ситно *Свекрвено коло* или *Оро* са вараклаисаним ситом у десној и вараклаисаном погачом у левој руци. Три круга одигра сама, три круга са осталима пошто преда сито мушкарцу до себе који има живог оца и мајку. Затим друге жене воде коло, свака по три пута. — У Поречу кум који поведе *Свадбечко* оставије коло три пута. — Када се младожења брије, у Лазаропољу коло са барјаком обигра око њега три пута; у Поречу свечана поворка обилази младожењу три пута: кум са бријачем, кума са пешкиром, и девојке са лампама. — У Поречу, у суботу док се

сваћа пече у црепуљи, сваћарке одиграју три пута коло око сваће. Коловођа је сестра младожењина која држи сач машом дигнут, и за то време три пута га спусти на сваћу. То бива увек када коло дође на исто место. Кад трећи пут спусти сач, коло се растури. Овај орски обред могао се раније наћи и у кичевским селима. — У Поречу о свадби, када стигну свирачи, младожењина сестра или рођака у дворишту три пута завије *Свадбечкото*. Пре но што поведу младу, у Поречу девојке играју *Барјактарско* са више барјака. Коло завију три пута, па барјаке врате барјактарима који их откупе. — Опет у Поречу о свадби, младожењина сестра игра *Танац* са барјаком и младожењином капом на глави, а друге девојке са барјацима. Тако три пута завију коло па се пусте. — О Малој Госпојини, на сабору код Свете Пречисте кичевске, коло Мијака за здравље три пута обигра манастир. — У ваљевским селима, млада је око родитељске куће три пута завијала коло *Влахињу*. — У Нишави је млада при поласку из родитељског дома три пута обигравала трпезу. — На стрижби се у Нишави три пута завијало коло око детета. Итд.

У *Сишном колу*, на гњиланској свадби, пази се да број играчица коловођа буде непаран (тек), а не паран (чифте). И тако даље.

На основу свега овога, јасно је да обредна намена условљава обредна средства. Скоро сваки преживели фрагмент орског обреда има бар нешто од обредних средстава па била то нарочита ношња, оружје, маске, барјаци, акустична и светлосна средства, мајиско биље и плодови, били то стални бројеви. Ако неки орски обичај неманичега од обредне опреме и обредних средстава, значи да је обредни чин избледео или да је заборављен. — Остало је, можда, нешто друго што указује на његово обредно порекло.

11. ОБРЕДИ И ВРЕМЕ ИЗВОЂЕЊА

У погледу времена, нема опште фиксираног дана или момента извођења за све обреде. Међутим, као што се из целокупног излагања могло видети, сваки орски обред има своје одређено време и прилику када се изводи, каткад и одређени моменат у низу обичаја, или утврђени редослед по коме се изводи. Углавном, орски обреди се могу поделити на свадбене и календарске обреде, али их има и сезонски фиксиралих: за пролеће, лето, или за време од Божића до Богојављења, или од Светог Игњата до Бадњег дана.

Док се народне игре изводе у свакој прилици, обредне игре су везане за одређене датуме, прилике и моменте. То и јесте главна разлика између народних и обредних игара.

12. ДЕФИНИЦИЈА ПРЕЖИВЕЛОГ ОСТАТКА ОРСКЕ ОБРЕДНЕ ИГРЕ

Досадашње рашичлањавање односа између обреда и компонената орске игре помогло нам је да дођемо бар до приближног

закључка о томе: под којим се условима може сматрати да је једна игра обредна, односно шта улази у појам и дефиницију обредне игре. Видели смо да обредне намене не условљавају увек ни кореографске, ни песничке, ни музичке елементе. Од случаја до случаја, у времену и простору, узајамни однос између компонената игре се мења, а под утицајем друштвеноекономских промена, мења се и обредна намена уколико се у народу није потпуно заборавила. При свем том, има нешто по чemu се најбоље може идентификовати обредно порекло игре. Дакле, као преживели остатак обредне игре може се сматрати она игра која је:

1) везана за одређена годишња доба и календарске датуме, или за нарочите прилике као што су свадба, стрижба, премлаз, жетва и др., или за одређене моменте у редоследу поједињих обичаја; или игра с мачевима и њиховим заменама; или игре у нарочитој обредној опреми и са одређеним обредним средствима.

2) Место извођења орског обреда, обредни облициј, обредне фигуре, архаична музичка пратња, обредне песме и обредни начин играња и певања су важна обележја, али ипак од секундарног значаја у поређењу са карактеристикама под 1.

3) Обредни кораци и обредни типови игара долазе на треће место по важности за идентификовање орских обредних игара.

Досадашњим испитивањем односа између преживелог остатка орског обреда и компонената игре установиле смо, дакле, да опште позната дефиниција под 1 која важи за обредне игре других народа важи и за наше обредне игре.

Исто тако, дошли смо до сазнања да у нашој земљи велики део онога што чини суштину и појам преживелог остатка обредне игре, садржи и услове у дефиницији под 2, донекле и услове у дефиницији под 3.

Због свега тога, приликом идентификовања орских обредних игара у Југославији ни услови под 2 и 3 не треба да буду занемарени, тј. треба узети у обзир и обележја под 2 и 3 и видети да ли се она у игри могу наћи.

4) Али, од свега је најважније обратити пажњу на друштвену функцију игре: треба видети коме и чemu игра служи и како је намењена. Јер, као што смо видели у ранијем излагању, и поред обредних заостатака, игра не мора бити обредна. Обратно, и без обредних састојака, игра може бити обредна ако се обредно намени. Значи, пресудно је *играње* као такво, а не *сама игра*. Одатле произилази да *играње*, уствари, може бити обредно и необредно и да друштвена функција игре може бити обредно или која друга. Дакле, уз остале услове наведене под 1, 2 и 3, обредна намена је од пресудног значаја за идентификовање преживелих остатака обредног играња у Југославији.

Следећи преглед ће показати: које смо орске обреде и у каквом стању нашле у народу између два светска рата, и какве су се све промене на њима извршиле.

II

ПРЕГЛЕД ОРСКИХ ОБРЕДА У ЈУГОСЛАВИЈИ И ЊИХОВЕ ПРОМЕНЕ

У циљу сређивања грађе требало би извршити неку врсту поделе. Међутим, сваки покушај класификовања орских обреда показује вештачке и усилјене резултате: у основи је свуда обред који у времену и простору мења само намене, који на разним ступњевима привредног живота, друштвеног развоја и културе мења друштвене функције, и који показује непрестано кретање и сам по себи, и у своме саставу. Статично разграничење ту се не може постићи. Због тога ћемо сада у најгрубљим потезима дати не поделу, него само преглед орских обичаја, односно слику превелих остатака орских обреда према њиховим наменама и променама затеченим на терену у време бележења. Настајање обреда и њихове друштвене функције биће предмет расправљања у трећем делу овога рада.

1. ОБРЕДИ ЗА ПЛОДНОСТ

Према данашњем стању науке зна се да је обредна игра изданак друштвених услова из времена пре наше ере. У примитивном друштву била је првобитно саставни део обреда за плодност у који су улазили и драмска радња, и мит, тј. историја која је описивала обредну акцију.¹⁶

Код нас, првобитна обредна намена можда се најбоље сачувала у Додолама и њима сличним играма са различитим називима (*Приоруша*, *Дудулејка* и др.), играма које се изводе уз поливање водом са тежњом да у сушно време изазову кишу, а посредно тиме и плодност. Додоле су првобитно играле сеоске девојке, а после је то прешло на Циганке. Играчица *Додола* је сва окићена зеленилом, а изводи и фигуре окретања.

У жетвеним орским обичајима јавља се исто тако поливање водом.

У старом Нишу, за време свадбе, млада је водила коло око родног дрвета. (Дух дрвета изазива плодносг — Фрезер¹⁷). — У Божици, уочи свадбе, изводи се удвоје игра *Пешачки* за плодност. — У гњиланским селима у Изморнику, нарочито у Ранилугу,

¹⁶ Lewis Spence: *Myth and Ritual in Dance, Game and Rhyme*, London 1947, стр. 2, 102; ¹⁸, 12, 21, 22; ¹⁹ Исто.

¹⁷ Види под 5.

пре свадбе, за време чињења жита, мешења и печенја хлеба, *заошке* се намењују за добар род. — На крају српске свадбе млада и младожења се символично састављају у *Шареном ору*. — У Дебру, на завршетку свадбе, младенци се саставе у игри *Ори, сваће, Томоице*. — У Великом Буковецу код Вараждина, младенци се саставе и пољубе у колу *Игра коло*. — О Духовима и Ускру у Лазаропољу љуљање на зеленом дрвету са целим црвеним јајетом у цепу и ускршње коло у коме младе невесте добијају од својих рођака и пријатеља јаје, показују обреде за плодност.

2. КУЛТ ПРЕДАКА

У вези са прославама и погребима хероја, у Грчкој је орски обред добио и примесе витешких игара¹⁸ у духу култа предака.¹⁹ „У Омирово доба вршиле су се у част умрлих приликом погреба утакмичке игре. Ахил даје у част палог Патрокла игре као што су вучење кола, песничења, борба у колу, трка, борба мачевима“.²⁰

Мада су као грађа за овај рад употребљени само наши налази са терена, ми ћемо се изузетно осврнути на једно место из Горског Вијенца у коме се опева прослава у смислу култа предака:

Вук Мићуновић:

Не, владико, ако бога знадеш!
Каква те је спопала несреща
Те но кукаш као кукавица
И топиш се у српске несреще?
Да ли ово светковање није
На кому си сабра Црногорце,
Да чистимо земљу од некрсти?
И без тога ово нам је слава,
На коју се врсни момци купе
Способности своје да кушају,
Силу мишца и брзину ногах,
Стријељањем да се надмашају
И сјечењем у опкладу плећах;
Да слушају божју летурђију
И да воде коло око цркве
Да витештвом срца набреџају.
То је тамјан свети јунацима,
То гвоздени срца у момцима,

Тури такве разговоре црне!

Људи трпе, а жене наричу:

Нема посла у плаха главара!

Ти нијеси саморана глава:

Видиш ове пет стотин' момчади,

Које чудо снаге и лакоће

У њих данас овје видијесмо?

Вијаше ли како стријељају

Ка се града вјешто изиграше?

Како хитро грабљају капице?

Тек што вучад за мајком помиле,

Играјућ се страшне зубе своје

Већ умију под грлом острити;

Тек соколу прво перје никне,

Он не може више мировати,

Него своје размеће гњијездо,

Грабећ сламку једну и по једну,

С њом пут неба бјежи цијучући.

Све је ово некаква наука.²¹

Са пуно разлога може се претпоставити да ови Његошеви стихови не показују култ предака само у времену истраге потурица, у почетку XVIII века, него, с једне стране, и обред који је далеко старији од наше ере, а с друге стране, традицију која се вероватно одржавала и у Његошево време, а то је XIX век. Наведени стихови показују читав комплекс елемената који чине целину и потпуност обреда у духу култа предака. Ту је не само коло око цркве, што је знак обредне намене, него су ту и витешке игре, како Његош каже: „То је тамјан свети јунацима.“ Стих: „То

¹⁸ Види под ¹⁶.

¹⁹ Види под ¹⁶.

²⁰ Види под ¹.

²¹ П. П. Његош: *Горски вијенац*, Држ. штампарија, Београд, 1923, стр. 11.

твоздени срца у момцима“ јасно показује да се омладина ту и духовно и телесно припрема да пође за примером херојских предака.

На сличну обредну потпуност наишле смо 1935 године у селу Неродимљу на Косову. Тамо се о Ускру, крај култног места са легендарним дрветом, а то је бор за који се по месној легенди верује да је ту постојао и да је био рукосад краља Милутина, по утврђеном традиционалном редоследу изводио не само низ орских, него и драмско-мимичких и витешких игара.²² У свему томе могао се јасно видети колико преживели остатак мађиских обреда за плодност, толико и веза са херојским култом предака.

И Ускрс у кичевским и поречким селима показивао је традицијом утврђени ред игара, међу којима је била и шаљива драмскомимичка игра поткивања мазги.

На летњег св. Атанасија и на Спасовдан у Лазаропољу се не само играју разна ора, као обично о празницима, него омладина приређује и трку с коњима. На Тодорову суботу и у Нишави се врши обредно оптручавање цркве на коњима. Прерушени и нагарављени коњаници, са челним јахачем чији су рукави загрнути и који држи дрвену сабљу, оптрче цркву, па скупљају у селу прилоге. Увече је весеље.²³

Мијачка свадба²⁴ са својим утврђеним церемонијалом, бријањем младожење, трком на коњима, посетом гробова умрлих рођака уз пратњу свирача, *Свекрвинским колом* и колима с барјаком, чуvala је поред орских обреда за плодност и нешто од култа предака.

Обред *Привељ* у Крепољину (Хомоље), који се изводи за покој душе умрлих, може се сматрати као остатак култа предака, јер се на гробу умрлога игра, а на Велике Покладе ватра и обиправа и прескаче.²⁵

Исто тако су обредне игре из Метлике (*Kурји бој* и *Турн*) остатци обреда намењених погребним свечаностима и култу умрлих родовских војвода.²⁶

Наведени примери, дакле, показују сачувану обредну потпуност која се састоји како из орских, тако и из витешких компонената.

3. РАЗДВАЈАЊЕ ОРСКИХ ОД ВИТЕШКИХ ОБРЕДА

Обред се не чува увек у потпуности, већ се временом распада, и поједини елементи тако растављени, сваки за себе настав-

²² Типски обрасци, кореографске анализе, мелодије и песме игара и описи овог обреда: Љ. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, II књ., Београд, 1937, „Народне игре на Косову“, стр. 34—93, 137—159, 177—179; ⁵⁹ 46; ⁶⁰ 34—35; ⁷⁴ 48.

²³ Љ. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, V књига, стр. 264; ³⁰ 262; ⁴² 5—44 ⁴³; 45—53; ⁴⁴ 53—63; ⁵¹ 86; ⁷⁵ 8.

²⁴ Види под ¹⁵.

²⁵ Љ. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, VII књ., стр. 109—110.

²⁶ Notes on the Dances and Songs to be Performed at the Yugoslav Folk Music Festival in Opatija, September 9—14, S. I., 1951, стр. 25.

љају свој пут кроз време и простор. На терену смо већином налазиле такве орске обреде који су, растављени од култа херојских предака, продужавали живот у фрагментима.

Више неће бити речи о животу преживелих витешских игара чије је порекло обредно, нити о спортивима који су њихове модернизоване верзије, јер то не улази у оквир овога рада. Пратићемо даље само манифестације орских обреда и њихове промене.

У своме засебном животу, орски обреди се не намењују више само за постизање плодности. Временом се разне празновешице и веровања везују за обредне игре, и тако орски обред добија сложене намене. Понекад су мађиски обреди испрелетени доцнијим верским церемонијама и хришћанским примесама. Оно што је у старом мађиском обреду било примарно, постаје секундарно и скривено иза доцнијих верских наслага, док и њих не потисне нешто још новије. Орски обреди првобитно везани за извесно доба, одређене прилике и место, преносе се на друге прилике и друго место. Путујући тако мењају и свој карактер и своје намене које се у новим условима или диференцирају, или делимично заборављају.

Да узмемо као пример *Русалије*. Овај првобитно мађиски обред изводио се и за добар род, и за здравље, и за исцељење од болести, и као ритуална борба против демона. По Миклостићу,²⁷ назив води порекло од речи *rosa* и *rosalia* римског празника ружа. У разним земљама и код разних народа, у току времена везивао се и за друге дане, и за друге обичаје, и за разне игре које се играју и у другим приликама. Временом је примио и нека знамења хришћанства. Хумана, кооперациона и аскетска страна русалиског чина у нашем Повардарју свакако је ушла у састав русалиских обичаја доцније: од прилога који би се играњем прикупили, подигла би се или школа, или чесма, или нешто друго што заједница сматра као опште корисно. У последње време обредно-мађиска намена постаје секундарна и све више се заборавља, као што се занемарују и хришћанске примесе (крст и друго) у опреми, и русалиске игре добијају све више естетско-борбени карактер.

4. ОБРЕДИ СА СУКЦЕСИВНО СЛОЖЕНИМ НАМЕНАМА

У обредном чину, разне обредне намене могу сукцесивно следовати једна за другом као што ће се видети из следећих примера.

О Духовима, или Спасовдану, или Ђурђевдану, или летњем св. Николи, у Србији су се изводиле *Краљице* за здравље, дуг живот, напредак, изобиље, срећу, рашићење и материјалну добит. Какве ће бити поједине намене ове обредно-мађиске игре, и којим ће се редом оне ређати, зависи од тога коме се или чему се намењују песме које обред сукцесивно прате. Док играње и обредна

²⁷ Franz Miklosich: *Die Russalien ein Beitrag zur slavischen Mythologie*. Wien 1864. стр. 313.

радња још чувају знаке мађиског чина (раније смо видели који су то знаци), дотле песме у припеву „љељо“ имају остатак из старе словенске религије.

На Лазареву суботу, *Лазарице* се играју са исто тако различитим наменама које следују једна иза друге и које изражавају многобројне лазаричке песме, као и у *Краљицама*. *Лазарице* се изводе и за материјалну добит. Али у неким крајевима (код Обреновца и Шапца) играње *Лазарица* прати само једна песма („Ова кућа богата“), а у селу Прову код Шапца народ и *Лазарице* назива *Краљицама*. То је сигурно отуда што су се раније, пре забране од стране свештеника, у томе крају играле *Краљице*²⁸ па су се после забране *Краљице* и *Лазарице* стопиле у један обичај који врше Циганке са једном лазаричком песмом („Ова кућа богата“). У Охриду се *Лазарице* не играју, али се редовно певају, што чине деца.²⁹

У околини Вршца, у последњем свадбеном колу *Oro* које се игра увече око ватре, младенци се састављају. После се распоријастук са перјем које се разлети, заклони младенце и они се изгубе. У овом обреду, дакле, прво се младенци ватром очисте од демона, чиме посредно треба да се изазове плодност. Затим се јавља заштитна функција перја којим се очишћени младенци заклањају и демони заварају.

У Нишави о стрижби, кум на дрвнику први пут потсече детету косу. После обављеног чина, деда и баба, или најближи старији сродници, поведу око детета коло.³⁰ Када се узме у обзир чињеница да се у народу овога краја заборавила мотивација чина, да свештеници не учествују у обреду стрижбе, или како се то иначе зове шишано кумство које је хришћанство прогонило, ово је вероватно остатак иницијације, обреда увођења у детињство, јер се стрижба обично врши у првој години, ређе у трећој. Потошто се ово обавља на дрвнику, дух вегетације свакако треба да издејствује здравље за дете. Иако је ово у Нишави немотивисан акт, околност да се шишано кумство у другим крајевима врши зато што се то „ваља“ за здравље,³¹ може да поткрипи нашу претпоставку да је поред иницијације и здравствена, сукцесивно и заштитно-мађиска намена посреди.

5. ОБРЕДИ СА ИСТОВРЕМЕНО СЛОЖЕНИМ НАМЕНАМА

Дешава се да се орски обред *исповремено* намењује у разне сврхе: удружују се и плодоносна, и здравствена, и заштитна мађиска намена са привредном функцијом обреда. Између њих се не могу увек повући оштрте границе.

²⁸ М. Ђ. Милићевић: *Кнежевина Србија*, Ђ. Нови крајеви, Београд, 1884, стр. 561.

²⁹ Види под ¹⁵.

³⁰ Види под ²³.

³¹ Тихомир Р. Ђорђевић: *Деца у веровањима и обичајима нашега народа*, Библиотека Централног хигијенског завода, Београд, 1941, стр. 212.

Тако, у Лазаропољу се на Богојављење коло уз песму *Кинисал ми Свешти Јован*, после бацања крста у воду, играло за здравље, живот и из култа према св. Јовану. На св. Јована се колом опасује цело село за здравље, живот и срећу. — У поречком селу Крушју се игра *Ошошто* око пања („дух вегетације“) за „берићет“, и из култа према св. Јовану.

Поведи коло, *Бојано* на свадби у Ибарском Колашину има мађиско-заштитну и церемонијалну улогу. — Амамска предсвадбена игра *Ела, Ленче* у Скопљу, која се изводи док се млади боји коса и ставља вараклаисана грана од шимшира, намењује се за плодност и здравље поред тога што има и заштитну намену.

У Нишави се на бачијама о *премлазу*, младе жене удате у току године и девојке ухвате у коло па играју око стада коме се врши пробна мужа. Овде је посреди тежња да се изазове обиље млека и мађиска заштита игром.

Било да се ређају сукцесивно или истовремено, сложене мађиске намене у обредном чину, као што смо видели, потичу још из времена пре наше ере.

6. ИНИЦИЈАЦИЈА

Сви орски обреди немају сложене намене. У неким орским обичајима назире се обред *иницијација* чије смо трагове налазиле у разним примерима, ако не више у првобитној снази, оно у некој новијој манифестацији по којој се ипак види да је посреди остатак овог мађиског обреда.

Тако, у србијанским селима постоји обичај да се девојчица у колу задевојчи. Тек када она „проигра“, сматра се да је постала удавача. Ово се може узети као далеки одјек иницијације, као прелаз из пубертета у девојаштво. — И у Санџаку, у околини Плевала, на Илијином Брду, девојка на сабору проиграва на тај начин што јој момци оките главу цвећем, па је тако окићену уведу у коло. То је знак да је постала удавача. У Северној Далмацији, девојка је у колу обично проигравала са гендаром, који у последње време нестаје.

Коло на колу у Црној Гори и другим крајевима је остатак иницијације.

У поречким и мијачким селима, бријање младожење док га заокружава обредна поворка с лампама, или коло девојака, означава прелаз у мужанско, плодоносно доба.

Као преживели остатак иницијације, могло би се сматрати и обредно предавање дужности и увођење у нов живот. Тако, у Лазаропољу, свекрва о свадби уводи у прво коло не само сина младожењу, него и снаху. После свадбе о Божићу, (у Галичнику о светом Николи), невесту опет она приведе колу. Постоји празноверица да ће свекрва која прва на Божић уведе снаху у коло, умрети. Пошто је своју животну мисију испунила до краја и добила одмену, свекрва има да очекује прелазак из живота у смрт. За младенце пак, то су орски обреди увођења у нов живот.

— И у Суботици, на дан венчања, слична улога припада жени: вереникова сестра уводи у коло вереницу. — У Призрену се о свадби у понедељак запале свекрвнице димије, и тако запаљене метну на мотку с којом коловођа води коло. У народу се заборавила мотивација овог чина, али ми сматрамо да играње са запаљеним свекрвним димијама символично означава да је свекрвина улога завршена и да њене дужности прелазе на младенце. — У Лазаропољу, светојованско предавање кумства у колу за време док су стари и нови кум опасани истим појасом, обележава за старог кума предавање дужности, за новог кума увођење у нову дужност — dakле пријемни обред. На св. Јована први пут запева жена која је жалила годину или две дана. У току светојованских обичаја мире се сви завађени. Тога дана нико не сме да се љути, да се свађа и да се бије.³² У Белој Крајини обичај Зелени Јуриј показује иницијацију: стари краљ пролећа умире, а посвећује се млади краљ пролећа.

7. ОБРЕДИ ЗА ЗДРАВЉЕ

Да наведемо орске обреде намењене исцелењу и здрављу. — У Звијжу се игром освешћују дубочке падалице о Духовима (*Русаље*). — У Врању се врши прорицање судбине девојкама над њиховим китама цвећа које су преноћиле уочи Ђурђевдана у једноме ћупу. Прорицање врши стара жена у песмама, на турском језику. Када се то заврши, девојке играју закићене свака својом китом. Обред се зове мантафе.³³ Ту је посреди дух вегетације који доноси здравље и плодност као и у игри *Тајане* коју у Прилепу изводе деца око суда у коме је цвеће за Ивањдан.

8. ЗАШТИТНИ ОБРЕДИ

Мајиски орски обреди који се изводе као борба против злих духовова, као заштита од њих, нису тако ретки. Када коло са барјаком игра око куће у којој се младенци венчавају, циљ таквоме игрању је да скрене пажњу демона на барјак и тако отклони опасност од младенца (села око Косовске Митровице). — у Поречу, о свадби, пред полазак за девојку, у младожењиној се кући игра обредно заштитно коло *Свадбечкош* са барјацима и младожењином капом на глави његове сестре (заваравање демона). И *Барјакшарскош* на поречкој свадби има исту намену. — У Срему, док се младине ствари спремају и товаре на кола, момци и девојке играју. Мада је у народу то немотивисан акт, није искључено да је и овде било посреди мајиско-обредно заштитно скретање пажње и заваравање злих очију да не урекну младину спрему. — У Косовској Митровици када се девојци боји коса и разгледају

³² Види под 15.

³³ Ј. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, VI књ., Београд, 1951, стр. 151—152. (У Призрену су Туркиње одржавале обичај *маршифал*, тј. прорицање среће у песмама на основу белега који преноће у ћупу, али се у вези са тим обредом није играло); ³⁴ 5—10; ⁴⁴ 5—10.

дарови, жене и девојке играју уз песму *Мене мајка једну има*. Обичај се зове *на боју*. — Амамске игре изводе се заштитно око веренице док се она купа и док јој се плету плетенице (Прилеп-Скопље-Тетово-Гњилане). — *Пашко коло* (са острва Пага) које почиње отворено, затвара се када се сви играчи ухвате: тада један играч заштитно обнесе барјак око целога кола. — Обредно играње око сваће док се она меси (Скопска Црна Гора) или око црепуље кад се сваћа пеке (Кичевска села), или око трпезе (околина Тетова), или око софре (Горње Неродимље на Ускрс) има опет заштитну мађиску намену.

У околини Старе Пазове, млада ујутру игра у парбној игри *Кешуша*, а увече је замењује прерушени мушкирац (заварање злих духова). — Обред *Женска ревена* у Нинчићеву (Банат) састоји се у овоме. На Чисти Понедељак жене прво очисте димњак од вештица, па умесе и испеку погачу. После овог обредно-мађиског заштитног чишћења, жене у кући играју и једу испечену погачу са млечном храном.

У Срему су се 1795 и 1798 г. брзим окретањем бранили од куге.⁸⁴ Према усменом сазнању од Оливере Младеновић и Милице Илијин, у Миријеву крај Београда постоји о Покладама заштитни обред против арапских богиња *Араи* у коме нагарањени младожења, млада и сватови играју пред кућама да их одбране од ове болести. Може се играти ма која игра.

9. ОБРЕДИ СА КУЛТНИМ ПРИМЕСАМА

Има и орских обреда са култним примесама који су везани за календарске датуме. То је, можда, обред у духу култа херојских предака пренесен са витешких игара на орске обредне игре и на прославе хришћанских светитеља. Јер, доволно је познато да се иза култа хришћанских светаца обично крије култ неког паганског божанства и да је уствари посреди његова замена.

Додуше, не може се увек са сигурношћу утврдити где је заступљена мађиска, а где верско-култна намена у остацима орског обреда. Дешава се да се мађиски и верски елементи комбинују.

У мијачким и брсјачким селима жене ћуљто играју празнична кола *Светониколјско*, *Велигденско*, *Бурђевданско*.⁸⁵ Ово последње игра се и на Косову.

Уопште узев, мађиских обреда је у Југославији несразмерно више од верских.

10. СВЕЧАНЕ ИГРЕ

Досада наведени примери орских обреда показују праве обредне намене па био то обред у потпуности у смислу култа предака, био раздвојен орски обред који може бити, као што смо видели, са чисто мађиским наменама, или са доцнијим верским примесама.

⁸⁴ Види под ¹⁰.

⁸⁵ Види под ¹⁵.

Међутим, има свечаних, обичајних игара у којима се обредна намена једва наслућује, али које се играју у одређеним приликама и нарочитим моментима.

Зна се да друге орске игре нису везане за одређене моменте: оне се могу изводити у свакој прилици у којој се игра, па се, поред осталога, и по томе разликују од поменутих орских церемонија које се изводе у свечаним приликама као што су почетак или завршетак свадбе или сабора, размена дарова, растанак младе од родитељског дома, почаст госту који наилази, церемонијално испраћање игром, и друго. Израз церемонија овде се не односи на верске и црквене, већ само на друштвене церемоније.

Да поменемо најпре оне свечане игре које служе као позиви у игру, и кола којима у свечаним приликама почиње играње. У Поречу се о Ускрсу прво игра уз песму *Излагајте се кметоу*. — У Котору се о св. Тријуну Колом Бокељске *морнарице*³⁶ традиционално отвара свечаност. У Гњилану се на крају ускршњег сабора изводи *Веће слунце на заоду*. У Морихову на Ускрс девојке и невесте поређају се поред кола па изводе кораке с привлачењем на десно, певајући, и тако испраћају Ускрс. (У Пећи се, на растурање сватова, игра и пева *Күйүс козе йойасаше*. Али изузетно, ово коло има више шаљиву него свечану улогу.)

И ред свечаних игара је у неким крајевима церемонијално утврђен и традиционално устаљен. Као што се на Косову и у Поречу о Ускрсу игре изводе по утврђеном реду, тако се и у Ранилугу (Изморник код Гњилана) о свадби игре ређају по традиционалном редоследу. И по самим називима види се којим се редом игре ту изводе. Ти су називи: *Oро*, *По оро*, *Друго по оро*, *Треће по оро*.

11. ОРСКЕ ЦЕРЕМОНИЈЕ СА ПОЧАСНОМ УЛОГОМ

Орске церемоније са почасном, моралном улогом видеће се из следећих примера.

На Копаонику о саборима сељаци колом опколе угледног госта још док је на коњу, чиме му одају почаст.³⁷ — У околини Ваљева, у почаст родитељском дому, као што је раније поменуто, млада је, када је полазила на венчање, као коловођа обигравала родитељску кућу, и увек се „преклањала“ када би дошла до врата. — У Нишави, млада на растанку од родитељског дома обигра трпезу, пољуби хлеб, па полази. — У Срему се церемонијално испраћају другарице игром *Ланца* и *Ласаше*, *проласаше*. — На сабору у Стражи

³⁶ Милица Илијин: *Народне игре у Боки Кошорској*, из Споменика САН СIII, Зборник извештаја о истраживањима Боке Которске, Београд, 1953, стр. 249—256; Ljubica and Danica Janković: *Dances of Yugoslavia*, Max Parrish & Co, London, 1952, str. 9; Lj. et D. S. J.: *Danses Populaires*, I-VI, Belgrade, 1934—1951, *Résumé*, стр. 64.

³⁷ Нешто слично помиње и Никола Беговић: *Живот и обичаји Срба граничара*, XV, Зборови, Коло, стр. 108:..., „Оне савити коло око одличне особе ако је ту, те колом допрати поштовано лице до пред кућу кome је част, тај креће се усред кола у прајцу којијем коло тече.“

код Гњилана, док се омладина спрема да игра, и за време играња, изводи се свадбени обичај *софра*, тј. излажу се, разгледају и хвале младини дарови. — О свадби у Ранилугу код Гњилана, игра се почасно *Бабино (Таштино) оро*, „под гоч“ кад зет дође и дарује ташту јелеком, а она њега кошуљом.

12. ОРСКЕ ЦЕРЕМОНИЈЕ СА ПРИВРЕДНОМ УЛОГОМ

У орским церемонијама пажња према другом може бити указана не само у моралном него и у материјалном смислу.

Тако у сремској паровној игри *Кешуша*, у којој на свадби млада игра стално док се играчи смењују, сваки играч плаћа то задовољство што игра са њом. Новац се ставља у тепсију која стоји пред кумом, а после се преручује у тикву и даје млади као дар. — Паровна младина игра *Фицко* на банатској свадби има исту привредну улогу. Док се млада одмара, може је заменити ко други, или без прерушавања, само да би се млади што више дара прикупило. (На ове игре поново ћемо се вратити у трећем делу овога рада). — У кичевским селима о *Женским Водицама* девојке играју и певају старом куму на част. Сваком у кући намене по једну песму и за то добију „бакшиш“. Тако раде и по другим кућама. — Код Бујановца изводи се за добротворне сврхе трећег дана Ускрса „на испраћање“ народна драма *Дреља*, и том приликом скупљају се прилози за неко сироче без родитеља, или за неку сироту удавачу, или за каквог сиромашног момка који треба да се ожени. — И *Русалије* у околини Ђевђелија имају, поред осталога, и привредну намену. Од прикупљених прилога подигне се нешто од опште користи за заједницу. — У Словенији игра с маскама *Руса* има љубиџа који скупља дарове по кућама.

13. ШАЉИВЕ И ДЕЧЈЕ ИГРЕ

Неке шаљиве и дечје народне игре показују како се обредна игра мења у народну игру.³⁸ У новијим социјалним условима губе се друштвено-обредне намене, а игре које су за њих биле везане добијају шаљиву друштвену функцију. Обредно сађење и заливање папrike у игри *Ошото* имало је пре рата у тешко прилазном Поречу у Македонији сву озбиљност орског обреда за плодност и изобиље, док су у приступачнијим кичевским и галичким селима, као и у Србији, игре са мотивом сађења и заливања папrike већ имале шаљиву функцију.

И дечја игра *Ја посејах лубенице* обредног је порекла судећи по мотиву сејања и обредном набијању земље.

Ускршња неродимска игра *Јежко*, очевидно обредног порекла, имала је већ пре рата шаљив карактер.

Шаншави Мађарац у Срему, данас шаљива игра, можда је обредног порекла судећи по таквим играма у другим земљама.³⁹

³⁸ Види под 5.

³⁹ Види под 5.

Гостиварска касајска игра или *Македонско клање*, мушка игра коју изводе два играча са драмско-мимичким елементима у обема својим варијантама из Гостивара и оближњег села Дуфа, иако је још чувала мотив ускрснућа (*resurrection*) који указује на обредно порекло, имала је већ шаљиву функцију.

Паун у Херцеговини још и данас свадбена свечана игра која се изводи као прво коло, у Далмацији је шаљива игра одраслих, у Србији већ одавно деца игра.

Тако, у историској еволуцији, орски обред који је припадао примитивном схватању и празноверицама, са друштвеним развојем изгубио је временом првобитну обредну друштвену функцију и добио шаљиву друштвену функцију. Оно што је припадало детињству човечанства, припада сада или одраслима као шаљиви призор, или деци цивилизованог човечанства као средство за разоноду и забаву.

14. ОСТАЛЕ ПРОМЕНЕ ОБРЕДНИХ ИГАРА

Овај покушај да се дâ преглед орских обреда и њихових промена у хоризонталном и вертикалном правцу према стању обредних игара у нашој земљи у времену између два светска рата, открива не само оно опште лутање људског духа од једне заблуде до друге, него и напредак људског духа који све више излази из обруча заблуда, празноверица и сујеверја. Обреди видно дегенеришу уколико друштво еволуише, прелазе у церемоније и обичаје, везују се за игре које се изводе и у разним другим приликама када немају обредни карактер. Готово би се могло извести као правило: уколико првобитне обредне намене за потребе примитивног друштва слабе, утолико свечане, естетске и друштвене функције игара за потребе цивилизованог друштва јачају.

Промене се дешавају некада спонтано, некад под притиском: познато је да су се свештеници борили против обредних игара сматрајући их остацима паганства.

Додуше, некад се преношење обреда кроз време и простор дешава и без мењања намена; а некад се на истом месту, без преношења, мењају намене обреда, а тиме и карактер игре.

Банатско велико коло на свадби увече при испраћају кума са свечаном, церемонијалном и почасном улогом, игра се и у разним другим, мање свечаним приликама, невезано за одређене моменте, са социјалном функцијом. — Гњиланско *Сишно коло* — оро, које је свадбено свекрвино коло, могу да поведу и друга лица, у другим приликама, али оно тада нема обредну намену. — *И русалиска ора* из околине Ђевђелије, играју се и у другим приликама, али без обредног одела, јатагана, секире, крста и друге обредне опреме, и тада немају обредну намену, већ само друштвену функцију. Уствари, свако ћевђелијско празнично оро може да се игра и као русалиско оро у време од Божића до Богојављења, у нарочитој опреми и са јатаганима, као што у Крепољину свако коло може да се игра за *Привељ* и намени за покој душе умрлих (остатак култа предака).

У Црној Гори, у деветнаестом веку, *Играње по црногорски* је била само мушка игра, са оружјем или са марамама, што је свакако имало мађиску намену. Временом, једног играча замењује играчица, игра губи карактер ритуалне борбе, и постаје паровна еротичка игра.

На циганској свадби у Врању, кад младенци дођу са венчања, мушкарци играју са штаповима које укрштају као мачеве у борби. Вероватно да је то остатак орског обреда који је, као прва игра, имао да заплаши невидљиве непријатеље, и да отстрани демоне од младенца. Али првобитна намена се заборавила. По народном тумачењу у Врању, пре Другог светског рата, та игра са штаповима имала је само да покаже превласт мужа у браку.

На острву Корчули игра *Кумбанија* данас претставља борбу домородца са гусарима. Али судећи по обредним састојцима (играње са заставом, провлачење испод мачева) могло би се претпоставити да је у току времена игра променила намену, тј. да је била раније обредна борба против демона буре.⁴⁰

У Струзи *Погачино коло* или *Коло на йогача* променило је намену. У суботу, пред свадбу, меси се у верениковој кући друга погача. За то време девер, унук или ко други од мушких рода скине будућој свекрви мараму с главе, запали је и водећи коло, маше тако запаљеном марамом. То је остатак иницијације: свекрва ће у снаји добити одмену. У новије време, међутим, Стружани овај обред мотивишу тиме што ће свекрва од снаје добити нову мараму. — *Бел' божо* се пред свадбу играло у амаму обредно заштитно око младе у пупчастом кругу. У другим приликама игра се у обичном затвореном кругу, без обредне намене.

У разним местима може се нека игра изводити уз исту или сличну песму, али са различитим наменама. *Лазаричку* обредну игру из Бранковине прати песма:

Опша, јараша,
Ја играм за сира,
За брашно... итд.

Слична песма прати у Косјерићу игру која није лазаричка и изводи се у свакој прилици:

Ај, хай, госпоја,
Ја играм за паре,
За јаре.. итд.

Тако исто, у Косјерићу се уз ову игру и песму не скупљају дарови који се у песми помињу.

Једна иста игра може бити и свадбарско-обредна, и саборска за играње из задовољства. *Шторовремско коло* из Клиновца са фигурама је свадбена, без фигура саборска игра.

И у погледу учесника који изводе орске обредне игре дејавају се извесне промене. Док су, например, у Србији обредне

⁴⁰ Упореди под 5.

игре *Краљице* или *Лазарице* раније изводиле девојке, извођење је временом у неким крајевима (Лесковац например), прешло на девојчице, а у другим крајевима (Обреновац) на Циганке. И Додоле су у последње време, уколико су се изводиле, играле Циганке.

Играње йо црногорски је пре била мушка игра, сада паровна мешовита.

Што се тиче полова, остатке обредних игара су у раздобљу између два светска рата више изводиле жене него мушкарци. Жене су уопште већи чувари традиције од мушкараца, више везане за кућу, обичаје, празноверице.

* *

Све досада поменуте промене могу се свести углавном на следеће:

- а) Промене намена орских обреда, док се кореографски елементи чувају;
- б) Промене кореографских, музичких и других елемената, док се орске обредне намене чувају;
- в) Промене обредних средстава;
- г) Мењање учесника и полова;
- д) Раздавање и распадање саставних делова орских обреда, њихово спајање и састављање са другим елементима, и са народним играма.

Орски обреди, различити по форми, типу, начину извођења и учесницима, могу имати исте или сличне намене, као што се различите намене могу спајати са орским обичајима истим или сличним по облику, типу, начину извођења и учесницима.

Иако су ова проматрања вршена на прилично обилатој грађи ми ипак не желимо да овде чинимо неке велике генерализације. Сврха овога одељка је једино да покаже стање обичајних игара код нас између два светска рата.

III

ИСТОРИСКИ ОСВРТ НА НЕКЕ ОРСКЕ ОБИЧАЈЕ

1. КОМПАРАТИВНО И ГЕНЕТИЧКО ПРОУЧАВАЊЕ

Изложене промене обичајних игара у другом делу овога рада, тако исто остала промене које се у народним играма дешавају, а о којима се говори у нашем раду „Неки проблеми историског и теориског проучавања наше орске игре и орске музике“,⁴¹ постављају низ питања у вези са компаративним и генетичким проучавањем наших народних игара.

Видели смо да у хоризонталном и вертикалном правцу промене игара, узајамно састављање, растављање и ново комбиновање њихових компонената, иду у недоглед.

Али, не само да се једна игра везује за различите мелодије, песме, обичаје, него се и сама игра, узета изоловано, компонује и декомпонује на различите начине: известан облик може се удруживати са разним кореографским типовима, један исти тип изводи се у разним стиловима и техникама, и обратно: известан тип везује се за разне облике, поједини стилови и технике јављају се у разноврсним облицима и типовима итд. Ми махом не знамо када је која игра настала, како се у даљој прошлости изводила, и колико је промена претрпела до данашњих дана у кореографском, техничком и музичком погледу, нити има каквих писаних извора о томе. Ми не знамо колико живи игра код нас, и колико трају њени пратиоци и саставни делови. Досада смо могли утврдити само да се све мења, раздваја, спаја са другим играма, да је све то још у живом стваралачком процесу. Због свега тога био би неуместан и узалудан покушај да се од ока и на први поглед изводе закључци о пореклу наших игара и њиховој сличности са играма других народа. Закључци донесени, например, само на основу сличности облика (који су универзални елементи и претстављају општечовечанску својину⁴²), не би значили ниједан корак напред у откривању заједничкога у ономе што је битно. Исто тако, било би пренаглоено на основу сличности облика изводити неке крупне закључке о преношењу и сличности самих игара. Међутим, сличност кореографских типова могла би у неким, али не у свима случајевима, бити осветљена или објашњена миграци-

⁴¹ Види под 4.

⁴² Види под 28.

оном теоријом. Али, и сличност типова у кореографском погледу није увек пресудна за одређивање порекла или етничке припадности игре, мада су типови изворнији и самониклији од облика.⁴³ Може се теориски претпоставити, а и традиционална пракса је то потврдила, да једноставнији типови, потпуно слични или подударни, могу настати у разним крајевима света, у разним временима, независно један од другог. Нпример, тип два корака на једну, један на другу страну — може се наћи у разних народа, и тамо где је преношење искључено; или тип два корака на једну, два на другу страну; или обично корачање све на једну страну. И тако даље. Могло би се навести још примера опште распрострањених типова. Уз то, исти кореографски тип може бити заступљен и у паровним, и у колективним играма, и у леси, и у колу. Што се тиче кореографски сложенијих типова, има више вероватноће да претстављају изворне и самоникле творевине једне заједнице. Важно је на који је начин одиграна игра извесног типског склопа, тојест, какво је извођење у техничком и стилском погледу.⁴⁴ Зато известан тип игре, чак и када се јавља у разним земљама, баш и када би свуда био у истом облику, без обзира на то да ли је донесен или самоникао, ако се изводи у народном стилу и техници, и ако га једна етничка заједница осећа као свој тип, има се сматрати као игра тога народа. Стил и техника су у толикој мери својина једне етничке заједнице, краја, места, времена, епохе, генерације и пола да се у њих утапају и донесени туђински типови, и општечовечанске творевине — облици. Начин играња, односно стил и техника, настају у специфичним условима и не преносе се; нити се јављају као заједничка мисао народа истоветно на разним странама света. При свему томе, пресудно је да се поређење и закључци заснивају на сличности и разликама комплекса, тј. на сличности и разликама поређених игара у потпуности са свима њиховим компонентама.

Дешава се да се известан кореографски тип у извесном стилу и техници јавља уз разне обичаје са обредним примесама, као и то да се уз један исти обичај везују игре различитих кореографских типова (*Русалије*).

Због свега тога, са компаративним проучавањем ствар овако стоји. У кореолошком и музиколошком правцу поређења би се морала вршити помоћу многих и многих анализа материјала. Потребно би било поредити облике, типове, стилове и друге коретехничке и музичке састојке, исто тако њихове узајамне односе, везу са обичајима и позадином народног живота.

Међутим, ако при поређењу појемо од кореографске компоненте и њених саставних делова (облика, типа, стила и технике), сваки од ових делова могао би се даље рашчлањавати. Облик се раставља на број играча, њихово међусобно хватање, њихов узајамни однос, линiju, површину или запремину (коло на колу) које

⁴³ Види под ²³ и под ³³.

⁴⁴ Види под ²³ и под ³³.

они својим кретањем оцртавају. Тип се раставља на кораке, по крете и правце кретања. Стил и техника се растављају на начин играња и држања традиционалних играча, на њихов израз и тумачење. А између облика, типа, стила и технике ипак не постоји нека оштра граница: једно улази у друго, једно се преплиће са другим. Кореографска компонента је вечити кружни ланац повезаних елемената од којих сваки припада колико једном толико и другом њеном делу, али не као стална веза, већ као врло лабилно стање које се свакога тренутка може променити, које се стварно и мења. Мења се само по себи, мења и у односу на друге делове и елементе. Ствари се, као што је раније речено, морају проматрати рашчлањено. Како онда утврдити порекло игре када немамо никаквих извора из прошлости о животу поједињих игара и њихових компонената, нити о њиховом саставу у одређеним историским моментима? Како при компаративном проучавању утврдити да ли је то случај еволуционистички, миграциони, митолошки или који други када не постоје никакве (ако би се тако могло рећи) биографије наших орских игара?

Једна метода проучавања не може решити све проблеме. Једна теорија не може објаснити све појаве сличности. Морају се примењивати комбиноване методе. Све зависи од тога шта се пореди, где се врше испитивања и какво је стање игара у народу.

Код нас је, као што смо видели, тешкоћа у томе што се у даљој прошлости нису вршила детаљна испитивања орских игара, и што немамо извора на које бисмо се у том погледу могли наслонити.⁴⁵ У фрагментарним, једностраним и непотпуним изворима недостају кореографске анализе и типски обрасци који су нам за компаративне и генетичке студије неопходни. Разне збирке народних мелодија и музиколошке расправе ако садрже и орске мелодије, пружају већином изоловано бележене записи мелодија и песама, и проучавања вршена одвојено од игре и обичаја (чак не увек ни са ознаком да извесне мелодије прате игру), те нам за компаративне анализе игара у потпуности, у континуитету и еволуцији не могу послужити као извори. Проблем за испитивање у правцу прошлости утолико је тежи што се, у стваралачком процесу који је код нас на Балкану још активан, промене орских компонената, као што је раније изложено, нижу без краја.

Ствар друкчије стоји када се поглед баци на игре у централној Европи, које изумиру,⁴⁶ или на игре у северозападној Европи, које су оживљене, рестаурисане,⁴⁷ због тога стандардизоване и у неку руку усташене. Тамо се стваралачки процес завршио и оставио стациониране фрагменте који су погоднији за поређења. Прибегава се и поређењу са играма примитивних племена код којих је стваралачки процес још жив, на којима се могу проматрати животне промене и може установити законитост појава.

⁴⁵ Види под 4.

⁴⁶ Elise Van der Ven-Ten Bensel: *Aspects of Folk Dance in Different Stages of National Development*. Journal of the English Folk Dance and Song Society, vol. II, London, 1935, стр, 17—24.

⁴⁷ Види под 46.

Код нас се, услед недостатка извора из прошлости и непрестаних промена у живом стваралачком процесу, за историско испитивање обичајних игара мора потражити и други начин.

У првом и другом делу овога рада видели смо да играње само по себи није обредно у кореографском и музичком погледу, него да тек у вези са обредном опремом, утврђеним временом и обредном наменом добија обредну друштвену функцију. Тако исто, видели смо да игра брже подлеже променама и заменама од мелодије, још брже од обичаја. То је тако где се игре изводе, и док се изводе, уз народне инструменте или уз традиционалну вокалну музичку пратњу. Напротив, откако је као замена почела да дејствује хармоника, бива сасвим обратно: мелодије се непрестано мењају, замењују и потискују, док један или два типа игре остају (*Кокоњешше* и *Жикино коло*). И утицај радија доприноси бржем мењању и замењивању мелодија у самом народу. Пошто се, због непрестаног кретања и мењања било игре, било мелодије, или и једне и друге, код нас не може са успехом вршити компаративно проучавање, јавља се потреба и генетичког проматрања орског обичаја. Стога за историско испитивање настајања обредног играња и обредне друштвене функције, не треба поћи ни од игре, ни од мелодије, него, пре свега, од самог надживелог обреда и покушати да се у њему нађе нека спона која га везује са временом када је могао настати.

Али, како је игра, као што смо видели, врло сложено ткиво, прави мозаик од саставних делова, компонената и пратилаца који задиру у друштвени живот, она захтева да се проматра синхронично у свеукупности и комплексу својих елемената и примеса. Зато, ни приликом генетичког испитивања преживелих остатака обредног играња у Југославији нећемо сасвим занемарити кореографске, музичке и песничке састојке, евентуално ни компаративне осврте на орске игре и обичаје других народа, мада ће у средишту проматрања као стожер свега тога бити наш орски обичај, односно преживели или надживели прастари обред.

2. ДРУШТВЕНЕ ФУНКЦИЈЕ НЕКИХ ПРЕЖИВЕЛИХ ОРСКИХ ОБРЕДА

Из ранијег излагања у првом и другом делу ове расправе излази да обреди нису само мајиске и верске природе: они у основи имају своје друштвене функције које ћемо сада више размотрити.

Полазимо од обичаја играња за кишу који се, као што смо видели у другом делу (*Обреди за плодносћ*), изводе у сушно време, у пролеће и лето: у Србији то су *Додоле*, у Македонији *Дудуле*, или *Дудулејка*,⁴⁸ у Далмацији *Прћоруша*⁴⁹ и др. Играчица у Србији, играч или играчица у Македонији, играч у Далмацији, окићени су зеленилом и бивају поливани водом (у Македонији и

⁴⁸ Стеван Тановић: *Српски народни обичаји у Ђевђелијској Кази*, Српски етнографски зборник СКА, књ. XL, Београд, 1927, стр. 434, 435, 436; ⁴⁹ 188—189.

⁴⁹ Вук Стеф. Каракић: *Српски рјечник*, Београд, 1898, стр. 634.

брашном). Очевидно, посреди је заостатак прастарог обреда хомеопатичне мајије за плодност, имитативно изазивање кише да би семе могло нићи. Тешко би било рећи када је и где први пут настало овај обред. При свем том, са гледишта савремене науке, можемо претпоставити да је настало још у преисториско време, у првобитној људској заједници, очевидно не пре него што се извршио прелаз на земљорадњу и културу биљака.⁵⁰ Остатац наивног веровања да ће играч или играчица својим окретањем проузроковати ветар који ће донети кишне облаке указује на мајски акт, али побуда за тај акт је у потреби да киша падне и изазове плодоносно клијање које ће дати хране целој заједници. Имагинарна обредна функција намењена стварној општој друштвеној користи садржи, dakле, друштвену колективну привредну функцију, имагинарну уколико се заснива на једној празноверици, стварну уколико потиче из тежње да се помогне заједници.

Питање је: зашто се код нас одржао овај обичај који је одавно надживео и преживео родовско друштвено уређење у коме је поникао, кад смо и ми одавно изшли из периода варварства и родовског друштвеног система, када се и широке народне масе све више ослобађају обруча празноверица? Ако се томе дода чињеница да су се и православни свештеници борили против таквих орских обичаја, сматрајући их паганским, мада су се они везали за песме верске садржине („Наша Дода Бога моли.“), — онда је утолико веће питање зашто су се они још одржавали у неким крајевима у време између два светска рата. — Држимо да није само празноверје у току векова учинило да се тај обичај одржи. У промењеним друштвено-економским условима приватног власништва све више долази у први план даривање Додоле која врши обред. Тако, примање награде постаје побуда која све више потискује првобитне побуде. Промена учесника у обичају доцније доприноси томе још више: обичај је са наших девојака прешао на Циганке. Оне не играју више за општу друштвену добит, већ за своју личну корист пошто за играње добијају намирнице или новац. Dakле, у време промењених услова приватног власништва опште друштвена привредна функција древног обреда прешла је у индивидуално привредну функцију надживелог обичаја. Отуда налазимо и у периоду цивилизације преживеле остатке овог обреда за плодност.

Додоле су се у варијацијама изводиле у разним крајевима. Некад је то једна играчица, две певачице, некад су то поворке Додола; некад је то само окретање (Србија), а некад и потскакивање (Македонија).

У Бачкој стари жештвени обичаји садрже исто тако елементе поливања водом. Ево како се они врше по обављеној жетви: „Поворка жетелаца, на челу са главним жетеоцем, коме је нека девојка ставила на главу венац од класја и цвећа исплетен соп-

⁵⁰ F. Engels: *Porijeklo porodice, privaćnog vlasništva i države*, Zagreb, 1946. стр. 21; ⁵² Isto; ⁵⁴ 36—37; ⁵⁷ 42; ⁶³ 34; ⁶⁴ 42.

ственим рукама — кренула би, певајући, на салаш, где би им поседник приредио гозбу, и где би се играло коло уз међусобно поливање водом. — У вароши се свршетак жетве прослављао на тај начин што су после цркве сви жетеоци у поворци пратили најлепшег момка и најлепшу девојку на чијим су се главама налазиле благословене круне од класа.⁵¹ Ови преживели остаци обреда за плодност настали су свакако на истом преисториском ступњу културе када се већ знало за земљорадњу,⁵² и одржали су се у једном чисто земљорадничком крају колико због завршне гозбе, толико и због весеља, дакле, због своје забавне друштвене функције која је новијега датума. Призор свечане поворке жетељаца са крунисаним најлепшим момком и најлепшом девојкомовољно је привлачан не само за сеоску, него и за грађанску средину, те се првобитна привредна друштвена функција обреда за плодност скоро и не осећа. Међутим, јасно је да се тај обред некада вршио у тежњи да се, у смислу хомеопатичне мађије, подражавањем кише осигура идућа добра жетва ради опште друштвене користи, и да је у његовој основи друштвено-привредна функција.

Обреди за плодност у вези са водом у смислу хомеопатичне мађије постоје и данас код многих племена. Фрезер је томе обреду посветио доста места у своме делу *Златна грана*.⁵³

Краљице су у Србији некада вршиле одрасле девојке с мачевима. О Ђурђевдану у Власотинцу код Лесковца и у околини извођење овог обичаја прешло је на девојчице, а мачеве су заменили везени барјаци са прaporцима и мађиским биљем. У духовским *Краљицама* у Бачкој некада су учествовале газдашке девојке; њих су временом замениле девојчице до четрнаест година које су се у паровној поворци држале међу собом марамама. У обичају се понекад јавља и краљ, али пада у очи да се без обзира на учешће краља, овај орски обичај назива *Краљице*. У приоритету женске улоге наслућујемо да је овај прастари обред за плодност, умножавање и сваки напредак настао у доба матријархата⁵⁴ и да потиче из времена када се већ знало за земљорадњу и сточарство. У краљичким песмама има остатака из словенске митологије (рефрен „Љељо“, „Ладо“). Играње није свуда исто ни у погледу облика, ни у погледу типског склопа корака и покрета, ни у погледу технике, ни у погледу мелодија и песама. У Власотинцу се размимобилазе дијагонално краљ са краљицом лице у лице, ситним корацима по два десном, два левом ногом напред, барјактар са барјактаром леђа у леђа обичним корацима, док остале девојчице певају. У Суботици се поворка женских двојки разврста у наспрамне врсте, у којима, стојећи, играчице састављене пете одижу и спуштају благо на сваку осмину такта мелодије. Има помена у литератури да су се *Краљице* у неким крајевима играле према обрасцу два корака на

⁵¹ Види под 28.

⁵² Види под 50.

⁵³ Види под 5.

⁵⁴ Види под 50.

једну, два на другу страну, а то је тип игре веома распрострањен у Војводини и Србији. Обдаривање играчица и певачица у време приватног власништва учинило је да је обичај надживео друштвени систем у коме је обред поникао. Поред тога, не може се порећи ни та околност да су празноверице у непросвећеној сеоској маси понегде имале животне снаге више него што је рад на њиховом сузбијању од стране православних свештеника (због „паганства“ како су они то мотивисали) и на просвећивању народа успевао да их збрише.

Осташак обредне потпуности затечене 1935 године у Неродимљу на Косову (види опис у другом делу овога рада: *Кулш предака*) сматрамо као одјек старих погребних свечаности хероја у смислу *кулша предака*. Курт Сакс држи да и тај култ припада матријархату,⁵⁵ или ми не бисмо могле ништа да тврдимо у том погледу. У неродимском пролећном обреду јављају се истовремено витешке, мимичкодрамске и орске игре. Ту има витешког бацања камена што, по Фрезеру,⁵⁶ треба да осигура добру жетву. Затим, ту има погађања око склапања брака (*И'ше, и'ше, два јунака*) са јасно израженим елементом куповине девојке у орско-драмској радњи и у песми, што у неким деловима Македоније и на Косову до Другог светског рата претставља остатак обичаја изступња на коме је породица парова заменила систем групнога брака, и када су се брачни услови почели постављати од стране девојкиних родитеља.⁵⁷ — Даље, у оквиру поменуте обредне потпуности има и обредног провлачења парова испод подигнутих руку (*Крош, крошиће*), што треба да обезбеди обнављање живота. — Најзад, ту има трагова обреда за рашћење биљака изражених у високим скоковима у имитативној мимичкој игри *Јежо*, која је 1935 године већ била у шаљivoј фази.

Надживелост обредне потпуности са утврђеним редоследом игара у Горњем Неродимљу у време између два светска рата може се објаснити чињеницом што је народ косовских села био уопште необично склон чувању традиције. У време нашег испитивања ове области (1935), стотине легенада о местима и историским лицима још је имало пуну снагу живог предања. Захваљујући тој склоности људи за чување примљеног духовног наслеђа, и косовске обредне мелодије су (као што смо видели у првом делу овога рада) сачувале највише архаичних својстава. Овде ћемо се потсетити и на неке податке које пружају Романов — о белоруским и Коцишинским — о украјинским народним играма и обичајима,⁵⁸ јер нам они отварају пут ка заједничкој старој словенској баштини са којом остаци неродимске обредне потпуности стоје у очигледној вези.⁵⁹ Дакле, Романов помиње белоруску

⁵⁵ Види под 5.

⁵⁶ Види под 5.

⁵⁷ Види под 50.

⁵⁸ Е. Р. Романов: Бѣлорусскій Сборникъ, вип. VII, Вильна, б. г.; Антонъ Коцишинский: Полный Сборникъ малороссийскихъ народныхъ пѣсень. Кіевъ, Одесса, 1891.

⁵⁹ Види под 22.

ускршњу игру *Хороводнаја* која, судећи по подацима које он даје о начину њеног извођења, има елементе сличне онима у неродимској игри *Лежо*; Коципински говори о украјинској игри *Гаилка*, која садржи провлачење играча испод капија од подигнутих руку — слично неродимској игри *Крош, крошиће*. Али оно што је за нас од нарочитог интереса, то је следећи податак из Коципинског: „*Гаилка* на Украјини је *Веснанка* (пролећна прослава), која се прати разноликим песмама и играма. На овај начин прославља се у цеој Русији, и чак у Србији првога, или другога, или трећега дана Ускrsa.“ На основу изложеног чини нам се да би не само неродимске игре *Лежо* и *Крош, крошиће*, него вероватно и остали саставци преживеле обредне потпуности на Косову могли бити у вези са прасловенском традицијом, ако не у потпуности, оно свакако већим делом. — Најзад, кад је реч о остатцима овог неродимског култа предака, не може се испустити из вида ни чињеница да је у остатке тих обичаја ушло и нешто што је релативно новијег датума, али што је по народном осећању исто толико важно. Посреди је једно култно место на коме су се ти обичаји вршили, а које се легендом везивало за Немањиће чија је успомена у локалном предању била веома жива. Наиме, по једној од многобројних народних легенада верује се да се ту налазио бор, рукосад краља Милутина, чија је престоница била Горње Неродимље. Сви поменути обичаји и игре изводили су се код тог места са легендарним бором.⁶⁰

И тако, овде видимо необичну сложеност разних наслага: старијих словенских обреда спојених са обредима из херојског доба и обичајима из феудалне епохе. Свеукупност тих наслага пружала је сликовите призоре сва три дана Ускrsa. Тако се првобитна друштвена привредна функција за плодност удружила са свечаном и моралном друштвеном функцијом култа предака из преткосовског времена у крају у коме су Срби изгубили слободу и где је потреба за моралним подизањем била утолико јача.

Кешуша у Срему, *Фицко* или *Бирмајско* у Банату, биле су пре Другог светског рата шаљиве паровне игре о свадби, у којима млада мења играче и сваки од њих плаћа задовољство што игра са њом. То је, вероватно, подражавање у шали једног врло озбиљног и свечаног момента на аустријској свадби. У Зибенбергену (*Siebenbürgen*) пред одлазак у цркву, млада игра прво са оцем, па редом са мајком, са браћом, са сестрама, са рођацима. Онда је приведу младожењи, и она игра прво са њим, па са његовим родитељима, браћом, сестрама, рођацима и другима. Сви плачу.⁶¹ — У Немачкој на пруском двору, на крају свадбе, осветљени буктињама, прво младенци играју, затим млада са краљем и принчевима редом, а младожења са краљицом и принцезама. Исти обичај се може наћи и у немачкој народној традицији: млада игра прво са најстаријим човеком на свадби, затим са другим при-

⁶⁰ Види под ²².

⁶¹ Richard Wolfram: *Die Volkstänze in Österreich und verwandte Tänze in Europa*. Salzburg, 1951, стр. 28.

сутним мушкарцима, младожења исто тако са присутним женама.⁶² Ако би се закључивало по аналогији, а других доказа немамо, да ли би било смело тврдити да је овај свадбени обичај далеки одјек групнога брака?⁶³ Свечано дирљива озбиљност извођења орске церемоније којом се млада опрашта са родитељском кућом у Немачкој и Аустрији, у феудалним друштвеним односима међу подјармљеним војвођанским Србима изазвала је шаљиву реакцију у њиховој *Кешуши* и њиховом *Фицку* или *Бирмајском*. То што је у *Кешуши* могао неко да замени младу док играње тече без прекида може се објаснити не само као потреба да јој се створи одмена (због умора), него и као остатак далеке мађије за заварање демона.

Обдаривање младе учинило је да се ово као свадбена игра изводило све до рата. Али, иако је то паровна игра са окретањем, то није ни полка, ни вальцер: то је у Срему тип два корака десно, два лево, који налазимо и у војвођанским, србијанским, косово-метохиским и босанским кружним колима и другим нашим облицима. Дакле, иако је тај обичај могао доћи из Аустрије, он је од озбиљне аустричке добио шаљиву војвођанску друштвену функцију; мада је то паровна игра, обичај се у Срему везао за војвођански тип, стил и технику игре. У Банату играч изводи, уз сменјивање ногу, веома сложене кораке и потскоке у разним правцима, а играчица уздржљивије изводи исте кораке само супротним ногама, а уместо потскока одизање и спуштање пета.

Ускршња и Ђурђевданска игра *Oj, Стамено садржи и у кореографско-драмској, и у песничкој компоненти отмицу девојке. Стога се може претпоставити да се ту сачувао траг из времена почетка брака парова.⁶⁴*

Обичај *Коледа* са животињским маскама, са оружјем, дрвеним коњем (енгл. *hobby horse*⁶⁵) и човеком-женом из лесковачког краја, био је некада обред за плодност, са друштвено-привредном функцијом која је била намењена целији заједници. Доцније су дарови који се дају учесницима — *Коледарима* — изменили опште-привредну друштвену функцију игре у индивидуално-привредну.

У већини досада наведених примера јавља се замена првобитне колективне друштвено-привредне функције обреда индивидуално-привредном функцијом обичаја. Изузетак чине *Русалије*,

⁶² Види под ⁵.

⁶³ Види под ⁵⁰.

⁶⁴ Види под ⁵⁰.

⁶⁵ Violet Alford: *Some Hobby Horses of Great Britain*, Journal of the English Folk Dance and Song Society, vol. III, No 4, London, 1939, str. 221—240; Maud Karpeles: *Dances of England*, Max Parrish and Co., London, 1950, str. 8; Douglas Kennedy: *England's Dances*, London, 1949, str. 4, 15, 16, 17, 46, 51, 52, 60, 76, 86, 87, 88, 124; Romus Vuia: *The Roumanian Hobby Horse*, *The Calusari*, Jurnal of the English Folk Dance and Song Society, vol. II, London, 1935, str. 97—107; Arnold Baké: *Some Hobby Horses in South India*, Journal of the International Folk Music Council, vol. II, London-Cambridge, 1950, str. 43—45.

тде се и у новије време, између два светска рата, у духу кооперације, вршило прикупљање дарова, мада не више за родовску заједницу, али ипак за нешто што сеоска заједница сматра као општекорисно и потребно. Ово је највише и учинило да се ти обичаји одрже. Томе је допринела и лепота повардарских типова игара који су ушли у састав старих русалиских обреда, исто тако узбудљива привлачност оријенталских мелодија које су Цигани свирачи унели у русалиске обичаје.⁶⁶

У низу врло лепих *амамских игара* које су се у Прилепу, Скопљу и Тетову изводиле око младе као заштита од демона док се она пред свадбу купа, видимо, међутим, да је њихову првобитну друштвену мађиско-обредну функцију надживела њихова свечана друштвена и естетска функција. У другим се приликама ове игре (*Дафино*, *Ела Ленче*, *Лено на големо*, *Бел' божо*), као и *Свекрвина оро* у Гњилану (тип *Пашруна*) играју невезано за свадбе, и онда имају једино своју естетску друштвену функцију. Ту се драж изванредних мелодија удружује са суптилном привлачношћу корака, покрета и ритмова.

У промењеним економским условима и друштвеним односима, поред индивидуално-привредне функције или естетске функције, које све више долазе до изражaja у вршењу обичаја, — и неједнака просвећеност народних слојева, и привлачна снага драмског спектакла у имитативним и мимичким играма, чине да се преживели остаци првобитних обреда и култова одржавају и у периоду цивилизације. Најзад, игра, мелодија и песма за које се орски обичаји везују, имају специфичне своје разноврсне вредности: поред естетске, власитну, моралну и здравствену,⁶⁷ те је, поред осталога, и то допринело да су орски обичаји надживели време у коме су као обреди поникли.

3. СИМВОЛИ

Остаје још да се нешто напомене о символима у обичајним играма.

Може се десити да се у игри јави *символ* или *символична радња* која по аналогији у преносном смислу има да означи стваран акт. У току излагања понегде је поменут који је *символ*. Тако се о свадбама у Србији и Македонији⁶⁸ (околина Ђевђелије) у завршном *Шареном ору* младенци, који су у почетку игре растављени, на крају састављају што *символично* означава њихову брачну везу. У околини Вараждина у затворенон свадбеном колу уз песму *Игра коло на двадесет и два, „снаша“* (млада) у почетку стоји сама у средини, па пошто приђе младожењи и по-

⁶⁶ Види под ¹⁵.

⁶⁷ Љубица С. Јанковић: *О значају народних игара*, Гласник Југословенског професорског друштва за март, Београд, 1933, посебан отисак 1933; Љ. и Д. С. Јанковић: *Народне игре*, I књ., Београд, 1934, стр. 1—4.

⁶⁸ Види под ⁴⁸.

љуби га, узима га и с њим игра, док се коло око њих све брже окреће. И у *Скокама* (Херцегнови), *Игрању по црногорски* (Црна Гора) и *Пролетши* (Херцеговина), еротичким играма истога типа и облика удвоје, вероватно обредног порекла, играч и играчица се на крају рукују и пољубе. Опасивање два кума у колу једним појасом о св. Јовану у Мијака символично означава предавање кумства од стране старога кума новоме куму.⁶⁹ Символично бријање младожење на мијачкој и брсјачкој свадби док око њега игра коло са заштитничким барјаком, има да означи његов прелаз у мужанско доба.⁷⁰ Раније поменуто паљење свекрвних димија на призренској свадби, свекрвине мараме (дарпне) о свадбама у Лазаропољу⁷¹ и Струзи, и играње у колу са овако запаљеним деловима њене одеће, символично указује на то да дужност са свекрве прелази на снају. У обредима иницијације, дакле, ако не на неки други начин, покаже се неким спољним знаком или у некој символичној радњи да старо умире или пролази, а ново се рађа или настаје.

У игри, букиње су, према Курту Саксу, још од античког времена символи живота и љубави. Ми сматрамо да је то нека врста литерарног тумачења и да је и ту посреди био некада обред: од првобитне обредне чистилачке улоге ватре дошло се доцније до символичног значења букиња, као што Курт Сакс напомиње и ту могућност.⁷²

У групи имитативних еснафских игара, насталих у склопу економских услова и друштвених односа појединих редова, могу се исто тако уочити неки символи. У игри *Ткалечка* (Словенија), која се изводи о празнику сеоских занатлија овога реда, провлачење мараме испод колена символично означава провлачење ткачкога чунка. И слично. Имитативне примесе налазе се и у играма других занатлија.

Поводом символизма обичајних игара и орских обичаја има да се напомене, пре свега, ово. Са тражењем символа не треба претеривати, нарочито када су у питању орски обичаји првобитне заједнице, пошто примитиван човек није знао за символе, већ, што је много вероватније, за имитативну мајију и обредне радње, од којих је узалудно очекивао да на разне начине буду од помоћи њему и његовој родовској заједници, као што смо видели у одељку о *Друштвеним функцијама неких превивелих орских обреда*. Примитивни људи наивно верују у дејство мајске имитативне радње. Искључено је да је ту посреди само символично означавање претстава невезано за друштвену функцију обреда. При решавању ових питања, цивилизован човек је и нехотиће склон да свој начин гледања и опажања појава припише и примитивном човеку. Међу-

⁶⁹ Види под 15.

⁷⁰ Види под 15.

⁷¹ Види под 15.

⁷² Види под 5.

тим, примитиван човек има своју логику, свој начин мишљења и тумачења појава. Као што Фрезер каже: „Никад се не можемо потпуно ставити на гледиште примитивног човека и гледати ствари његовим очима... Највише на шта можемо циљати у таквим стварима је известан разуман степен вероватноће.“⁷³ — Ми смо се 1937⁷⁴ и 1949⁷⁵ године унеколико оградиле од символичног тумачења играња поводом члanca Курта Сакса *Символизам играња*, објављеног 1935 године.⁷⁶ Курт Сакс је у француском издању своје *Историје игре* 1938 године и сам заузео други став према овом питању рекавши да символи припадају западној модерној концепцији.⁷⁷

Символи, и уколико их има у орским обичајима, припадају новијем времену него орска мађија, па су обичајне игре са символима већином новије од обредно-мађиских игара међу којима, као што смо видели, највећу старину показују орски обреди за плодност, тако исто жетвени и пролећни обреди. Свадбене и еснафске обичајне игре са символима су новијега датума. Ако се обазремо на излагања у првом делу овога рада, нарочито на она о музичкој пратњи у односу на обреде, видећемо да смо и тамо утврдиле да су, у оквиру наше грађе, пролећне мелодије старије од свадбених. Иако је било нужно да при овим испитивањима употребимо разноврсне и комбиноване методе сходно захтевима које постављају проблеми и сама сложена материја, на крају долазимо до резултата који се поклапају: и метод анализе, и лабораториски поступак, и синхронично испитивање у првоме делу ове расправе, и хоризонтално и вертикално проматрање промена у другоме делу, и историски метод у трећем делу, показали су подударне резултате у погледу одређивања старине обичајних игара.

Међутим, ови налази не искључују могућност да и свадбене игре код нас садрже понеки остатак старијих мађиских обредних елемената; тако исто, да су игре поједињих редова занатлија у основи стари обреди који подражавају рад, вршени у циљу да се постигне нешто од опште друштвене користи.⁷⁸

Даља испитивања унеће више светlostи у решење ових питања. Овај рад је само покушај да се укаже на разне путеве који се при испитивању обичајног играња отварају, и да се изложи оно што се на тим путевима засада могло уочити.

⁷³ Види под 5.

⁷⁴ Види под 22.

⁷⁵ Види под 23.

⁷⁶ Curt Sachs. *The Symbolism of Dancing*, Journal of the English Folk Dance and Song Society, vol. II, London, 1935, стр. 30—33.

⁷⁷ Види под 5.

⁷⁸ Упореди под 5.

LJUBICA and DANICA S. JANKOVIĆ

Summary

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE SURVIVAL OF RITUAL DANCES IN YUGOSLAVIA

(Written in Serbian. Printed in the Cyrillic alphabet. Belgrade,
Serbia, Yugoslavia)

In the *Introduction*, the Janković sisters state that this is their first attempt to put in proper order, to examine, and to present as a whole their published and unpublished material on ritual dances collected between the two world wars.

I. INTERRELATION BETWEEN DANCE RITES AND DANCE COMPONENTS

Dance rites do not always disclose clearly their purpose. Most often the original motive of both the rites and their purpose has undergone changes. Rites sometimes become connected to non-ritual dances, and some customs having no ritualistic purpose become connected to the dances of a ritual origin. This raises a whole series of complex questions to which it is difficult, and sometimes impossible, to give an immediate answer.

1. Dance rites and steps of dances. — It is well known that high leaps and tapping of the feet on the ground are recognized in science as signs that the dance in question is of a ritualistic nature. Other kinds of steps and movements are not determined by a dance rite and appear in folk dances. But if the folk dance is intended to serve a ritualistic purpose, as sometimes does happen, other steps and movements may become a component part of the rites.

2. Dance rites and types of dances. — There are only a few dance rites which have their own individual types of dances. Most often we find that the dance rite is connected to the folk dance type most widely spread in the locality in question. (Dance types related to calendar dates, with very few exceptions, seem to be simpler than those related to weddings). At the time of the Jan-

ković sisters' notations, a rite did not usually determine a special type of dance, a ritualistic type least of all. On the contrary, when folk dances impinge upon the scope of dance rites they acquire a ritualistic purpose.

3. Dance rites and way of dancing. — Ritual dances are usually performed in a solemn, quiet, reserved manner. But dancing may also be performed briskly, without moving from one spot. Local social and living conditions reflected in the styles and techniques of folk dances may also be detected in those which temporarily acquire a ritualistic purpose while associated with a dance rite. Through folk styles and techniques, the living conditions of recent times and new social relations are reflected more and more. This is why the way of dancing does not always correspond with the ritualistic purpose. In considering the dances of the *Vlahinja* type one can reconstruct the process of evolution from the ritual to the non-ritual, newer way of dancing: the dances emerge from the ritualistic sphere and enter upon the interpretation of various aspects of social life. (Examples).

4. Dance rites and dramatic and mimetic elements of dances. — (See also an article by the same authors on *Dramatic Expression in Folk Dances* in Vol. VI of *Folk Dances*, Belgrade, 1951, p. 35—45, and a study by Danica S. Janković on *Dramatic Elements in our Folk Dances* and on *Folk Dance as a Dramatic Element of Folk Customs* in the *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu*, Vol. XV, 1940, Belgrade, p. 75—94). Here further examples are given and the belief is stated that the dramatic and mimetic elements which formed a component part of a dance rite in ancient times have continued to exist in considerable numbers up to more recent times, although it is not always possible to detect the connection between the survival of the dramatic and mimetic elements and the forgotten ritualistic purpose.

5. Dance rites and forms of dances. (See also the diagrams). — Ritual dances as well as folk dances are most frequently performed in a circle, either as an open or a closed circular procession, or as a chain of dancers joined together in an open or closed kolo. As a *magical rite*, dancing round a material thing, or round an animal, or round a person, signifies a fertility, a health-giving, or a fighting and protective charm. (Also a couple, engaged or about to be married, may be encircled by a dance). In the sense of a *cult rite* such dancing, as is well known, represents a spiritual mystical penetration. The former (magical rite) appears more frequently in procession than in chain formation, with the exception of the wedding kolos: the latter (cult rite) usually takes the form of a closed circle. Sometimes two concentric circles may be combined; sometimes the combinations may be both horizontal and vertical (a kolo within the kolo, and a kolo composed of members dancing on the shoulders of the basic kolo). There is one instance of an open kolo within the closed kolo form. Forms in couples, or in twos vis-a-vis, in threes and in opposite straight lines may also be seen. Sometimes

it is not easy to settle the limits of a particular form or to state precisely the beginning of a figure. (Examples).

6. Dance rites and figures of dances. — Figures as an expression of combat and defence, often appear in various ritual dances. Also a frequent figure is the „Most“ — the Bridge — which consist of passing underneath swords, handkerchiefs, or the raised arms of the joined dancers. Although the forms and the figures referred to (headings 5 and 6) do not represent determining conditions, when associated with other conditions they play an important part in solving the question of whether a dance is of ritualistic origin.

7. Dance rites and musical accompaniment of dances. — About 114 melodies noted down simultaneously with other dance components have served as a basis for the study of their relation and conditionality to some rite. Most of the melodies are vocal. Instrumental melodies are performed on the *zurle* (wind instrument), the *gajde* (bagpipe), the *ćemane* (five stringed fiddle), the *frula* (flageolet or shepherd's pipe), the *tambure* (kind of mandoline), the *violin*. Melodies are mostly in 2/4 or 3/4. There are also asymmetrical, complex, mixed and irregular measures.

The following may be considered as relatively the oldest:

A — The parlando-rubato melodies; their total number is five, four of which accompany spring dances.

B — Melodies with the narrowest ambitus: a survey of melodies is given, setting forth the various ambituses, from two to twelve notes. Examples (calculated in percentages) show the following: 1) The number of Easter and spring dances decreases when the four-note ambitus is surpassed. With the increase of ambitus the number of wedding and Rusalija dances to which the tunes are related, increases. 2) Melodies with the narrowest ambitus in most cases accompany women's dances; with the extension of the ambitus the number of tunes accompanying mixed dances increases. 3) Dances in twos appear only to the accompaniment of melodies in a four-note or seven-note ambitus. 4) Amongst the melodies of the narrowest ambitus none are played by instruments, these appearing only with a four-note ambitus upwards. 5) Melodies connected with the rites of the north-western part of the country are from a seven-note ambitus upwards. 6) The Rusalija melodies are among the most developed. 7) If amongst the melodies of a larger ambitus (nine notes) there appears an Easter dance, it is a masculine danse. 8) A purely feminine dance accompanied by a melody of wider ambitus is only an exception.

C — Irregular and asymmetrical melodies; here again the Easter dances predominate.

D — Vocal melodies with a sort of breath hiatus (interruption) in the middle of a word or in any other unexpected place in a verse produce an impression of great antiquity. Some of these appear in the previous groups too.

E — Melodies containing an exclamation „E-e-el..“ of an indeterminate descending pitch and of various lengths. The note of the „E-e-el..“ on a lower pitch is more definite than that of a higher pitch. The greatest number of such melodies is from the Serbian region of Kosovo. Ten out of eleven of these melodies accompany female Easter dances. Some of them also appear in the previous groups.

None of the conditions referred to (A—E) are alone decisive. The elements and characteristics of the melodies depend on each other. Only the sum of all the specifications and characteristic qualities gives a full picture of all and an adequate place to each one of them separately. Melodies possessing most of the archaic properties accompany Easter and spring ritual dances and belong mostly to the Serbian area of Kosovo.

On the other hand, a great many melodies do not show any of the characteristics which might designate them as being very old. The Rusalija rites, as well as some of the wedding and calendar rites, are undoubtedly of great antiquity, but their melodies are very developed, regular and rich. This means that these melodies are of a more recent date, that they have ousted the former melodies and taken their places. They usually have a non-ritualistic, but solemn, and often oriental character. Players from the surroundings of Djevdjelija, being Moslem Gipsies, have probably played a prominent role in the process of this substitution, just as folk dancers of that area have linked up the types of non-ritual dances with ancient rites.

Consequently, dance rites do not always pre-suppose a ritual dance melody. This means that the components of ritual dances, in their interrelation and changes, alter not only geographically — in a horizontal direction — and historically — in a vertical direction, but that they also separate among themselves and associate with other non-ritualistic components. Changes in living conditions, in social inner content and outer form, lead to a more radical change of the rite itself, of its essence, and accordingly they change the functions of the dances themselves. (This will be treated on a larger scale in the second part of this treatise; see II).

8. Dance rites and dance songs. — Here too a close ritualistic conditionality cannot be detected. In most cases the content of a song has no ritualistic character; even some humorous songs may be found. A dance rite does not impose a determined number of syllables in songs; the verses vary from eight to twelve syllables. In some songs the number of these varies. (Examples).

9. Dance rites and the place where they are performed. — There is no regular fixed place where all rites should be performed. But taken individually, the majority of dance rites are topographically determined, and it is usually known where a certain rite is to be performed. Dance rites embodying cult elements most often condition cult places. (Examples).

10. Dance rites and ritualistic objects. — Through a detailed observation of numerous instances, the authors here come

to the conclusion that a ritualistic purpose conditions ritualistic objects. Almost every dance rite contains some of such objects, whether a particular dress, weapon, mask, flag, sound, light, magic herb or fruit be in question, or the so-called constant numbers (*nombres sacrés, stalni brojevi*) such as the number three. If a dance rite contains no ritualistic objects, this is an indication that the ritualistic act has either faded away or been forgotten. Something, however, may remain to suggest its ritualistic origin.

11. Dance rite and time of performance. — There is no regular, fixed day or moment for all rites to be performed. But each individual rite has its own fixed time and occasion for performance; sometimes it is a fixed moment in a whole range of customs, or it may be part of a successive order. Accordingly, there are calendar, seasonal and wedding dance rites.

12. Definition of a survival of a ritual dance. — From all that has been said as indicating a surviving ritual dance in Yugoslavia the following may be considered:

1) A dance related to a definite season and calendar date, or to certain determined moments in a succession of some customs; or dances with swords or a substitution for these; or dances with a special ritualistic equipment and a distinctive ritualistic object. This, in the main, is that same widely known definition which may be applied to ritual dances of other peoples.

2) Place of performance of a dance rite, ritualistic forms, ritualistic figures, archaic musical accompaniment, ritual songs and ritualistic way of dancing and singing are important features, but still of secondary importance in comparison with characteristics under the heading 1).

3) Ritualistic steps and ritualistic types of dances come last in importance as regards identification of ritual dances.

Nevertheless, when the state of ritual dances between the two world wars in Yugoslavia is under consideration, than the conditions under the headings 2) and 3) should not be neglected in the task of identifying ritual dances.

4) But, what is most decisive is to ascertain whether a dance has a ritualistic purpose or not. As a matter of fact, it is the *dancing* which is ritualistic or non-ritualistic.

II. A SURVEY OF RITUALS IN YUGOSLAVIA AND THEIR CHANGES

1. Very ancient dance rites with the original ritualistic purpose of bringing about *fertility*, from prechristian times, have certainly been preserved, and can be traced in the dances performed for rain in days of drought (the *Dodole*, the *Prporuše*, the *Mučajale* and others).

2. Survivals of a complete ritual-ancestors cult including dancing, drama and mime, and the simultaneous performance of heroic games, all indicating ancestor cult and with a de-

terminated traditional succession, were discovered by the authors in 1935 on Kosovo (Easter dances at the village of Nerodimlje, Serbia. *Narodne igre*, II, Belgrade, 1937). Instances of pure ritual survival at weddings of the Mijak tribe (Macedonia) and others are also mentioned.

3. Separation of dance rites from heroic rites. — Gradually, dance rites separate from dance-drama and heroic games. In their individual life dance rites are not designed only for fertility, but they show strata of various superstitions and of religious cults. What in a magic rite was of a primary importance, becomes secondary and hidden behind the later cult features, until the latter is ousted and is replaced by something still newer (the *Rusalije*, formerly a magical rite for fertility and healing purposes, with Christian symbols and with a humanitarian, cooperative and ascetic distinction which in the area of the Vardar river has certainly become a component part of the ancient rite at a later date — assumes more and more a current aesthetic fighting character).

4. Rites with successively compound purposes according to the successive persons to whom the song and dance are dedicated. (Examples).

5. Rites with simultaneously compound purposes, that is, dance rites having several purposes at the same time. (Examples).

6. Initiation in its broadest sense can be detected in most of the dance rites in Yugoslavia: as a transition from the one age to another, as an admission into a new life, into a new duty. (Examples).

7. Healing rites and dancing for health.

8. Protective dance rites are not infrequent as a fight and defence against demons. (Examples).

9. Dance rites with cult attributes. — This is probably a transmitted rite, a substitution of the cult of heroic ancestors by the cult of a Christian saint. It is not always possible to determine whether a magical or a religious cult purpose is in question. (Examples).

10. Solemn ceremonial dances. — In this group of dances ritualistic purposes are most difficult to detect. In such cases the ritual ceremony has faded and become a part of social ceremonial; only the connection with a determined occasion has survived: the beginning or the end of wedding or of any festivity; a fixed succession of dances etc. (Examples).

11. Solemn ceremonial dances with a courtesy role: a kolo which dances round the bridegroom, the house, the dining table, or a distinguished guest; a dance escorting the party from one place to another. (Examples). These dances undoubtedly are a distant reflex of dances which once had cult attributes.

12. Solemn ceremonial dances with an economic purpose, such as certain wedding, Easter and Christmas dances during which gifts are collected.

13. Comic and children's dances. — This group displays the historical process of the transition of ritual dances into dances with a humorous social function and then into children's dances (with motives of sowing, of healing of a sick peacock etc.).

14. Other changes. — As the ritualistic purposes of the dances of the primitive society become weaker, the solemn roles and aesthetic social functions of the dances become stronger. Changes and alterations take place, sometimes spontaneously, sometimes under pressure of circumstance: in former times the priests struggled to eliminate traces of paganism. Sometimes transmission of dances through time and from one place to another occurs without great changes, and sometimes dances or their purposes become changed in one and the same place, without any transmission. (Examples). All these changes may be reduced to the following:

- a) A change of dance rites, while the choreographic elements are preserved.
- b) A change of choreographic and other elements, while the ritualistic purposes are preserved.
- c) A change of ritualistic objects.
- d) A change in the specified age and sex of the participants.
- e) Disconnection and dissipation of component parts of dance rites, joining and amalgamating of those with other elements and with folk dances.

Dance rites, various with regard to form, type, performance and participants, may have the same or similar purposes, just as various ritualistic purposes may be connected with dance customs identical or similar with regard to form, type, performance and participants.

Although these considerations have been made with reference to rather abundant material from various parts of Yugoslavia, the authors do not wish to make any wide generalizations here, or a classification of rites. The main aim of this section is to show the state of custom dances in Yugoslavia between the two world wars.

III. A HISTORICAL REVIEW OF SOME OF THE DANCE CUSTOMS

1. Comparative and genetic studies

Numerous and diverse changes occur in folk dances in Yugoslavia, the creative process being still active. It would therefore prove to be an inopportune and useless attempt to come to any conclusions regarding the origin of Yugoslav folk dances, and their similarity to dances of other nations at first sight. On the whole, it would be hasty to arrive at conclusions with regard to the transmission and relationship of the dances themselves, only on the ground of the similarity of their forms, which are universal elements. Similarity of choreographic dance types, which are more original creations than forms, might be taken into consideration with more justification, but not always: in various parts of the world there are some of the

simpler types that may be aboriginal phenomena. The essential thing is to see in which style and technique a given type of dance is performed. (Even a transplanted type is to be considered as a dance belonging to a certain ethnical community, if the manner of performance pertains to that community). It is most important that comparisons and conclusions should be based on the similarity of the whole. For comparative studies it would therefore be necessary to make very many previous analyses of the material not only from the present time, but also from the past. For accurate comparisons type schemes and choreographic analyses of dances would be indispensable. But from the further past we only have partial and fragmentary references to dances and dance rites.

In western Europe, where dances have been revived and restored, and in central Europe, where dances are dying out, folk tradition is stationary and standardized, therefore there is more possibility for comparative studies there.

Consequently, one method of study cannot be used for solving all problems. One theory cannot explain all appearances of similarity. Combined methods have to be applied. It all depends on what is being comparatively examined, where researches are being made, and in what condition the folk dances are preserved among the people. In Yugoslavia a necessity for genetic studies is obvious.

2. Social function of some of the surviving dance rites.

From previous statements it follows that rites are not only of a magical and cult nature: the root of the matter lies in the social functions which alter according to various historical, economical and social conditions. Under this heading an attempt has been made to find out the origin (genesis, generation) of certain dance rites and to explain why they have survived the stage of culture in which they originated.

3. Symbols.

In the first and second section of this treatise some of the symbols appearing in dance rites have been mentioned and explained. This examination will be continued to a certain degree. The Janković sisters consider magical dance rites, especially ritual dances for fertility, harvest and spring rites, to show a greater antiquity in Yugoslavia than symbols which appear in wedding and craft imitative dances. These statements are in accordance with those given in the first section of this treatise where, especially under the heading on musical accompaniment of ritual dances, the authors have ascertained that spring melodies are of a greater age than wedding melodies. The search for symbols should not be carried too far, especially in rites of the first social community. Nevertheless, some remnants of magical rites may be detected in symbolical custom dances.

Although combined methods of study were applied in this work by the authors (laboratorial analytical and historical), consequently,

although the methods of procedure in approaching the question of ritual dance antiquity were various (I synchronical, II horizontal and vertical, III genetic with a brief comparative review of the matter), the authors came to the same results, which harmonize with each other in all the three parts of the treatise.

(An alphabetical *Index* of the dances which have served for examination is added, as well as the sources from which the information was obtained, and some diagrams and photographs).

ИНДЕКС

ИГАРА ПОМЕНУТИХ У РАСПРАВИ

- Ајше, друге да игра мо* (Косовска Митровица и Кориље, 1935). Ускршњи позив у игру. — Љубица и Даница С. Јанковић; *Народне игре, II књија*, Београд 1937, стр. 56, 140.
- Анђелино, белалико момиче* (Скопље и околина, 1935). Свадбена и саборска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., III*, Београд, 1939, стр. 62 и 237.
- Бабино оро* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено (таштино) оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VI*, Београд, 1951, стр. 57, 81, 173.
- Банатско велико коло* (Банат, 1946). Свадбено коло при испраћају кума. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., V*, Београд, 1949, стр. 116, 151, 348.
- Барјакшарско што* (Крушје, Порец, 1942). Свадбено. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Бел' божо* (Скопље, Тетово, 1937). Свадбена женска амамска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., III*, стр. 59 и 235.
- Бирмајско*. Види; *Фицко*.
- Васо, ћеро* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбена женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VI*, стр. 100, 188.
- Велигденско коло* (*Седнала Деспа*) (Лазарополje, 1934). Ускршње коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., I*, Београд, 1934, стр. 45. — Мел.: Владимир Р. Ђорђевић, *Српске народне мелодије*, Скопље, 1928, стр. 123.
- Веће слунце на заоду, А, Б, В* (Пасјане код Гњилана). Ускршње и ђурђевданско женско оро на растурање сabora. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VI*, стр. 98, 182.
- Влахиња (шпара)* (Бранковина и Рабас код Ваљева, 1940). Свадбено младинско коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., I*, стр. 32. — Мел.: Владимир Р.
- Ђорђевић, Српске игре за виолину, Београд, 1933, Шпара Влахиња, стр. 7.*
- Гајде аваси* (Мировче код Ђевђелије, 1938). Русалиско оро од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., IV*, Београд, 1948, стр. 203, 279.
- Гостиварска касајска игра (Македонско клање)* (Гостивар, 1935 и Дуф, 1936). Шаљива. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., III*, стр. 136 до 138.
- Дафино*, (Прилеп, 1936). Амамско коло; док се млади меће кане укосу, родбина игра око ње. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Девојка се Богу помолила* (Кичево, 1937). Ускршње коло, прво по реду. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Дјевојачко коло* (Велики Буковец код Вараждина, 1941). За чијање перја. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Додоле* (Разни крајеви). За кишу. Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VII*, Београд 1952, стр. 89. И рукописна грађа.
- Дрельа* (Бујановце, 1948). Ускршња драмско-орска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VI*, стр. 41. И рукописна грађа.
- Друго по оро* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VI*, стр. 71 и 171.
- Ђурђево лешто, пролетшто, I* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршње женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., II*, стр. 86, 155.
- Ђурђево лешто, II* (Гњилане, 1939). Женска ђурђевданска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., VI*, стр. 93, 179.
- Ела, Ленче* (Скопље, 1937). Свадбена женска игра у амаму, последња по реду. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и., III*, стр. 63, 238.

- Заигра ми дивно коло* (Гњилане, 1939). Ускршње женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 100, 187.
- Заостеке* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Мирно корачање уз певање пред свадбу док се „чини жито“ и спрема хлеб. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 56.
- Засала Света Тројица* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршње женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 85, 153.
- Злаша* (Мировче код Ђевђелије, 1938). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 201, 278.
- Змија [Изникнала конојљика]* (Кичево, 1937). Ускршње женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Игра коло* (Велики Буковец код Вараждина, 1941). Свадбено коло у коме се младенци симболично састављају. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Игра коло на двадесет и два* (Црнича, 1934). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, I, стр. 71.
- Игра коња Јован Сарајлија* (Вучитрн, 1935). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 80, 150.
- Играј коло наоколо*. Види: *Пашко коло*, III.
- Играње око сватовске йогаче* (Скопска Црна Гора, Блатија). Свадбено. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 35, 196.
- Играње по црногорски [Скоке]* (Црна Гора, Бока Которска, 1934). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, I, стр. 133.
- Идеши ли, лешиш ли* (Рударе код Косовске Митровице, 1935). Свадбено коло — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 68, 147.
- Излагајте се кметои* (Грешница, Пореч, 1937). Ускршњи позив у игру — женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Изникнала конојљика*. Види: *Змија*.
- Изникнало конојљиче* (Лешак код Тетова, 1937). Покладно мушки оро око трпезе, — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 30, 259.
- Илијана сарај саградила* (Вучитрн, 1935). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 80, 150.
- И'ше, и'ше, два јунака* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 92—93, 157.
- Ја посејах лубенице* (Србија, Косово, 1934, 1935). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, I, стр. 25.
- Јежко, јежко* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршње мушки оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 88, 155.
- Јелено, Санџак девојко* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршња женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 86, 154.
- Јорговане сунце огрејало* (Вучитрн, 1935). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 79, 150.
- Кавадар аваси [Крокидук]* (Мировче код Ђевђелије, 1939). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 208, 281.
- Кадри бефие* (Охрид, 1936). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 133, 256.
- Калин број* (Грешница, Пореч, 1937). Ускршња женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Калинчице* (Кичево, 1937). Ускршња игра — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Камен мосшу* (Гњилане, 1939). Ускршње женско коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 88, 176.
- Капетан аваси* (Мировче код Ђевђелије, 1938). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 210, 281.
- Карађова [Сарићом аваси]* (Мировче код Ђевђелије, 1938). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 195, 277.
- Карајисуф аваси* (Мировче код Ђевђелије, 1938). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 204, 279.
- Кешуша* (Рума, Срем, 1935). *Свадбена на младина игра*. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 163, 353.
- Кешуша* (Војка код Старе Пазове, 1946). Свадбена игра. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Кинисал ми, I, II* (Лазаропоље, 1938). Богојављенско оро после вађења леденог крста из воде. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 68, 216.
- Кипка ми паде* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбена женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 107, 196.

- Која билка је порано* (Смиљево код Битоља, 1936). Ускршње женско коло. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 89, 243.
- Коледа* (околина Лесковца). Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 40—41.
- Коледарске игре*. Види: *Коледа*.
- Коло на Погача* [*Погачино коло*] (Струга, 1935). Свадбено оро. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 35.
- Краљичке игре* (Суботица, 1935). Духовске игре. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 155, 351.
- Краљице* (Власотинце, 1937). Ђурђевданска игра. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 59, 210.
- Крива Влахиња* (Рибарска Бања). Ј. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Кривка* (Гњилане и околина, 1939). Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 120, 204.
- Кркојдук*. Види: *Кавадар аваси*.
- Кроз влакале*, (Нинчићево, Банат, 1946). Ускршњи пост. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 122.
- Крош, крошиће* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршња женска игра. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 43, 92, 156.
- Кућу: козе йопасоше* (Пећ, 1935). Последње коло на свадбама. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 132—133, 173.
- Лазарице*, I (Гњилане, 1939). Лазарева субота. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 111, 199.
- Лазарице*, II, III (Врање и Врањска Бања, 1939, 1948). Лазарева субота. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 160, 217.
- Лазарице*, IV (Лесковац и околина, 1937). Петак уочи Лазареве суботе. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 39, 58, 208.
- Лазарице*, V (Призрен, 1949). Лазарева субота. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 134, 230.
- Лазарице*, VI (Косовска Митровица, 1935). Лазарева субота. — Ј. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Ланца* (Рума, 1946). Ј. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Лено на големо* (Скопље, 1937). Свадбена амамска игра. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 60, 236.
- Леса* (Крепољини, 1938). Свадбено коло на „укидање свадбарине“. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 38. И *Н. и.*, VII, стр. 116, 220.
- Лешн'о голуб* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено коло. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 104, 192.
- Љиљан оро, љиљан горо* (Рударе, Косовска Митровица, 1935). Свадбено и саборско коло. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 68, 147.
- Македонско клоње*. Види: *Гостиварска касайска игра*
- Марко проси Моравку девојку* (Врбовац код Гњилана, 1948). Ускршња игра. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 91, 178.
- Ме свршија* (Охрид, 1936). Вереничко коло. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 151, 268.
- Мене мајка једну има* (Косовска Митровица, 1935). Свадбена игра „на боју“. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 64, 145.
- Милка лојзе садила* (Гњилане, 1939). Ускршња женска игра. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 103, 191.
- Море, Кољо, Костадине* (Косовска Митровица, 1935). Ускршње и ћурђевдански девојачко коло. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 61, 143.
- Море, Косто, Киспалине*, I (Ранилуг код Гњилана, 1939). Ускршња женска игра. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 107, 196.
- Море, Косто, Костадине*, II (Врбован код Гњилана, 1948). У свакој прилици (вероватно обредног покрека). — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 108, 197.
- Море, куде ћемо ноћи на конака*. Види: *Веће слунце на заоду*, В. *Найјмо се вина црвенога*. Види: *Пашко коло*, I.
- Нишна се блага јабука* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено женско коло. — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 106, 194.
- Огрејала месечина* (Грешница, Пореч, 1937). Ускршња женска игра. — Ј. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Ој, боре, боре, саборе* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршње женско коло (друго по реду). — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 85, 153.
- Ој, горо* (Пасјане код Гњилана, 1939). Ускршње женско коло (прво по реду). — Ј. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 102, 189.
- Ој, Јово, Јово*. Види: *Танац*.
- Ој, овчице алушице* (Горњи Ливоч код Гњилана, 1939). Ускршње жен-

- ско коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 99, 186.
- Ој, Стамено*, I (Гњилане, 1939). Ускршња и ћурђевданска женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 90, 177.
- Ој, Стамено*, II (Гњилане, 1939). Ускршње и ћурђевданско коло. — Љ. и Д. С. Ј.; рукописна грађа.
- Оре, бер' се* (Гњилане, 1939). Ускршње и ћурђевданско коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 103, 190.
- Оре*, (Вршац и околина, 1935). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 183, 360.
- Оре, Којо, Костладине* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршња женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 86, 154.
- Ори, сваће* (Дебар, 1935). Свадбено коло у коме се млада и младожења састављају. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 108, и 251.
- Оро* (Крепољин, 1938). На Велике покладе, око ватре. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 119, 222.
- Ора [Свекрвина коло]* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свекрвина коло о свадби. Ситно коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 67, 171.
- Оро се вије крај манастира* (Лазаропоље и Смиљево, 1936). Обигравање манастира Св. Пречисте колом о Малој Госпојини. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 55, 75, 224.
- О'ше друге* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршњи позив у игру. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 84, 152.
- Ошишће се сунце од гориће* (Хрватска Дубица, 1935). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.; рукописна грађа (VIII књ.) и *Н. и.*, III, стр. 37.
- Ошошо* (Крушје, Пореч, 1937). Свети Јован — Женске водице. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 42 и рукописна грађа.
- Ошпратил не* (Кичево, 1937). Ускршња женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.
- Пашруна* (Лазаропоље, Галичник, 1934). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, I, стр. 123; мел.: Д. С. Ј.: *Мел. и. игара*, Београд, 1937, стр. 12.
- Паун*, I (Широки Бrijег, Херцеговина, 1948). Сватовско коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 147, 230.
- Паун*, II (Врлика, Книн, 1935), — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 184, 239.
- Паун пође на венчање* (Србовац, Рударе код Косовске Митровице, 1935). Свадбено коло, око куће, с барјаком. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 67, 146.
- Пашко коло*, I [*Нашијмо се вина црвенога*] (Паг, 1939). Покладно коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 191, 240.
- Пашко коло*, II [*Под бијелим Шибеником*] (Паг, 1939). Покладно коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 194, 240.
- Пашко коло*, III [*Играј коло наоколо*] (Паг, 1939). Покладно коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 194, 241.
- Перунико, девојко* (Гњилане, 1939). Ђурђевданско и духовско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 102, 190.
- Петровска [Рамно]* (Мировче код Ђевђелије, 1938). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 202, 279.
- Пешачки* (Божица код Босиљграда, 1936). Свадбена и славска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 81, 214. И *Н. и.*, III, стр. 35, 36.
- Пијан ида од града* (Кичево, 1937). На комишању. — Љ. и Д. С. Ј.; рукописна грађа.
- По оро* (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбена игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 78, 173.
- Поведи коло, Бојано* (Стари Колашин, Горњи Ибар, 1935). Свадбени позив у игру с барјаком. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 66, 146.
- Погачино коло*. Види: *Коло на њогача*.
- Под бијелим Шибеником*. Види: *Пашко коло*, II.
- Под ноћ пођох* (Вучитри, 1935). Ускршње оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 102, 159.
- Подуна, мори, подуна* (Призрен, 1935). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, стр. 102, 159.
- Пролеташа* (Љубиње — Херцеговина, Граце — Лика, 1935). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 136, 161—163.
- Развијај се гором цвет* (Горње Неродимље на Косову, 1935). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 93, 159.
- Рамно*. Види: *Петровска*.
- Рамно* (Драчево — Блатија; Кучевиште — Скопска Црна Гора, 1935). Ку-

мово коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 36, 228, 287.

Расла ружа румена (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 103, 191.

Рука. Види: Уменско коло.

Русалије (Мировче код Ђевђелије, 1938—1939). Види под разним индивидуалним називима: *Карађова* [*Сарифол аваси*]; *Уменско коло* [*Рука*]; *Злаша*; *Пештровска* [*Рамно*]; *Гађе аваси*; *Карајисуф аваси*; *Тодоре, биро, кайдан*; *Кавадар аваси* [*Крајдук*]; *Койештан аваси*.

Сам свети Јован [*Светојованска игра*] (Смиљево, 1936). Светојованска игра око ватре. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 87, 241.

Самовили (Грешница, Пореч, 1937). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.

Сарифол аваси Види: *Карађова*.

Свадбечкото (Крушје, Пореч, 1942). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.

Свекрвина коло. Види: *Oro*.

Свекрвинско коло (Лазаропоље, 1939). Свадбено оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 25, 77, 231.

Свети Петар цркву гради (Доња Гуштерица, Горње Нередимље на Косову, 1935). Видовданска женска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 87, 155. — Мел.: Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије*, Скопље, 1928, стр. 145.

Светојованска игра Види: *Сам свети Јован*.

Седнала Деспа. Види: *Велигденско коло*.

Синоћ се лудо женило (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 106, 195,

Сашно коло — оро. Види: *Oro* [*Свекрвина коло*].

Скоке. Види: *Играње по црногорски*.

Скочи, коло, да скочимо (Лесковац, 1937). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 50, 202.

Стани, пойдацио (Тетово, 1937). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 106, 249.

Стара Влахиња. Види: *Влахиња (стара)*.

Старовремско коло (Клиновац, Ристовац, 1934). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 180, 276.

Стојање, море (Гњилане, 1939). Ускршње женско оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 105, 194.

Сунце ми је на заходак (Горње Нередимље на Косову, 1934). Ускршња женска игра на растурање сабора. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, I, стр. 55. Мел.: Д. С. Ј.: *Мелодије народних игара*, Београд, 1937, стр. 20.

Тајане (Прилеп, 1936). Дечја ивањанска игра. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.

Танац (Крушје, Пореч, 1942). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.

Танац [*Oj, Јово, Јово*] (Колашин, Црмница, 1934). — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, I, стр. 75. Мел.: Д. С. Ј.: *Мелодије н. и.*, стр. 21.

Танац по старинску (Паг, 1939). Покладна и свадбена игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VII, стр. 190, 195, 241.

Тодоре, биро, кайдан (Мировче код Ђевђелије, 1939). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 206, 280.

Треће по оро (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено оро — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 72, 172.

Тужинче, левојче (Церница код Гњилана, 1939). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 117, 201.

У госпође мајке (Пећ, 1935). Просидбена игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 133—134, 172.

Удадо се дванајес година (Церница код Гњилана, 1939). Ускршња игра. — Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа.

Уменско коло [*Рукај*] (Хум, Мировче код Ђевђелије, 1939). Русалиска игра од Божића до Богојављења. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, IV, стр. 198, 278.

Фицко [*Бирмајско*] (Панчево и околина, 1946). Младина — паровна игра — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 116, 193, 365.

Хриштос воскресе! (Горње Нередимље на Косову, 1935). Ускршње обилажење софре. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 34.

Цавтај, ружа румена (Церница код Гњилана, 1939). Ускршње коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 115, 200.

Царица се с цара договара (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбена женска игра — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 104, 192.

Цоко, Цоко, црно око (Призрен, Ђаковица, 1935). Свадбено коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, II, стр. 106, 162.

Шантави Матаџац (Рума, 1935). Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 168, 355.

Шарено коло (Божица код Босиљграда, 1938). На растурање свадбе са ломљењем дршке од барјака и ударањем њиме ради женидбе. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 38. И *Н. и.*, VII, стр. 66—67.

Шарено коло (Висибаба код Ужица, 1940). Последња игра на свадби. —

Љ. и Д. С. Ј.: рукописна грађа (VIII књ.).

Шарено оро (Ниш, 1934). Завршна свадбена игра. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, V, стр. 273, 377.

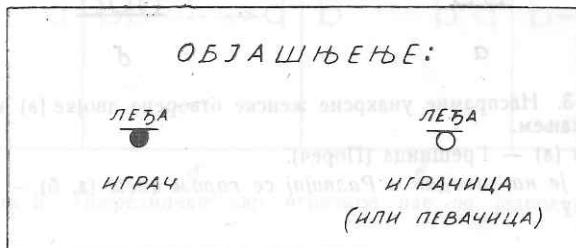
Шарено оро (разни крајеви Србије, 1934). Свадбено коло — састављање младенача. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, III, стр. 38, 39 и рукописна грађа

Шешало се Станче (Ранилуг код Гњилана, 1939). Свадбено оро. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 113, 200.

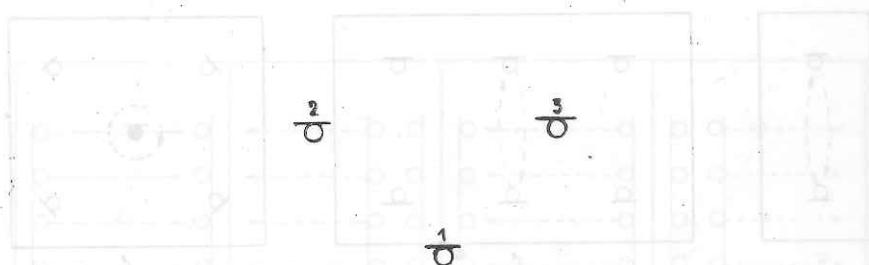
Што се сија (Ранилуг код Гњилана 1939). Свадбено женско коло. — Љ. и Д. С. Ј.: *Н. и.*, VI, стр. 107, 195

Напомена. — На фестивалима пре и после Другог светског рата извођене су игре обредног порекла: *Са Корчуле Кумпанија* (1938), из Метлике и Чрномеља *словеначке игре* (1939 и 1951), из околине Птуја *Коранштовање* (1951), из околине Лесковца *Коледа* (1951), из Средске Лазарице (1951), из околине Власотинца *Краљице* (1951) и др.

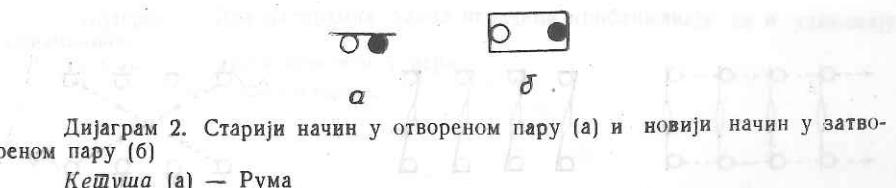
ДИЈАГРАМИ*) НЕКИХ ОБЛИКА И ФИГУРА ОРСКИХ ОБРЕДНИХ ИГАРА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Објашњење за дијаграме кореографских знакова

Дијаграм 1. Соло женска игра: 1 — играчица; 2, 3 — певачице
Додола — Србија

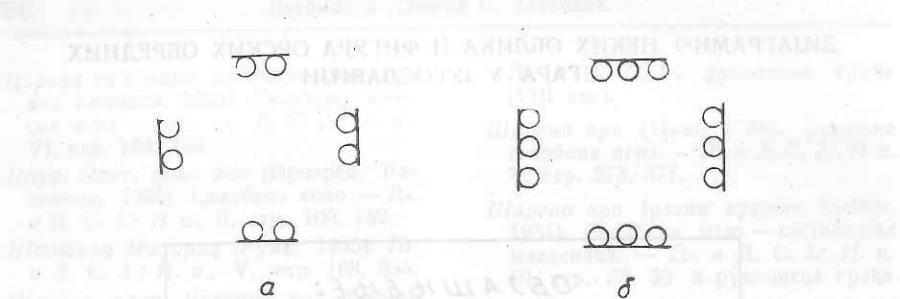

Дијаграм 2. Старији начин у отвореном пару (а) и новији начин у затвореном пару (б)

Кешуша (а) — Рума

Фицко (б) — Панчево и околина

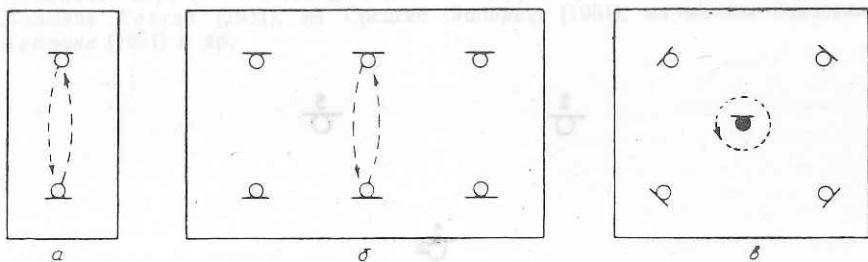
*) Из система сестара Љубице и Данице С. Јанковић.

Дијаграм 3. Наспрамне унакрсне женске отворене двојке (а) или тројке (б) са збијеним држањем.

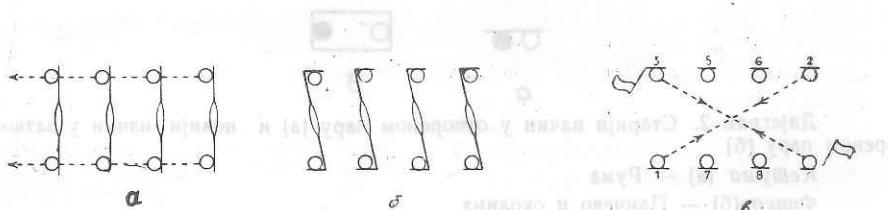
Самовили (а) — Грешница (Пореч).

Сунце ми је на заходак и Развијај се гором цвешт (а, б) — Горње Неродимље на Косову.

Дијаграм 4. Две играчице се размимоилазе (а, б), или се играчица преобучена у мушкарца окреће уместу (в), док остале учеснице певају (б, в).

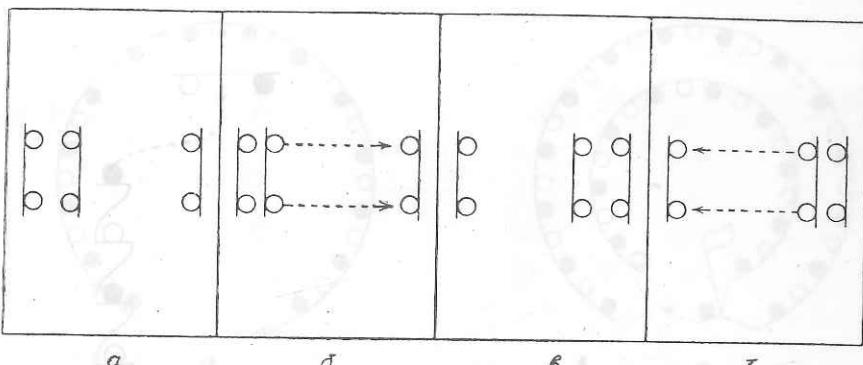
Лазарице — Обреновац (а), Лесковац (б), Врање (в).

Дијаграм 5.

- Поворка женских двојки које се држе за мараме.
- Наспрамно окренуте двојке играчица које се десним рукама држе за мараме.
- Краљ, краљица (1, 2) и барјактари (3, 4) размимоилазе се, док остале учеснице (5, 6, 7, 8) певају.

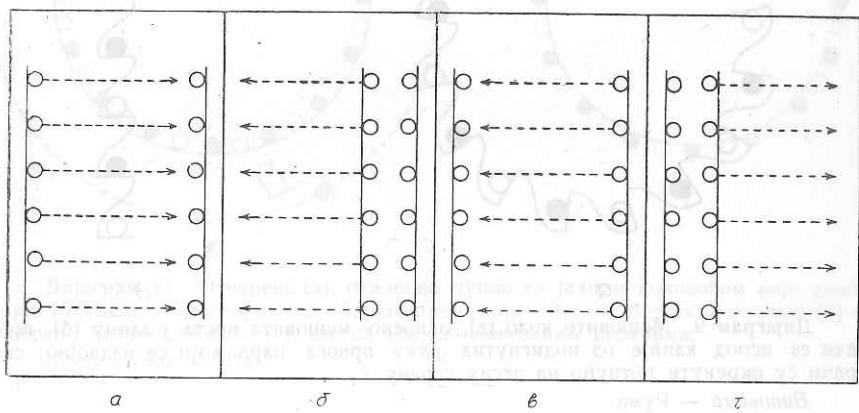
Краљице — Суботица (а, б); Власотинце (в).

Дијаграм 6. Посреднички пар играчица иде од једног до другог пара певачица.

а, б, в, г — разни моменти у току игре.

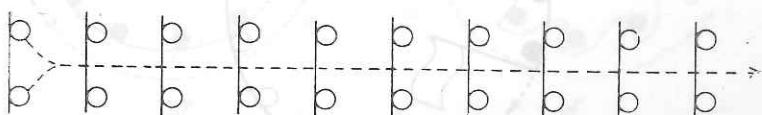
И' ће, и' ће, два јунака — Горње Неродимље на Косову.

Дијаграм 7. Два наспрамна ланца играчица приближавају се и удаљавају назименично.

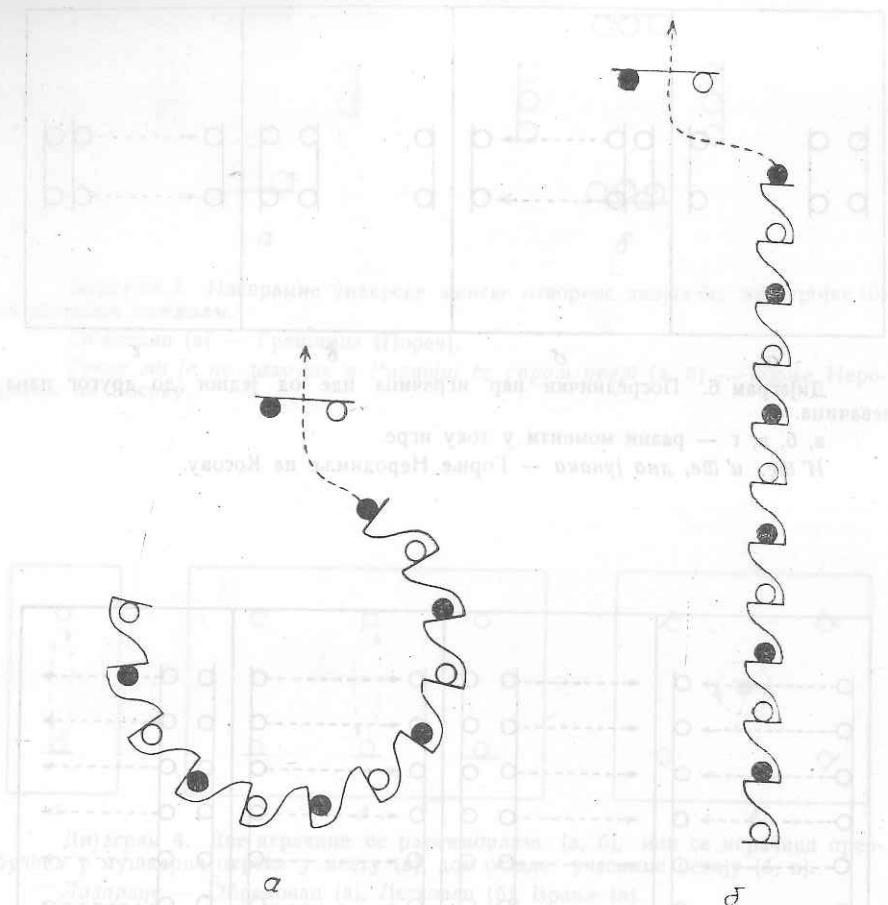
а, б, в, г — разни моменти у игри.

Бурђево лећо — Гњилане.

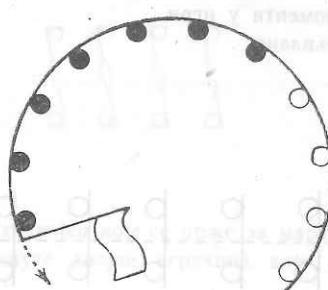
Дијаграм 8. Женска поворка удвоје са провлачењем последње двојке испод подигнутих руку свих осталих.

Крош, крошњице — Горње Неродимље на Косову.

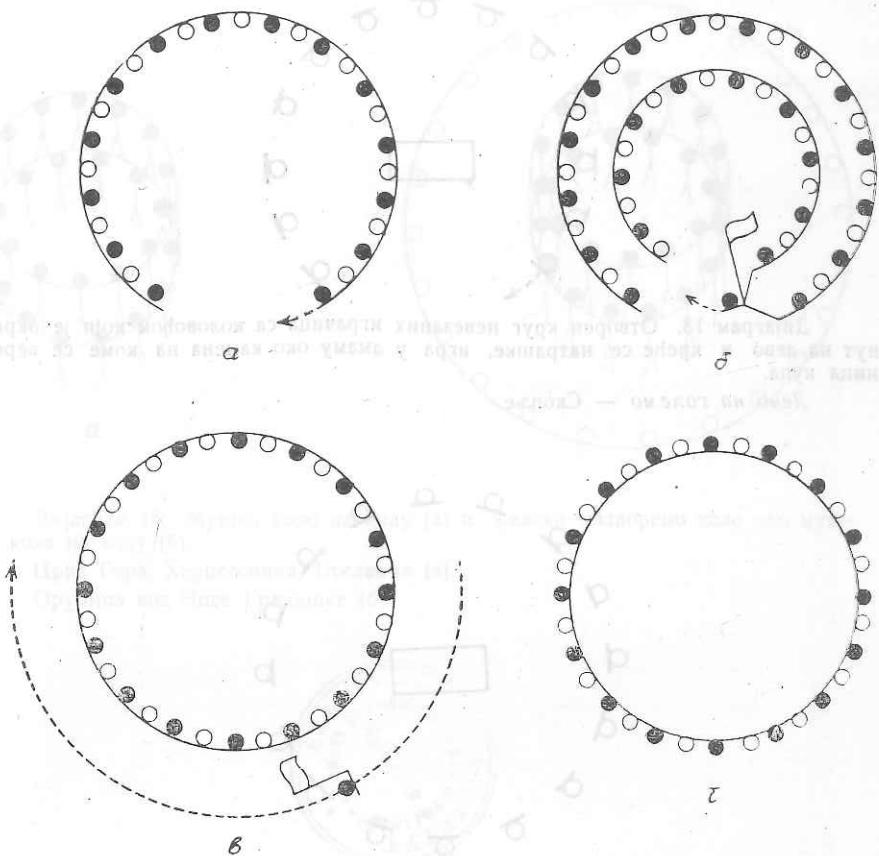

Дијаграм 9. Мешовито коло (а), односно мешовита врста у ланцу (б), про-
влачи се испод капије од подигнутих руку првога пара који се издвојио; сви
играчи су окренути потпуно на десну страну.

Вишњица — Рума.

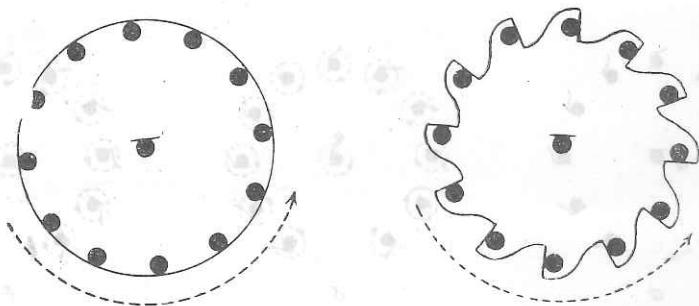

Дијаграм 10. Свадбено отворено коло са барјаком у коловоћиној руци.
Поведи коло, Бојано — Стари Колашин код Косовске Митровице.
Паун пође на венчање — Србовац, Рударе, Кориље код Косовске Митровице

Дијаграм 11. Отворено (а), отворено дупло са једним коловођом који држи барјак (б), цело — затворено са барјактарем који обноси барјак око кола (в) и затворено испучено коло (г), све са збијено повезаним играчима,

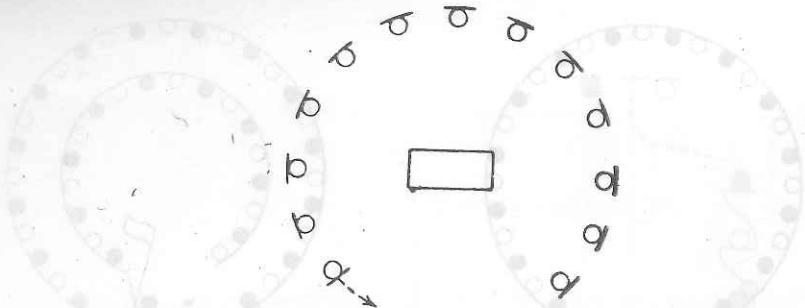
Пашко коло — Паг.

Дијаграм 12. Играчи у затвореном мушким колу, окренути према средишту (а), или на десну страну (б), играју око соло играча у средини, држећи се за руке.

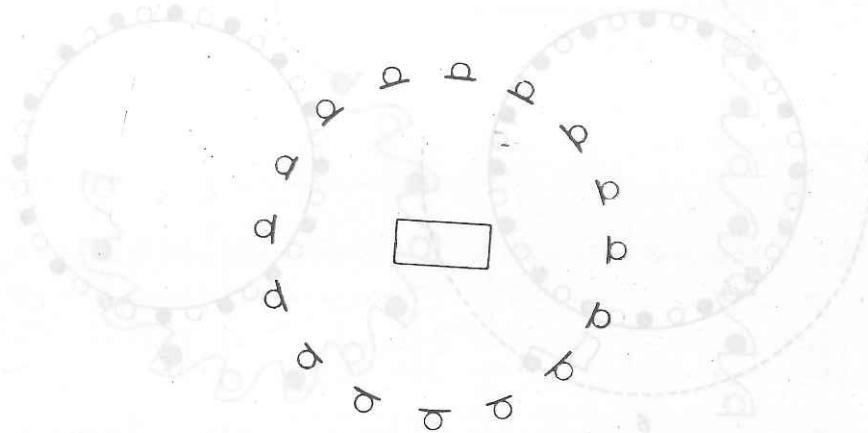
Јежо (а) — Горње Неродимље на Косову.

Општо (а, б) — Крушје (Пореч).

Дијаграм 13. Отворен круг невезаних играчица са коловођом који је окрепнут на лево и креће се натрашке, игра у амаму око камена на коме се вереница купа.

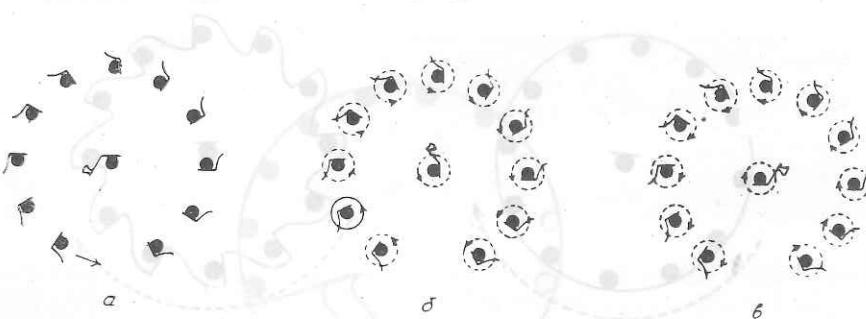
Лено на големо — Скопље.

Дијаграм 14. Испупчен невезан круг играчица у амаму око камена на коме се вереница купа.

Ела, Ленче — Скопље.

Бел' божо — Скопље, Тетово.

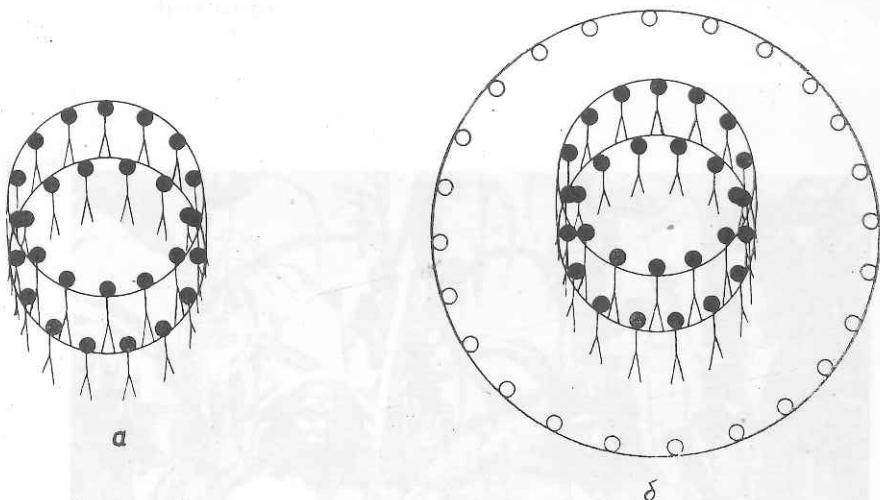

Дијаграм 15. Кружна отворена мушка поворка играча са мачевима и један играч у средишту са секирицом (а).

Обртање свих играча уместу на једну, па на другу страну (б, в).

Русалије — села Мировче, Петрово, Хум и друга у околини Ђевђелије.

Лесковац - Јармена - првомајски
деветак припремају се свечане
државне обредности које
имају велики значај

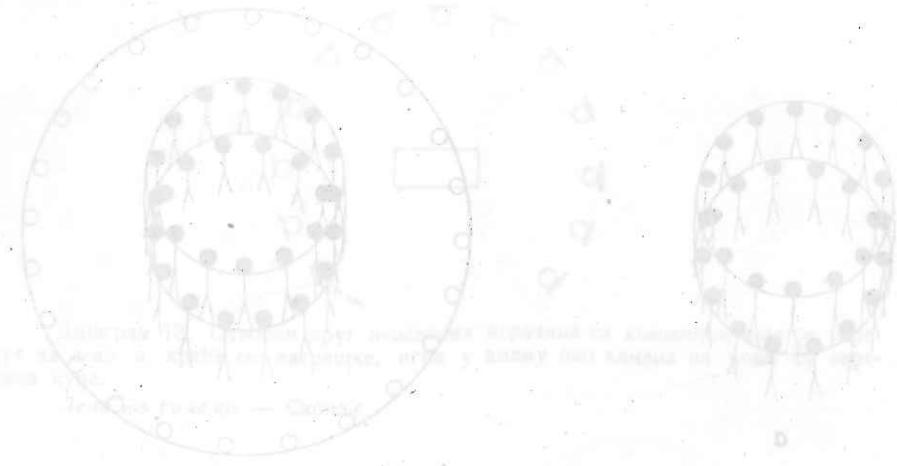
Дијаграм 16. Мушко коло на колу (а) и женско затворено коло око мушког кола на колу (б).

Црна Гора, Херцеговина, Посавина (а).

Орубица код Нове Градишке (б).

Фото: Ј. Јовановић, Јармена, 25. мај [Снимак Етнографске збирке, Приград]

Діаграма 14. Рухомий об'єкт зустрічається з кільцем, яке він обходить за різний час.

Ліворуч — Скоріше

Д

Припустимо, що об'єкт рухається зі швидкістю v і кільце має діаметр D . Тоді час, за який об'єкт обіде кільце, буде $T = \frac{\pi D}{v}$.

(a) якщо об'єкт рухається зі швидкістю v , то він обіде кільце за час T

(b) якщо об'єкт рухається зі швидкістю v , то він обіде кільце за час T

Діаграма 15. Рухомий об'єкт зустрічається з кільцем, яке він обходить за різний час.

Ліворуч — Скоріше

Праворуч — Повільніше

Діаграма 16: Рухомий об'єкт зустрічається з кільцем, яке він обходить за різний час.

Повільніше — під кільце, яке він обходить за час T .

Скоріше — під кільце, яке він обходить за час T .

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА I

Фот. 1. — Додоле почетком XX века (Снимак Етнографског музеја, Београд).

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА II

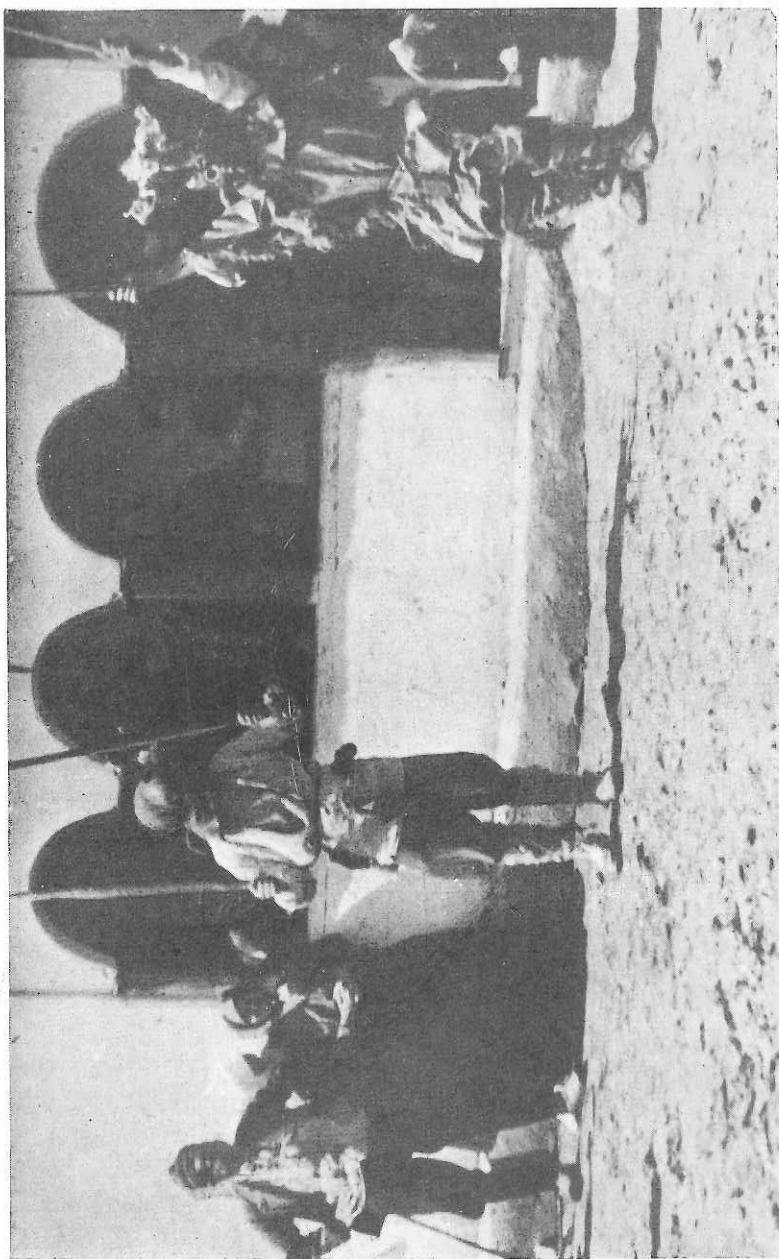

Фот. 2. — Краљице у Кучеву (Звижди) 1900 год. (Снимак Етнографског музеја, Београд.)

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА III

фот. 3. — Коледарске игре у околини Лесковаца (Јабланица, Пертате) 1951 год. (Снимак Мил. Милошевића-Бревинца).

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА IV

Фот. 4. — „Кумпанија“ са Блата на Корчули 1936 год.
(Снимак Џона Кенедија)

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА V

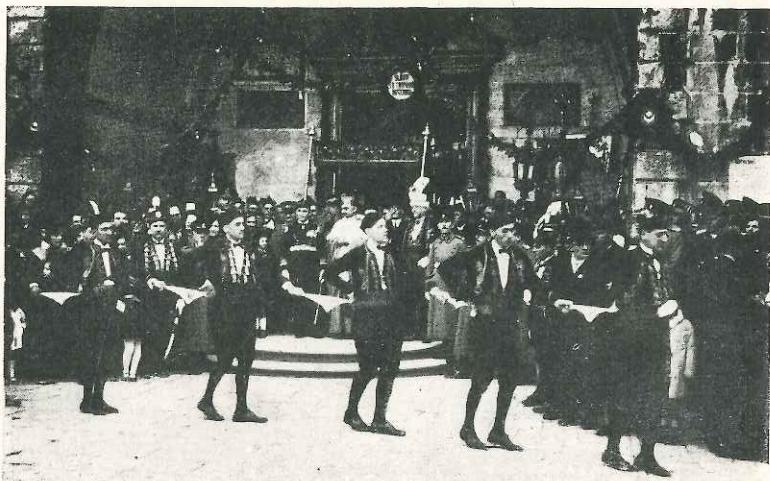
Фот. 5. — Новљанско коло другог дана Месопуста у Новом Винодолу 1938 год. (Снимак Радмиле Караматијевић-Петрин).

Фот. 6. — Коло „Мост“ у Белој Крајини (Преград) 1935 год.

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА VI

Фот. 7. Коко Бокељске морнарице 1938 год. Трипуњданско коло
(Снимак Циртоваћа, Котор)

Фот. 8. — Свадбарско оро из Галичника 1947 год.

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

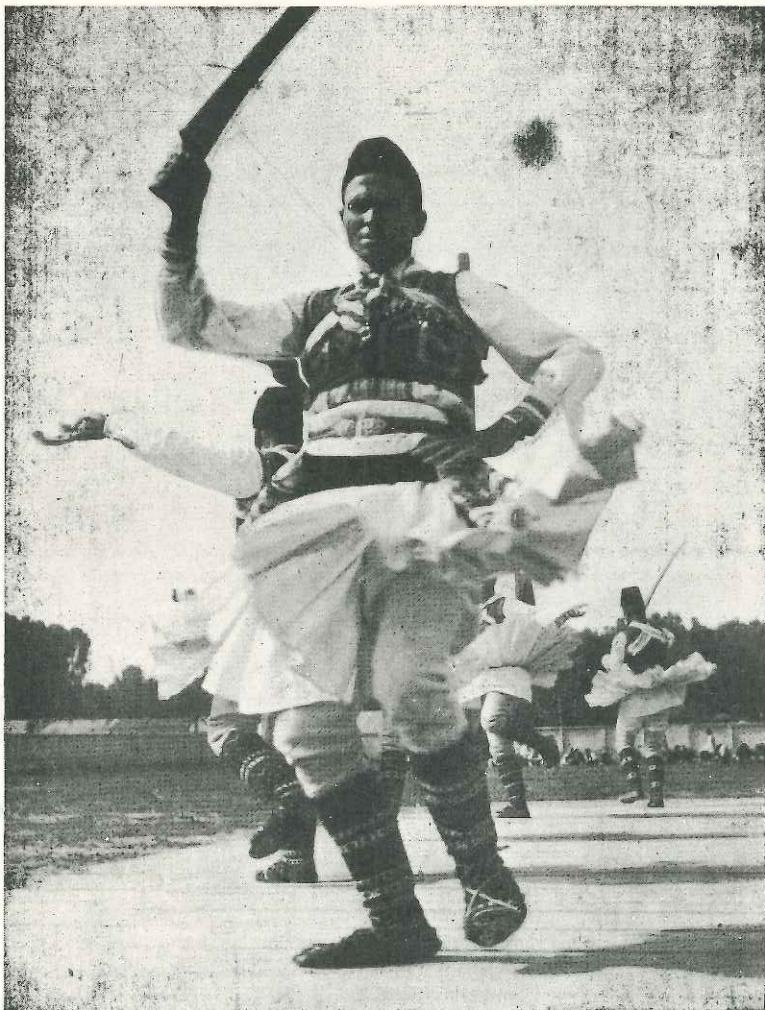
ТАБЛА VII

Фот. 9. — Русалије из села Миравци (тзв. Мировче) код Ђевђелије — играју „коленички“ 1938 год.
(Снимак Љ. С. Јанковић)

Љубица и Даница С. Јанковић:
„Прилог проучавању остатака
орских обредних игара
у Југославији“

ТАБЛА VIII

Фот. 10. — Русалије из Петрова код Ђевђелије 1947 год.

